

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ : ΑΡΙΣΤΟΣ ΚΑΜΠΑΝΗΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΤΕΥΧΟΥΣ ΤΗΣ 1—15^{ης} ΔΥΓΟΥΣΤΟΥ 1918

Εἰς πραγμαματικὸς λόγος τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ τῶν Ἐθνικοφρόνων. — Ἡ πολιτικὴ Εἰλικρίνεια τοῦ κ. Βενιζέλου ὑπὸ Γ. Πεσμαζόγλου. — Ἡ Ἐθνικὴ Συνείδησις περὶ τῆς δημιουργηθείσης πολιτικῆς καταστάσεως ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Ἀλεξανδροπούλου. — Ἡ Ἑλληνικὴ οὐδετερότης καὶ ὁ κ. Γούναρης ὑπὸ Δ. — Γαλλία καὶ Γερμανία ὑπὸ Προϊγκητος Μπύλωβ. — Τὸ Δικίωμα τοῦ πολέμου ὑπὸ στρατηγοῦ Μπερνάρδι. — Ἡ Γερμανία μετὰ τὸν πόλεμον ὑπὸ Hildebrand. — Ἡ Δεσποινὶς Ἴτσα (Οὐγγρικὸν διήγημα) μετὰφρασις Δ. Χατζοπούλου. — Ἐθνικὴ Τέχνη ὑπὸ Γ. Λαμπελέτ. — Μηνιαία Ἐπιθεώρησις. — Ἡ Μουσικὴ ὑπὸ Κ.Α. Ψάγου. — Τὰ ἑπτὰ ὄπλα μίς. — Πολιτικὰ Χρονικά.

ΕΤΟΣ Α΄. — ΤΕΥΧΟΣ 5^{ΟΝ}

ΑΘΗΝΑΙΩΤΩΤΩΤΩΤΩΤΩΤΩ 1918

ΔΙΕΥΘΥΝΣΙΣ: Ὀδὸς Σταδίου 35 =

ΕΙΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ

ΤΟΥ Κ. ΑΡΧΗΓΟΥ ΤΩΝ ΕΘΝΙΚΟΦΡΟΝΩΝ

(Ὁ Ἀρχηγὸς τῶν Ἐθνικοφρόνων κ. Δημήτριος Γούναρης ἐξεφώνησεν ἐν Πάτραις, τὴν 21ην Ἰουλίου, τὸν ἀκόλουθον ἐπὶ τῆς πολιτικῆς ἐννοίας τῶν ἐπικαιμένων ἐκλογῶν λόγον).

«Μακρὸν ἠσθάνθην τὸν χρόνον, τὸν ὅποιον ἔζησα οὐχὶ ἐν τῷ μέσῳ ὑμῶν. Ἄλλ' ἦτο χρόνος κινδύνων. Ἦτο χρόνος δοκιμασιῶν. Καὶ ἔχω τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εἶπω πρὸς ὑμᾶς ὀλίγας λέξεις περὶ τούτων. Ἔχω τὴν ὑποχρέωσιν ταύτην τοσοῦτω μᾶλλον ἐπιτακτικὴν καθ' ὅσον οἱ κίνδυνοι βεβαβαιουνοῦσιν ἀκόμη, οἱ ἀγῶνες ηὐξήθησαν ἔτι μᾶλλον καὶ αἱ δοκιμασίαι τῆς σήμερον εἶνε περισσότερον πικραὶ ἀπὸ τὰς δοκιμασίας τῆς χθές. Ἔχω τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ὁμιλήσω πρὸς ὑμᾶς περὶ τούτων διότι ἐξ ὑμῶν, αἰσθανομένων μὲ Ἑλληνικὴν τὴν ψυχὴν, θὰ ἀπορρεύσῃ ἡ δύναμις ἵνα ἡ Ἑλληνικὴ πατρις ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῶν κινδύνων, διεξαγάγῃ τοὺς ἀγῶνας καὶ ὑπομείνῃ τὰς δοκιμασίας. Δὲν σκοπεύω νὰ ἀμυνθῶ κατὰ τῶν ἐλλειπῶν ἐπιθέσεων, τῶν ὁποίων εἶμαι ὁ στόχος. Οὔτε νὰ ἐπιτεθῶ κατὰ τῶν καθ' ἐμοῦ ἐπιτιθεμένων. Δὲν σκοπεύω νὰ ἀπολογηθῶ κατὰ τῶν ἀσυνειδήτων κατηγοριῶν, τῶν ἐναντίον μου ἐκτοξευομένων. Οὐδὲ νὰ κατηγορήσω τοὺς ὑπὸ ἀκαταλογίστου πάθους τετυφλωμένους κατηγοροὺς μου. Εἰς ὑμᾶς, εἰς τὴν Ἑλληνικὴν ὑμῶν συνείδησιν ἐπαφίημι τὴν κρίσιν. Καὶ δὲν ζητῶ νὰ κρίνητε, ἵνα μὲ δικαιώσητε. Ἀξιῶ νὰ φωτισθῆτε, ἵνα δινηθῆτε ὀρθῶς κρίνοντες νὰ προστατεύσητε τὰ ὕψιστα τῆς Πατρίδος συμφέροντα, τῶν ὁποίων καλεῖσθε νὰ ὑπερμαχήσητε. Ὅχι μόνον χάριν ὑμῶν αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐξ ὑποχρέωσος ἱερᾶς πρὸς ἐκείνους, παρ' ὧν παρελάβετε τὴν διαχείρισιν αὐτῶν. Καὶ ἐκ στοργῆς πρὸς ἐκείνους πρὸς τοὺς ὁποίους ἀπερχόμενοι θὰ κληροδοτήσητε τὰ ἐκ τῆς ὑμετέρας διαχείρισεως ἀγαθὰ ἢ δεινά.

»Γνωρίζετε τὰς περιστάσεις, ὑφ' ἃς ἐκλήθη νὰ ἡγηθῶ τῆς κυβερνήσεως τῆς χώρας κατὰ Φεβρουάριον παρελθόντος ἔτους. Ὁ Πανερωπαϊκὸς πόλεμος ἐξηκολούθει ἀπὸ ἑπταμήνου. Ἡ τότε κυβέρνησις μετ' ὅλην τὴν δηλωθεῖσαν ἀπὸ τῆς ἐνάρεξως τοῦ ἀγῶνος ἐπιθυμίαν αὐτῆς νὰ συμπράξῃ μετ' ἡμέτερον τῶν ἐμπολέμων δυνάμεων, εἶχεν ἐν τούτοις παραμείνῃ ἔξω ἀγῶνος, ἐν τῷ ὁποίῳ οὐδὲν Ἑλληνικὸν συμφέρον ἐτίθετο ἐπὶ τάπητος. Ὅταν κατὰ Φεβρουάριον ἀπεφασίσθη ἐκστρατεία κατὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἐνόμισεν ἐπιβεβλημένον νὰ προσφέρῃ τὴν σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος. Παραπεισθεὶς ἐκ τῆς πλάνης, ὅτι ἡ ἐπιχειρήσις ἐπρόκειτο νὰ στεφθῇ ὑπὸ ἐπιτυχίας ἐντὸς εἰκοσιτετραῶρου, ἔσπευδε νὰ προσφέρῃ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος χωρὶς νὰ ἐξετάσῃ τίποτε, οὔτε ποῖος ὁ τελικὸς πολιτικὸς σκοπός, ὃν θὰ ἐπραγματοποιεῖ ἐπιτυχάνουσα ἡ ἐκστρατεία αὕτη, οὔτε κατὰ πόσον ἡ πραγματοποιήσις τοιοῦτου σκοποῦ συνεβίβαστο μετὰ τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν συμφέροντα, οὔτε ἂν θὰ ἐγίνετο κἂν δεκτὴ ἡ προσφορὰ προκειμένης τόσον εὐκόλου ἐπιχειρήσεως, καθ' ἣν ἐπερίττειεν ἐντελῶς. Τόση δὲ ἦτο ἡ τὰ πάντα παρατρέχουσα καὶ τὰ πάντα παραβλέπουσα σπουδή, ὥστε ἵνα πείσῃ τοὺς ἐδῶ παρόντας, τοὺς δικαίως ἐνδοιάζοντας καὶ τονίζοντας τοὺς κινδύνους τοὺς ἐκ τῆς ἀλλαγῆς ἀπασχολήσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, δὲν ἐδυσκολεύετο νὰ διατυπώσῃ τὴν πρότασιν καὶ ὑπὸ ὄρους ἀφαιροῦντας ἀπὸ αὐτὴν πᾶσαν σοβαρότητα. Περιώριζε τὴν συνδρομὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς μίαν μεραρχίαν, καὶ μάλιστα τότε προχείρως συγκροτηθεῖσαν. Ἐν τῇ δημιουργηθείσῃ δὲ οὕτω πλήρει συγχύσει, ἡ τότε κυβέρνησις παρείδεν, ὅπως ὄλα, καὶ τὴν ἐκ τοῦ Πολιτεύματος ὑποχρέωσιν νὰ καλύψῃ τὸ Στέμμα καὶ νὰ μὴ ἐπιρρίψῃ εἰς τὸν ἀνεύθυνον παράγοντα τὴν ἀπάναντι τῶν Δυνάμεων εὐθύνην πολιτικῆς τυχῶν δυσαρέστου αὐταῖς. Καὶ ἔσπευσε νὰ ὑποβάλλῃ τὴν πρότασιν περὶ συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὴν ὑπὸ τοῦ Ἀνευθίνου Παράγοντος ἐγκρίσεως αὐτῆς καὶ ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἐγκρίσεως ταύτης. Ἐν τῇ ἐπικρατησάσῃ δὲ παραζάλῃ ὁμίλει καὶ περὶ κολοσσιαίων ἀνταλλαγμάτων, τὰ ὁποῖα καὶ ἐπὶ τοῦ χάριτος ἐχάρασσαν ὡς προσενεχθέντα εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐν ᾧ διὰ τὴν ἐπιχειρήσιν ταύτην οὔτε πρόσκλησιν εἶχε λάβῃ, οὔτε προσφορὰ οἰομένην ἀνταλλάγματος εἶχε γίνῃ. Ἀποδοκιμαθείσης τῆς πολιτικῆς ταύτης παρητήθη ἡ τότε κυβέρνησις καὶ ἐκλήθη ἐγὼ ἵνα ἡγηθῶ τῆς νέας κυβερνήσεως.

»Ἡ κρίσις εἰς ἣν προῆλθον περὶ τῆς καταστάσεως ἀποδεχθεὶς τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας κυβερνήσεως ἐδικαιώθη πληρέστατα ὑπὸ τῶν πραγμάτων. Ὅλα τὰ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς τῆς προκατόχου κυβερνήσεως στηριζόμενα ὀνειροπολήματα ἀπεδείχθησαν ἔωλα δημιουργήματα νοσηροῦς φαντασίας. Ὅλα μέχρις ἐνός, Ἡ ἐντὸς εἰκοσιτετραῶρου ἐπι-

τυχία τῆς ἐπιχειρήσεως κατεδείχθη ἀδυναμία ἐπιτυχίας αὐτῆς ἐν οἳδήποτε προθεσίμῃ. Ἡ μία μεραρχία παρέμεινε ὡς ἀσειέτης ἀφοῦ συνετρίβησαν δεκάδες μεραρχιῶν ἀναγκασθεῖσαι νὰ ἐγκαταλίπωσι τὸν ἀγῶνα κατόπιν λαμπρῶν ἡρωισμῶν δι' ὧν ἐκλείσαν τοὺς στρατοὺς εἰς οὐδ' ἀνήκον, ἐβεβαίωσαν ὁμοῦ τοῦ ἐγχειρήματος τὸ ἀνεπίτευκτον. Ἡ προσφορὰ τῆς Ἑλληνικῆς συμπράξεως, ὡς διετυπώθη, ἦριστο ἐνθαυροντικῆς ἔτυχεν ὑποδοχῆς. Ἀφ' ἐνός μὲν ἐξηρητήθη ἐκ τῆς ἐναρμονίσεως ἢ τῆς ὑποταγῆς τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων πρὸς τὰ συμφέροντα τῆς Μεγάλης ἐκείνης Δυνάμεως τῶν ὁποίων τὴν ἱκανοποίησιν ἀπεσκόπει ὁ τελικὸς πολιτικὸς σκοπὸς τῆς ἐκστρατείας. Ἀφ' ἐτέρου δὲ παρετηρήθη ὅτι ἀπαράδεκτοι ἦσαν οἱ ἐν τῇ προτάσει τιθέμενοι περιορισμοὶ καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὰς εἰσενεκτέας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος δυνάμεις — τὴν μίαν μεραρχίαν — καὶ ὅσον ἀφορᾷ τὸν καθ' οὗ θὰ συνέπραττεν ἡ Ἑλλὰς ἐχθρὸν τῆς Συνενοήσεως. Διὰ νὰ μὴ μείνῃ δὲ τίποτε ἐξ ὧν ἐροῦντο τότε εἰς τὸ μέσον ἵνα παρασύρῃται ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐκτὸς τῶν ὁρίων τῆς πραγματικότητος ἀπεκαλύφθη ὅτι καὶ ὁ περίφημος χάριτος τῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα προσενεχθεισῶν παραχωρήσεων ἐν Μ. Ἀσίᾳ ἦτο προῖον ἐξἄλλου φαντασίας, οὐδὲν κοινὸν ἐχούσης μετ' ἡν πραγματικότητά. Διὰ τὴν σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ἐπιχειρήσιν τῶν Δαρδανελλίων οὐδεμία, ἀπολύτως οὐδεμία, παρ' οὐδενὸς ὑπόσχεσις ἀνταλλάγματος οἰομένην εἶχε γίνῃ. Ὑπόδειξις παρὰ μῆς Δυνάμεως εἶχε γίνῃ κατὰ τὸν Ἰανουάριον ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἠδύνατο νὰ ἀποβλέψῃ εἰς μίαν σοβαρὰν παραχωρήσιν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς τῆς Μ. Ἀσίας. Ἀλλ' ἡ ὑπόδειξις αὕτη καθώριζε τὰς παραχωρήσεις ταύτας ὡς ἀντάλλαγμα οὐχὶ τῆς ἐκστρατείας κατὰ τῶν Δαρδανελλίων περὶ ἧς τότε δὲν ἐγίνετο λόγος, ἀλλὰ τῆς παροχῆς βοηθείας ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν Σερβίαν, καθ' ἧς ἐμελετᾶτο τότε Αὐστριακῆ ἐπίθεσις. Καὶ τὴν πρότασιν ταύτην περὶ βοηθείας τῆς Σερβίας ἀπερρίψεν ἡ κυβέρνησις τοῦ Ἰανουαρίου χαρακτηρίσασα τὸ προτεινόμενον ὡς αὐτοκτονίαν, ἐνεκα τοῦ κινδύνου Βουλγαρικῆς ἐπιθέσεως. Διὰ τὴν σύμπραξιν εἰς τὴν ἐκστρατείαν τῶν Δαρδανελλίων, ἐπαναλαμβάνω, οὐδεμία παρ' οὐδενὸς εἶχε γίνῃ προσφορὰ ἀνταλλάγματος. Ἀλλ' οὔτε καὶ κατὰ Ἰανουάριον τὰ ὑποδειχθέντα ἀνταλλάγματα διὰ τὴν παροχὴν βοηθείας εἰς τὴν Σερβίαν εἶχον ποτε ἐν τῇ διανοίᾳ τῶν ὑποδειχάντων αὐτὰ τὴν ἔκτασιν τὴν ὁποίαν ἡ νοσοῦσα φαντασία τῶν προσπαθόντων νὰ παρασύρωσι τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἔδωκε εἰς αὐτά. Κατὰ τὰ τέλη Μαρτίου ἐγένετο πρὸς ἐμὲ προσφορὰ ἀνταλλαγμάτων ἐδαφικῶν ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ ἂν ἡ Ἑλλὰς ἐδέχτο νὰ συμμετάσχη εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον ἐν Δαρδανελλίοις. Τὰ ἀνταλλάγματα ταῦτα, περὶ ὧν μοι ἐδηλώθη ὅτι ἦσαν ἀκριβῶς τὰ ἴδια, τὰ ὁποῖα ὑπέδει-

χθισαν ὡς δυνάμενα νὰ ἐπιτευχθῶσι διὰ τῆς παροχῆς βοήθειας εἰς τὴν Σερβίαν, διετυπώθησαν ἐν τῇ πρὸς ἐμὲ προτάσει ὡς παραχωρήσεις ἐδαφικαὶ ἐν τῷ Βιλαετίῳ τοῦ Αἰδινίου, παραχωρήσεις περιλαμβάνουσαι τὴν Σμύρνην καὶ οὐσιώδη μερίδα τοῦ Χίνδερλανδ αὐτῆς. Παραβάλετε τώρα τὴν Σμύρνην καὶ οὐσιώδη μερίδα (ὄχι ὀλόκληρον) τοῦ Χίνδερλανδ αὐτῆς, ἀποτελοῦντα ἐν ὄλῳ μικρὸν μέρος τοῦ Βιλαετίου τοῦ Αἰδινίου, πρὸς τὸν περίφημον χάρτην ὃ ὁποῖος περιελάμβανε σχεδὸν ὀλόκληρα τὰ δύο Βιλαέτια, τοῦ Αἰδινίου καὶ τῆς Προύσης καὶ μέρος τοῦ Βιλαετίου τοῦ Ἰκονίου καὶ κρίνατε περὶ τῆς ἀξιοθαύμαστου αὐταπάτης ἢ περὶ τῆς ἀξιοθρηνήτου κακοπιστίας τῶν καλούντων τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν νὰ θρηνήσῃ ὅτι χάρις εἰς τὴν μικρόνοιαν καὶ τὴν ἀφιλοπατρίαν ἡμῶν τῶν νάνων ἔχασεν ἡ Ἑλλάς ὅλας τὰς χώρας, ἐν ταῖς ὁποῖαις ὁ Ἑλληνισμὸς διεξήγαγε τοὺς εὐγενεστέρους ἀγῶνας καὶ τὰς ἁπλοῦς ἢ ὑψηλῆς μεγαλοφυΐα καὶ ἡ παλλομένη φιλοπατρία τοῦ μεγάλου προκατόχου μας εἶχεν ἐξασφαλίσει εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλ' ἦτο πεπωμένον τίποτε, ἀπολύτως τίποτε ἀπὸ τὰ τερατολογήματα τὰ κατακλύζοντα τὸν τόπον τότε νὰ μὴ μείνῃ ὄρθιον. Δὲν κατεδείχθη φανταστικὴ μόνον ἢ προσφορὰ καὶ ἡ ἔκτασις τῶν παραχωρήσεων, ἐπέπρωτο νὰ καταδειχθῇ φανταστικὴ καὶ ἡ ἀπόσπασις τῶν χωρῶν τούτων ἀπὸ τὴν κατέχουσαν αὐτὰς Δύναμιν. Καὶ τὸ φανταστικὸν τῆς ἀποσπάσεως ἐπιστοποιήθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων κατὰ τρόπον τόσον θετικόν, ὥστε οὔτε οἱ ἴδιοι τότε θρηνωδοὶ τολμῶσι νὰ εἰπωσιν ὅτι δύναται νὰ γίνῃ πλέον λόγος περὶ τοιούτων ἀνταλλαγμάτων.

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΟΣ

»Αὐταὶ ἦσαν αἱ περιστάσεις ὑφ' ἃς παρελάβομεν τὴν κυβέρνησιν. Ἡ πολιτικὴ ἡμῶν ὑπῆρξεν ὁποῖα εἶνε ἀναγκαίως πᾶσα Ἑλληνικὴ πολιτικὴ. Συντήρησις τῶν ἐθνικῶν δυνάμεων, ἵνα χρησιμοποιηθῶσιν ἀποκλειστικῶς πρὸς ἄμυναν τῆς χώρας ἢ ἐπιδίωξις τῶν ἐθνικῶν ἰδεῶδων. Μόνον διὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἕτερον τῶν λόγων τούτων δύναται ν' ἀποδυσθῇ εἰς πόλεμον ἡ Ἑλλάς. Ὁ πρῶτος, λόγος αὐτοσυντηρήσεως τοῦ Κράτους, εἶνε ὑποχρέωσις τοῦ Κράτους πρὸς ἑαυτό. Ὁ δεῦτερος, λόγος αὐτοσυντηρήσεως καὶ συντηρήσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς φυλῆς, εἶνε ὑποχρέωσις πρὸς τὴν φυλὴν, χάριν τῆς ὁποῖας ὑπάρχει τὸ Κράτος. Ἐπιτακτικὸν καθήκον παντὸς καλουμένου νὰ διαχειρισθῇ τὰς δυνάμεις τὰς ἐθνικὰς εἶνε νὰ μὴ ἐκτρέψῃ ταύτας τῶν ἀνωτέρω σκοπῶν. Αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις ὑπάρχουσι δι' αὐτοὺς καὶ μόνους. Διὰ τοὺς σκοποὺς τούτους ἐπιβάλλει τὴν χρησιμοποίησιν αὐτῶν καὶ ἡ ὑπεράτα ἱστορικὴ ἀνάγκη, εἰς τὴν ὁποῖαν ὀφείλει τὴν γένεσιν, τὴν συντήρησιν

καὶ τὴν ἀνάπτυξιν ἢ φυλὴ ἡ Ἑλληνικὴ, ἐν τῇ μακροαίῳ ἱστορικῇ αὐτῆς σταδιοδρομίᾳ. Ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ δὲν εἶνε τυχαῖον δημιουργημα περιστάσεων ἀσχετῶν πρὸς τὴν καθόλου πορείαν τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅσον καὶ ἂν εἶνε μικρὰ ἐπετέλεσε καὶ ἔχει νὰ ἐπιτελέσῃ προορισμὸν, τοῦ ὁποῖου ἔχει πλήρη τὴν συναίσθησιν. Πρῶτη καὶ ἴσως μόνη ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ παραλαβοῦσα μετὰ ἰδιαζούσης ἀπορροφητικότητος στοιχεῖα ἑτερογενῶν πολιτισμῶν, πρὸς οὓς ἔθετεν αὐτὴν εἰς ἐπαφὴν ἢ γεωγραφικὴ αὐτῆς θέσις, κατῳρθωσε νὰ ἀφομοιώσῃ αὐτὰ εἰς ἴδιον πολιτισμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον τὴν ὀριστικὴν μορφήν ἔδωκεν ἡ ἰδιοφυΐα αὐτῆς. Χάρις εἰς τὴν ἰδιαιτέραν σφραγίδα τὴν ὁποῖαν αὐτὴ ἐπ' αὐτοῦ ἀπετύπωσεν, ὁ πολιτισμὸς οὗτος ὑψώθη εἰς τὸν κατ' ἐξοχὴν ἀνθρώπινον πολιτισμὸν, τὸν αἰρούμενον ὑπὲρ πάντα τόπον καὶ πάντα χρόνον. Ἐκ τῆς συνειδήσεως δὲ τῆς βαθείας καὶ τεταγμένης αὐτῆ ἀποστολῆς, ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ ἀντλεῖ ἀξιοθαύμαστον ζωτικότητα, ὁποῖαν οὐδεμία ἄλλη φυλὴ ἴσως παρουσιάζει. Ὑποστάσα ἀπὸ χιλιετηρίδων ποσάλας ἐπιδρομὰς, τιθεμένας εἰς κίνδυνον τὸ ἔργον ἢ τὴν ὑπαρξιν αὐτῆς, ἀντεπεξῆλθε πάντοτε νικηφόρος. Ὑπῆρξαν βεβαίως ἐν τῇ ἱστορικῇ αὐτῆς στραδιοδρομίᾳ, ἧτις μετράται μὲ περισσοτέρας χιλιετηρίδας ἀπὸ ὄσας ἐκατονταετηρίδας διήνυσαν ἐν ἱστορικῇ ὑπάρξει οἱ πλείστοι τῶν οἰκούντων τὴν Εὐρώπην λαῶν, καὶ περίοδοι συντριβῆς, καὶ περίοδοι καταπτώσεως, ἀλλ' ἀκριβῶς κατ' αὐτὰς ἐξεδηλώθη ἀξιοθαύμαστος ἢ ζωτικότης αὐτῆς. Ὑπὸ τὴν τέφραν τὴν καλύπτουσαν μὲ τὸ ζοφερὸν αὐτῆς χροῶμα τὸ δυστυχεῖς ἐνεστὸς, ὑπέτρεφεν ἀκόμητον τὴν φλόγα τῆς ζωῆς ἢ ἐν πάσῃ Ἑλληνικῇ ψυχῇ ἐρριζωμένη συνειδήσις τῆς ἀποστολῆς τῆς φυλῆς, ἀποστολῆς αἰωνίας, προοιζούσης τὴν κατὰ ταύτην τεταγμένην φυλὴν μὲ ζωὴν Ἑλληνικὴν καὶ δὲν ἔλειψε ποτὲ ἢ φλόξ αὐτὴ νὰ ἀποκαταστήσῃ εἰς τὴν ἱστορικὴν αὐτῆς δρᾶσιν τὴν φυλὴν τὴν Ἑλληνικὴν, ἢ ὁποῖα ἐλαυνομένη ὑπὸ τῆς θείας ταύτης δυνάμεως, ὀδεύει εἰς τὸν ἱστορικὸν αὐτῆς δρόμον. Καὶ ἵνα τοῦτον διανύσῃ ἔχει ἀνάγκην πασῶν αὐτῆς τῶν δυνάμεων. Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀξιώσῃ παρ' αὐτῆς νὰ ἐξαντλήσῃ τὰς δυνάμεις ταύτας δι' ἄλλοτριους σκοποὺς. Ἐχουσι τόσην εὐρύτητα οἱ εἰς αὐτὴν τεταγμένοι σκοποί, ὥστε θὰ ἀπετέλει ἱστορικὸν ἔγκλημα ἢ διασπάσις τῶν ἐθνικῶν τῆς Ἑλλάδος δυνάμεων ἐπὶ ἀλλότρια τέλη. Ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἑτέρου καθήκον ἐπιτακτικὸν ἐπιβάλλει τὴν μετὰ θάρρους καὶ ἀποφασιστικότητος χρησιμοποίησιν τῶν δυνάμεων τούτων ὑπὲρ τῶν σκοπῶν δι' οὓς ὑπάρχει καὶ τὸ Κράτος καὶ ἡ Φυλὴ.

»Ἐπὶ τῶν ἀντιλήψεων τούτων ἐστηρίχθη ἡ πολιτικὴ ἡμῶν, ὅταν εἴχομεν τὴν κυβέρνησιν. Δὲν ἠγνοήσαμεν νὰ συνεισφέρωμεν τὰς δυνάμεις τὰς Ἑλληνικὰς ἐπὶ ἀλλοτρίους σκοποὺς. Πρὸς τὰς διαμαχομέ-

νας ομάδας ἢ Ἑλλάς διακείται μετὰ συμπαθείας. Περιλαμβάνουσιν αὐταὶ τοὺς μεγαλειτέρους παράγοντας τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ. Ἐκατέρω τούτων ἔχει ἀναφαίρετον ἔσσει τὸ δικαίωμα ἐπὶ τῆς ευγνωμοσύνης πάντων διὰ τὴν μεγάλην συμβολὴν τὴν ὁποίαν εἰσέφεραν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην πρόοδον. Εἶνε ἐξόχως ὀδυνηρὸς διὰ πάντας ὁ φρικαλέος ἀλληλοσπαραγμὸς, ὁ ἀνακόπτων τὴν ἐξέλιξιν τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἐν τῇ ὁποίᾳ πρωτοστατοῦσιν οἱ διαμαχόμενοι λαοί. Πρὸς τὴν μίαν τῶν ομάδων τούτων καὶ ἰδιαιτέροι λόγοι συμπαθείας συνδέουσι τὴν Ἑλλάδα. Ἐν αὐτῇ εἶχε ταχθῆ λαὸς μικρὸς καὶ γείτων, μετὰ τοῦ ὁποίου ἄρτι καὶ ἐν κοινῷ ἀγῶνι ἀντεπεξῆλθομεν ἐναντίον ἀδράκας κοινῇ ἄμφοτέρους ζητούσης νὰ πλήξῃ. Μὲ τὸν λαὸν τούτον εἰχομεν καὶ δεσμοὺς ἰδιαιτέρους σκοποῦντας τὴν ἀπόκρουσιν τῶν αὐτῶν κινδύνων καὶ ἐπὶ τὸ μέλλον. Ἐν τῇ αὐτῇ ὁμάδι ἐπρωτοστάτουσιν αἱ μεγάλαι ἐκεῖναι Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ἠγοῦμεθα τῆς καθόλου πολιτικῆς κινήσεως, ὅταν μετὰ μακροαἰῶνα δουλείαν ὁ Ἑλληνισμὸς ἠγωνίσθη τὸν ἔνδοξον ἀγῶνα πρὸς ἀνάκτησιν τῆς ἐλευθερίας, ἐκύρωσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀγῶνος αὐτοῦ, ἀναγνωρίσασαι μὲν τὸ δίκαιον αὐτοῦ, παρασχοῦσαι δὲ καὶ τὴν συνδρομὴν αὐτῶν, ἵνα τερματισθῇ διὰ τῆς ἰδρύσεως τοῦ μικροῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μετὰ μακρὰ ἔτη ἡρωϊκῶν κατορθωμάτων, ἀποδειξάντων ὅτι δὲν ἦτο φράσις κενὴ τὸ σύνθημα: «Ἐλευθερία ἢ Θάνατος».

»Ἴδου οἱ λόγοι δι' οὓς ἡ πολιτικὴ ἡμῶν ὑπῆρξε πολιτικὴ οὐδετερότης. Ἄλλ' οὐδετερότητος εὐμενοῦς πρὸς τὴν ὁμάδα ἐκείνην, μεθ' ἧς ἐμάχετο ἢ σύμμαχος ἡμῶν, ἐν ἧ εὐρίσκοντο αἱ Δυνάμεις πρὸς ἃς δεσμοὶ ευγνωμοσύνης ἐκ τοῦ παρελθόντος συνέδρον ἡμᾶς. Ἄλλ' ἂν ὑπελαμβάνομεν καθήκον ἡμῶν νὰ ὀποφύγωμεν τὴν διασπάθισιν τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐπὶ ἀλλότρια τέλη, καθήκον ἡμῶν ἐξ ἴσου ἐπιτακτικὸν ἠγοῦμεθα καὶ νὰ χρησιμοποιήσωμεν αὐτὰς μετὰ θάρρους καὶ ἀποφασιστικότητος διὰ τοὺς ἐθνικοὺς ἡμῶν σκοποὺς. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν ἐκλήθημεν νὰ συμμετάσχωμεν εἰς ἐπιχειρήσεις θέτουσας ἐπὶ τοῦ τάπητος τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν συμφέροντα, οὐδαμῶς ἐδυσκολεύθημεν νὰ προσφέρωμεν τὴν σύμπραξιν τῆς Ἑλλάδος. Ἡ προσφορὰ ἡμῶν γενομένη ὑπὸ ὄρους ἀσφαλίζοντας τὴν ἐπιτυχίαν τῆς σκοπούμενης ἐπιχειρήσεως καὶ τὴν διατήρησιν τῶν κεκτημένων, δὲν ἐγένετο δεκτὴ. Τὰ ἐπακολουθήσαντα γεγονότα κατέδειξαν ἀριδίλως ὅτι οὐδέτερος τῶν ὄρων τούτων ἐπερίτευεν. Ἡ ἐπιχειρήσις συνεχισθεῖσα οὐχὶ κατὰ τὸν ὕψ' ἡμῶν ὑποδεχθέντα τρόπον ἐναύαγησε. Τὰ ὕψ' ἡμῶν κεκτημένα ὡς καὶ τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν ἐμπελεγμένον εἰς τὸν πόλεμον γείτονα ἡμῶν ἐκρίθη σκόπιμον νὰ διατεθῶσι πρὸς προσέλκυσιν ἄλλης ὁμόρου ἐπικρατείας, τῆς ὁποίας ἡ συμβολὴ καὶ ἡ στρατιωτικὴ καὶ ἡ

πολιτικὴ ὑπερετιμᾶτο ὑπὲρ πᾶν μέτρον. Κατεδείξαμεν ὁμως ἐμπράκτως διὰ τῆς προσφορᾶς ἡμῶν ὅτι, ἂν ἡ ἡμετέρα πολιτικὴ ἠννόει νὰ διαφυλάξῃ ἀδίκτους τὰς ἐθνικὰς δυνάμεις μὴ χρησιμοποιοῦσα αὐτὰς ἐπὶ ἀλλοτρίους σκοποὺς, οὐδὲν ἦττον, ἐπιτακτικὸν καθήκον ἐθεώρει νὰ χρησιμοποιήσῃ αὐτὰς λελογισμένως ἐπὶ τοὺς ἐθνικοὺς σκοποὺς. Αὐταὶ ὑπῆρξαν καὶ εἶνε αἱ βάσεις τῆς πολιτικῆς τῆς ἡμετέρας.

Ἡ ΤΑΚΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΕΝΙΖΕΛΙΣΜΟΥ

»Καὶ ἵνα ταύτην τὴν πολιτικὴν συνεχίσωμεν, ἐζητήσαμεν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Μαΐου. Ὅτι μόνον τοιαύτη πολιτικὴ ἀντεπεκρίνετο εἰς τὰ αἰσθήματα τοῦ λαοῦ, ἐγίνωσκον ἄριστα ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἀλλοίαν πολιτικὴν ἠννόουν νὰ μετέλθωσιν, ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἠννόουν νὰ μετάσχωσιν τοῦ μεγάλου ἀγῶνος ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξετάσεως κατὰ πόσον οὗτος ἔθιγε συμφέροντα Ἑλληνικὰ καὶ κατὰ πόσον ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος θὰ ἐξησφάλιζε τὴν πραγμάτωσιν σκαπῶν ἐθνικῶν.

»Καὶ διὰ τοῦτο ἔσπευσαν νὰ καλύψωσι τὴν πολιτικὴν αὐτῶν. Καὶ μετὰ τόλμης ἀνάλογου πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῶν βεβαιουμένων ἀπεκάλουν συκοφάντας τοὺς οὕτω χαράσσοντας τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ τῆς πολιτικῆς αὐτῶν καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ἡμετέρας. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐξηπατήθη. Καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν πλειονοψηφίαν. Δὲν ἐπρόφρασαν ὁμως νὰ ἀνέλθωσιν εἰς τὴν ἀρχὴν καὶ ἀπεκάλυψαν τὰ σχέδια αὐτῶν. Ἀδυνατοῦντες νὰ δικαιολογήσωσι τὴν πολιτικὴν των ἐκ τῆς ἐπιδιώξεως συμφερόντων Ἑλληνικῶν ἐπενόησαν τὴν καθ' ὑποχρέωσιν ἐκ τῆς μετὰ τῆς Σερβίας συνθήκης συμμετοχῆς τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν πόλεμον. Ἴνα ἐνισχύσωσι μάλιστα τὴν πρόφασιν των ταύτην καὶ τὴν ἐμφανίσωσιν ὡς πεποιθήσιν δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ προσάψωσιν εἰς τὴν πατρίδα των τὸν ρύπον τῆς ἀτιμίας, ὡς παραβιασάσης τὴν συνθήκην. Ὅταν ὁμως κατερρίφθη καὶ τὸ ἐκ τῆς Σερβικῆς συνθήκης ὀχύρωμά των εἰς τὰς ἐν τῇ Βουλῇ συζητήσεις δὲν ὤκνησαν μετὰ τόλμης ἴσης πρὸς ἐκείνην μεθ' ἧς ὀρέπτον τὴν πολιτικὴν των κατὰ Μαΐον, ὅταν ἐπρόκειτο κατὰ τὰς ἐκλογὰς νὰ ἀπατήσωσι τὸν λαόν, νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι ὁ λαὸς διὰ τῶν ἐκλογῶν ἐνέκρινε τὴν πολιτικὴν αὐτῶν, τὴν ἥδη ἀποκαλυπτομένην. Καὶ ἐπὶ τῇ βάσει ταύτης ἠμφισβήτησαν εἰς τὸν Ἀνευθύνον Παράγοντα τὸ Συνταγματικὸν δικαίωμα τῆς διαφωνίας πρὸς τὴν ἀποκρυβεῖσαν μὲν κατὰ τὰς ἐκλογὰς, ἅμα δὲ τῇ ἀνόδῳ των εἰς τὴν ἀρχὴν ἀποκαλυφθεῖσαν πολιτικὴν των. Ἡ ἀνυπόστατος αὕτη ἀμφισβήτησις δὲν ἐλήφθη ὑπ' ὄψει. Ἡ παρέμβασις τοῦ Ἀνευθύνου Παράγοντος διαφωνήσαντος πρὸς αὐτοὺς καθ' ὃ εἶχεν ἀναμφισβήτη-

τον ἐκ τοῦ Πολιτεύματος καθήκον, ἔσωσε καὶ πάλιν τὴν πατρίδα ὅπως καὶ κατὰ Φεβρουάριον. Παραιτηθέντων αὐτῶν, ἐκλήθη ἐπὶ τὴν ἀρχὴν κυβέρνησις συγκροτηθεῖσα ἐξ ὄλων τῶν χρηματισάντων Πρωθυπουργῶν. Ἐνομήθη ὅτι τοιαύτη συγκρότησις τῆς κυβερνήσεως θὰ ἠσφάλιζεν ἀπὸ τῆς συκοφαντίας, ὅτι οὐχὶ ἀφοσίωσις εἰς τὰ συμφέροντα τὰ Ἑλληνικὰ ἀλλὰ συμπάθεια πρὸς τὴν ἑτέραν τῶν ἀντιμαχομένων ὁμάδων ἐνέπνεε τὴν πολιτικὴν αὐτῆς παραμενούσης ἐν τῇ οὐδετερότητι. Ἄλλα ματαῖα ἔλπις. Δὲν θὰ ἐνδιαπρίψω εἰς τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ ἀνοσιού ἀγῶνος ὅστις διεξήχθη ἵνα πεισθῶσιν αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ὅτι ἔχθιστα πρὸς αὐτὰς βουλευέται καὶ πράττει ἡ κυβέρνησις ἡ Ἑλληνικὴ ἵνα προκληθῇ ἡ ἐχθρότης αὐτῶν κατ' αὐτῆς καὶ τῆς ὑπ' αὐτῆς κυβερνωμένης Ἑλλάδος. Ὁ ἀγὼν οὗτος διεξαχθεὶς καὶ δημοσίᾳ ὑπέπεσεν εἰς τὴν ἀντίληψιν πάντων. Θὰ ἐξάρω μόνον ἐν ἄλλο σημεῖον. Τρέμοντες τὴν ὀργὴν τοῦ λαοῦ, οἱ κατὰ τὰς ἐκλογὰς τοῦ Μαΐου ἐξαπατήσαντες αὐτόν, ὅταν κατὰ Δεκέμβριον ἐκλήθη ἐκ νέου ὁ λαὸς νὰ ἐξενέγκῃ τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτοῦ, ἀπέσχον τῶν ἐκλογῶν, ὡς ἀντικειμένων δῆθεν εἰς τὸ Πολίτευμα ἐπὶ παραβιάσει τοῦ ὁποίου κατήγγειλαν τὴν κυβέρνησιν τῆς πατρίδος των εἰς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως. Καὶ μὲ τὴν διπλὴν ταύτην καταγγελίαν πρὸς τοὺς ξένους, ὅτι ἐχθρική πρὸς αὐτοὺς εἶνε ἡ Κυβέρνησις ἡ Ἑλληνικὴ καὶ ὅτι οὐχὶ σύμφωνον πρὸς τὸ Πολίτευμα τῆς χώρας ἔχει τὴν προέλευσιν, ἐκάλουν αὐτοὺς εἰς ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα, ἵνα καὶ τὰς καταπατουμένας ἐλευθερίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἀποκαταστήσωσι καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐχθρικής πρὸς αὐτοὺς κυβερνήσεως ἀνακόψωσι καὶ τὴν πολιτικὴν τὴν φιλικὴν πρὸς αὐτοὺς τῶν καταγγελλόντων ταῦτα ἐπιβάλλουσιν. Ἴνα ἄρῃσι δὲ πᾶσαν δυσχέρειαν ἐκ τῆς συνειδήσεως τῶν οὕτω προσκαλουμένων εἰς παρέμβασιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ἡμῶν πράγματα, δὲν ἐδυσκολεύθησαν νὰ κηρύξωσι τὴν πατρίδα αὐτῶν ὄχι ἀνεξάρτητον, ὑποστηρίζοντες ὅτι αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως ἐκ συνθηκῶν κέκτηνται τὸ δικαίωμα τῆς ἐπεμβάσεως εἰς τὰ ἐσωτερικὰ αὐτῆς. Ἐγαυρίων μάλιστα οἱ ἀτυχεῖς, ὅτι ἀπεκάλυψαν δικαίωμα τῶν ξένων ἐπὶ τῆς πατρίδος των, οὐδέποτε παρ' οὐδενὸς παρατηρηθέντα, οὔτε παρ' ἐκείνων ὑπὲρ τῶν ὁποίων ἠξίουσαν ὅτι ταῦτα ὑφίσταντο.

»Μὲ τοιοῦτους ἀντιπάλους, ἐννοεῖτε, κύριοι, ὅποσα ὑπέστη ἡ Κυβέρνησις ἐκείνη. Ἐπὶ ὀκτάμηνον ὑπῆρξεν ὁ στόχος παντοειδούς διαβολῆς. Δὲν ὑπῆρξε πρᾶξις αὐτῆς, ἡ ὁποία νὰ μὴ διεβλήθῃ. Δὲν ὑπῆρξε προσπάθεια προστασίας τῶν συμφερόντων τῆς χώρας, ἡ ὁποία νὰ μὴ κατηγγέλθῃ ὡς ἀπορρέουσα ἐξ ἐχθρότητος πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοήσεως. Καὶ τοὺς καρπούς τῆς καταχθονίας ταύ-

τῆς ἐργασίας ἠσθάνθη ἡ χώρα, πληγείσα παντοιοτρόπως. Ἐκ τῶν ποικίλων περιορισμῶν, τοὺς ὁποίους ἐπέβαλλον αἱ Δυνάμεις πρὸς τὰς ἐποίας αἱ διαβολαί, ἵνα ἀμυνθῶσι κατὰ τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους κατήγγελλον πρὸς αὐτὰς οἱ διαβολεῖς, ἐπλήθον πλεῖστοι στερήσεις, καὶ ἐπλήγησαν ζῶτικὰ τῆς χώρας συμφέροντα.

ΑΓΩΝ ΥΠΕΡ ΠΑΤΡΙΔΟΣ

»Δὲν θὰ ἐκθέσω, κύριοι, οὔτε τὰς κυρίας γραμμὰς τῆς σατανικῆς ταύτης ἐργασίας, οὔτε τοὺς ἀγῶνας τοὺς ὑπερανθρώπους, τοὺς ὁποίους διεξήγαγεν ἡ Κυβέρνησις, ὅπως καταστήσῃ ὀλιγώτερον ὀδυνηρὰ διὰ τὴν χώραν τὰ πλήγματα, τὰ ὁποῖα ἐπέδωκε νὰ καταφέρει καὶ κατέφερε κατ' αὐτῆς ἡ ἐργασία αὐτή. Πάντα ταῦτα ἐτελέσθησαν πρὸ τῶν ὀμμάτων ὑμῶν. Καὶ οὐαὶ ὑμᾶς ἂν δὲν ἴδητε. Οὐαὶ ὑμῖν ἂν δὲν βλέπητε, οὐαὶ ὑμῖν ἂν δὲν ἔχητε τὸ σθένος τῆς ψυχῆς νὰ ἀντεπεξέλθητε κατὰ τῆς ἐπιβουλῆς.

»Καὶ ὑπὸ τὰς περιστάσεις ταύτας ἡ Κυβέρνησις διὰ τὴν ἔξωθεν βίας ἐδιώχθη ἐκ τῆς ἀρχῆς. Ἡ διὰ τῆς ἀνοσίας ἐκείνης ἐργασίας προκληθεῖσα ἐπέμβασις ἐγένετο. Ἡ διαβολὴ ἐθριάμβευσε. Καὶ δὲν ἔκρυψε τὴν ἀγαλλίασιν αὐτῆς ἐπὶ τῷ θριάμβῳ. Εἰς ὑμᾶς ἀπόκειται ἤδη νὰ κατατροπώσητε αὐτήν. Θὰ κληθῆτε μετ' ὀλίγον εἰς τὰς κάλπας ὅσον καὶ ἂν τρέμωσι τὴν ὀργὴν καὶ ζητοῦσι νὰ ἀναβάλωσι. Δὲν ζητῶ παρ' ὑμῶν διὰ τῆς ψήφου σας νὰ καταδικάσητε τὰ γενόμενα καὶ νὰ δικαιώσητε ἡμᾶς. Ταῦτα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τὴν ἀδέκαστον, τὴν ὑπερτέραν πάσης πλάνης καὶ ἀπληλαγμένην παντὸς πτόθους. Καὶ εἰς τὴν κρίσιν αὐτῆς μὲ ἤρεμον τὴν ψυχὴν παραδίδω αὐτά. Παρ' ὑμῶν ζητῶ νὰ κηρύξητε τὴν Πατρίδα ὑμῶν ἀπέναντι τοῦ Κόσμου ἀνεξάρτητον. Παρ' ὑμῶν ἀξιῶ νὰ δηλώσητε ὅτι τὰς δυνάμεις τὰς ἐθνικὰς ἐννοεῖτε καὶ θέλετε ἀποκλειστικῶς χάριν τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων. Παρ' ὑμῶν ἀξιῶ νὰ προστατεύσητε τὴν Πατρίδα κατὰ τῆς διαβολῆς. Εἶνε πάντα ταῦτα καθήκοντα ὑμῶν. Καὶ πέπονθα ὅτι φωτιζόμενοι ἐκ τῶν γενομένων, αἰσθανόμενοι τετραυματισμένην τὴν Ἑλληνικὴν ὑμῶν ψυχὴν ἐκ τῶν ἐνώπιον ὑμῶν καὶ ἤδη τελουμένων, θὰ ἀντλήσητε ἐκ τοῦ πόνου ὑμῶν τὴν δύναμιν ἵνα τὰ καθήκοντα ταῦτα ἐκτελέσητε. Καὶ ὅταν τοῦτο πράξητε ἐστὲ βέβαιοι ὅτι παρ' ὅλας τὰς ἀπειλάς θὰ προκαλέσητε τὸν σεβασμὸν πάντων ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ὅπουδήποτε γῆς οἰκοῦντες ἔχουσι Πατρίδα καὶ εἶνε ἱκανοὶ νὰ ἀξιώσωσι τὴν ἀνεξαρτησίαν αὐτῆς. Αὐτὴ θὰ εἶνε ἡ κυρία ἐννοια τῆς ψήφου ὑμῶν. Θὰ ἐρωτηθῆτε περὶ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος, ἐξ ἧς ὅλα τὰ λοιπὰ ἔπονται ἀφ' ἑαυτῶν. Εἰσθε Ἕλληνες καὶ οὐ-

δὲν θὰ σᾶς ἐμποδίσῃ νὰ βροντοφωνήσητε τὴν ἀπάντησιν τὴν ὁποίαν μόνην δύνασθε ὡς Ἕλληνες νὰ δώσητε. Τὸ δικαίωμα τοιαύτης ἀπαντήσεως σᾶς ἔδωκεν ἀναφαίρετον τὸ παρελθὸν τῆς Φυλῆς μας. Τὴν ὑποχρέωσιν αὐτὴν σᾶς ἐπιβάλλει ἐπιτακτικὴν ἢ ἀφοσίωσις πρὸς τὸ μέλλον τῆς Πατρίδος. Εἰς χεῖρας ἡμῶν αἱ τύχαι αὐτῆς. Κινηθῆτε κατὰ τὰς ὁρμὰς τῆς Ἑλληνικῆς σας καρδίας».

Ἡ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΕΙΛΙΚΡΙΝΕΙΑ ΤΟΥ κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΥ

Τὰ τελευταῖα γεγονότα ἐσημαίωσαν μίαν τραχύτητα σχέσεων, ἓνα διχασμὸν, διὰ νὰ εἶμαι ἀκριβέστερος· τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ εἰς δύο φανατικῶς ἀντιπάλους μερίδας.

Τὸ γεγονὸς τοῦ χωρισμοῦ ἐνὸς λαοῦ εἰς δύο τοσοῦτον διωσάμενα ἀπ' ἀλλήλων μέρη, ὅταν μάλιστα τὰ αἷτια τοῦ χωρισμοῦ εἶνε τοιαῦτα, ὡς τὰ παρόντα, δὲν εἶνε ζήτημα ἀπλοῦν, εἶνε ζήτημα σπουδαιότατον, ζήτημα ἐκ τῆς λύσεως τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται αὐτὴ αὐτὴ ἢ ὑπαρξίς τοῦ λαοῦ ὡς Κράτους.

Διότι πρέπει ἀκριβῶς νὰ τονισθῇ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ κομματικῆς διαπάλης, ὡς, ἄλλοτε, δηλαδὴ περὶ διαφορᾶς ἀντιλήψεων εἰς τὸ ποῖα τῶν πολιτικῶν μερίδων εἶνε ἢ κρείσσων νὰ διαχειρισθῇ τὴν ἐξουσίαν, ποῖα τῶν μερίδων τούτων ἔχει τὴν καλυτέραν πολιτικὴν οὔτε κἂν μόνον, ποῖας μερίδος ἢ πολιτικῆς εἶνε ἐκείνη ἣτις δύναται, ἐφαρμοζομένη παρ' ὄλην τὴν μαυνομένην πέριξ μας καταγίδα ὄχι μόνον νὰ μὴ βλάψῃ τὸν τόπον, ἀλλ' ἐπωφελομένη αὐτῆς νὰ προσδώσῃ εἰς αὐτὸν ἰκανὰ ὠφέλη.

Πρόκειται περὶ διαφορᾶς ἀντιλήψεων τοιαύτης, ὥστε ἢ μία τῶν δύο μερίδων τούτων, τὸ ὑπὸ τὸν κ. Βενιζέλου κόμμα ἐθεώρησεν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐπιβάλλῃ τὴν πολιτικὴν αὐτοῦ ὑπὸ τὸ κράτος τῆς λόγχης τῶν ξένων.

Καὶ ποῖαν πολιτικὴν ἐπέβαλε οὕτω ;

Τὴν πολιτικὴν ἄραγε ἦν ἡ πλειονοψηφία τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐξουσιοδότησε τὸν κ. Βενιζέλον νὰ ἐφαρμόσῃ ; Ἀναμφιβόλως ὄχι. Διότι ὅτε κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915 ἐνόμισεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ὅτι ἔπρεπε νὰ μετέλθῃ πολεμικὴν πολιτικὴν, τὸ Στέμμα ἀντιληφθὲν, ἔνεκα τούτου, διάστασιν τοῦ Ἑλλ. λαοῦ πρὸς τὴν τότε πλειοψηφίαν, συμφώνως, ὄχι μὲ τὸ δικαίωμα, ἀλλὰ μὲ τὴν ῥητὴν ἦν εἶχεν ὑποχρέωσιν, διέλυσε τὴν Βουλὴν καὶ ἐκάλεσε τὸν λαὸν νὰ ἀποφανθῇ ἐκ νέου.

Ἀσφαλὲς τεκμήριον δέ, τοῦ ὅτι καὶ ὁ χολωθεὶς ἀρχηγὸς τῆς τέως πλειοψηφίας ἐγνώριζε τὴν πολιτικὴν του ὡς μὴ ἀνταποκρινομένην εἰς τὸ λαϊκὸν φρόνημα, εἶνε ὅτι τὸ πρόγραμμα τὸ ὁποῖον οἱ ὀπαδοὶ του συνέταξαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31 Μαΐου, κάθε ἄλλο περιεῖχε ἢ φιλοπόλεμον πολιτικὴν.

Διὰ νὰ μὴ φέρῃ ὁμως τὴν εὐθύνην τοῦ προγράμματος τούτου διὰ νὰ δυγηθῇ νὰ ἔχῃ πεδῖον διολισθήσεως ἐλεύθερον καὶ διὰ νὰ μὴ λείψῃ οὐδεμίαν πλοκὴν καὶ τεθῇ ὑπὸ ἀμφιβολίαν ἢ ἐπιτυχία τῆς παιζομένης κωμωδίας, κατεδίκασεν ἑαυτὸν, ὁ τραγικὸς τῆς συγγραφεύς, εἰς ἐκουσίαν ἐξορίαν, μεταβὰς διὰ νὰ παρηγορηθῇ εἰς τὴν χώραν τῶν Φαραῶν καὶ καταλήξας ὅπως ἀναπαύθῃ τῶν πολυσχιδῶν κόπων καὶ λογισμῶν του, εἰς ἐρημητήριον, φέρον ὄνομα ἀντάξιόν του, εἰς τὴν ἑπανιν Ἀλεπουδέλη.

Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς τὴν 31 Μαΐου ἔδωκε καὶ πάλιν τὴν πλειονοψηφίαν εἰς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, ὄχι διὰ νὰ μεταχειρισθῇ ταύτην, ὡς ὁ ἀρχηγὸς του ἐνόμιζεν, ἀλλὰ συνεπῶς μὲ τὸ πρόγραμμα ὅπερ οἱ ὀπαδοὶ του κατὰ τὰς ἐκλογὰς ταύτας ἐξέδωκαν.

Τὸ Στέμμα ἐκάλεσε ἐπὶ τὴν ἀρχὴν τὸν κ. Βενιζέλον ὅστις δὲν ἤργησε νὰ δείξῃ τὰς διαθέσεις του καὶ κατὰ τὴν 16 Σεπτεμβρίου ὑπὸ τὸ πρόσχημα ἀπαντήσεως εἰς τὴν Βουλγαρικὴν ἐπιστράτευσιν καὶ ἀποσοθήσεως Βουλγαρικοῦ κινδύνου, κηρύσσει γενικὴν ἐπιστράτευσιν.

Πολλὰ ἡμέραι δὲν παρήλθον καὶ τὴν 19ην Σεπτεμβρίου παρουσιάζεται ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ἀναγνώσκων ἐπιστολὴν τοῦ Γάλλου πρεσβευτοῦ, δι' ἧς ἀνηγγέλλετο πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἄνευ ἐτέρου, ὅτι ἡ Γαλλία καὶ Ἀγγλία ἀπεφάσισαν, πρὸς διάσωσιν τῆς κινδυνευούσης Σερβίας, νὰ ἀποβιβάσωσι στρατεύματα ἐν Θεσσαλονίκῃ. Καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ὁ κ. Βενιζέλος ἀπήντησε διαμαρτυρούμενος διὰ τὴν παραβίασιν τῆς Ἑλληνικῆς οὐδετερότητος. Τὰ μετέπειτα γεγονότα ὁμως καὶ αἱ ἐπανειλημμένα δηλώσεις ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τῶν Κυβερνήσεων Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσσίας πρὸς τὰς Βουλὰς των, πιστοποιοῦν τὸ γεγονὸς ὅτι τὰ στρατεύματα ταῦ-

τα δὲν ἦλθον οἰκεία βουλήσει ἀλλ' ἦλθον κληθέντα ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου.

Ἐφ' ὅσον δὲ ὁ κ. Βενιζέλος δὲν διέψευσε τὰς δηλώσεις ταύτας ὡς σκεφαντίας, ἐπισήμως, ὀφείλομεν νὰ τὰς πιστεύσωμεν. Οὕτω δὲ ἐλέγχεται ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων οὐχὶ μόνον εὐρισκόμενος εἰς προσωπικὴν καὶ μυστικὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν ξένων ἀλλὰ καὶ ἀνακριβολογῶν ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς πρὸς τὴν Ἐθνικὴν ἀντιπροσωπείαν, κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 21 Σεπτεμβρίου, ὅταν προσποιοῦμενος ἄγνοιαν τοῦ πραξικοπήματος τούτου, διεμαρτύρητο διὰ τὴν καταπάτησιν τῆς Ἑλληνικῆς οὐδετερότητος. Καὶ εἰμὲθα μίαν ἀνυπόμονοι νὰ μάθωμεν ἀπὸ τὸν δεῖνόν αὐτὸν Συνταγματολόγον ποῖον ἄρθρον τοῦ Συντάγματος ἐρμηνεύσας, ἐνόμισεν ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα προσωπικῶς συνεννοούμενος, ὅχι μόνον ἐπιτρέπη διάβασιν ξενικῶν στρατευμάτων δι' Ἑλληνικῶν ἐδάφους, ἀλλὰ προσποιοῦμενος παντελῆ ἄγνοιαν τοῦ πράγματος, ν' ἀναγινώσκῃ πρὸς τὴν Βουλὴν καὶ διαμαρτυρίας του ἐναντίον τῆς ξενικῆς ταύτης ἐπεμβάσεως ;

Κατὰ τὴν ἱστορικὴν δ' ἐκείνην συνεδρίασιν, ἐφάνη πλέον καθαρῶς ὅτι ἔπαυσε νὰ εἶνε ὁ ἔχων τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, διότι κατὰ τὴν προκληθεῖσαν ψήφον ἐμπιστοσύνης μόνον 142 βουλευταὶ ἐξέφρασαν τὴν ἐμπιστοσύνην των πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἐνῶ ὁ ὑπὸ τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων προταθεὶς πρόεδρος τῆς Βουλῆς, τὴν 3 Αὐγούστου, ἔλαβεν 180 ψήφους. Οὕτω 40 ὄλοι ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἔκριναν ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν του πράξιν, πράξιν ἦν σημειωτέον τὰ προσχήματα ἐκάλυπτον ἀκόμη, ἔκριναν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων ἔπαυσε νὰ ἔχῃ τὴν ἐμπιστοσύνην τῶν ἐκλογέων των καὶ ἔπρεπε νὰ παύσῃ διαχειριζόμενος τὰ κοινά.

Μὴ ἀρεσθεῖς εἰς τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ψηφοφορίας ταύτης, μετέβη εἰς τὰ Ἀνάκτορα ζητῶν ἀπὸ τὸν Βασιλέα ἀμείσον ἔξοδον ἐκ τῆς οὐδετερότητος, διότι, ὡς ἔλεγε, ἐπανευρέθησαν αἱ ἀπολεσθεῖσαι εὐκαιρίαι. Καὶ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐτέθη πλέον ἀντικρὺς ἀντίθετος τοῦ ἰδίου προεκλογικοῦ προγράμματος καὶ αὐτῶν τῶν φανατικότερων ὁπαδῶν του.

Πρὸ τοιούτων γεγονότων εὐρεθὲν τὸ Στέμμα, διεφώνησε πρὸς αὐτόν, ἀντιληφθὲν καὶ πάλιν ποῖον βάρβαρον ἀντιλήψεων ἐχώριζε τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς μικρᾶς πλέον πλειονοψηφίας.

Φοβηθεὶς διάλυσιν καὶ καλῶς γνωρίζων ὅτι οὐδεμία Ἀλωπεκὴ ἠδύνατο πλέον νὰ τὸν καλύψῃ, πρὸ τῶν ὀμμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐφάνη πρὸς στιγμὴν σωφρονῶν καὶ ἐδήλωσε ὅτι θὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑπὸ τὸν κ. Ζαΐμην σχηματισθεῖσαν Κυβέρνησιν.

Πολὺς χρόνος δὲν παρήλθε καὶ ἤρχισε ὑπονομιεῶν τὴν νέαν Κυ-

βέρνησιν διὰ νὰ μὴ διαψεύσῃ τὰς πεποιθήσεις ἐκείνων, οἵτινες ἔλεγον ὅτι ὅταν οὗτος εὐρισκῆται ἐκτὸς τῆς ἀρχῆς ἢ χορδῆ τοῦ πολιτικοῦ του αἰσθητηρίου ὑφίσταται τοιαύτας παρακρούσεις ὥστε παύει νὰ εἶνε κύριος ἑαυτοῦ. Ἡ διαρκὴς αὕτη ὑπονόμισις ἐπέφερε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καὶ μετεβλήθη τὸ Κυβερνητικὸν καθεστῶς, τοῦ κ. Σκουλοῦδη διαδεχθέντος τὸν κ. Ζαΐμην, διελύθη ἡ Βουλὴ καὶ αἱ ἐκλογαὶ ὠρίσθησαν διὰ τὴν 6ην Δεκεμβρίου.

Διὰ πρώτην φορὰν δὲ τότε ὁ κ. Βενιζέλος ὅχι μόνον ἀσφαλῶς ἠνώνησε ὅτι ἡ ἀληθῶς ἀριστοτεχνικὴ του ιδιότης περὶ τὸ πείθειν, ἔστω καὶ περὶ τῶν ἀδυνάτων νὰ συμβῶσιν, ἔπαυσε νὰ τὸν ἐξυπηρετῇ, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡ ἀποτυχία του θὰ ἦτο ἀσφαλῆς καὶ γενικὴ.

Αὐτὸς δὲ ὁ ἐπαγγελλόμενος τὸν πολιτευτὴν μὲ νέας ἀρχάς, αὐτὸς ὁ ἀποστρεφόμενος πᾶν ὅ,τι ἔχει σχέσιν μὲ τὰ παλαιὰ κόμματα, δὲν εὗρεν ἄλλον τρόπον διαφυγῆς ἀπ' ἐκείνον ὃν αὐτὰ τὰ παλαιὰ κόμματα μετεχειρίσθησαν ὅπως μετριάσωσι τὴν ἐντύπωσιν ἥτις θὰ ἐπήρχετο ἐκ τῆς χειμαρρῶδους πλειονοψηφίας τοῦ τότε ὄργανου τῆς ἐπαναστάσεως, καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀπέχει τῶν ἐκλογῶν. Ἐλησμόνησε, φαίνεται, πῶς ἐχαρακτήρισε τὴν τότε πράξιν τῶν κομμάτων. Καὶ δὲν ἐπαρδειγματίσθη ἐκ τῆς ζημίας ἣν ὑπέστησαν ταῦτα ἀποσχόντα τῶν ἐκλογῶν.

Ἀρέσκειται εἰς τὸ νὰ θεωρῇ ὁμοίους τοῦ ὅλους τοὺς μεγάλους πολιτικούς ἀνδρας τοῦ κόσμου, χωρὶς νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν του τὰ διδάγματα αὐτῶν.

Δὲν ἐπρόσεξε καὶ κινδυνεύει νὰ πάθῃ ὅ,τι ἐπαθεν ὁ Μακιαβέλλης ὅστις χολωθείς ποτὲ μὲ τοὺς Μεδίκους, τότε ἄρχοντας τῆς Φλωρεντίας, ἠρνήθη νὰ δεχθῇ ὑποψηφιότητα διὰ τὸ Συμβούλιον τῶν Δέκα, φοβηθεὶς ἀποτυχίαν μετ' ὀλίγον δὲ μετανοήσας καὶ ἐπιζητῶν τὴν ἀπολεσθεῖσαν θέσιν του, ὅχι μόνον ἀπέτυχεν ἀλλὰ καὶ ἐξωρίσθη τῆς Φλωρεντίας εἰς ἔπαυλιν του, ἀπέχουσαν 7 χιλιάμιστρα αὐτῆς. Ἐκεῖ δὲ μονολογῶν ἔλεγε : « Meglio fare che pentirsi che non fare e pentirsi ». Μὴ ἔχων τὸ θάρρος νὰ πέσῃ μαχόμενος ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν του, ἀπέχει τῶν ἐκλογῶν τῆς 6ης Δεκεμβρίου. Ἡ ἀποχὴ αὕτη ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἀντὶ ἀφελείας, τῷ προσέδωκε ζημίαν. Ἀλλὰ μήπως ἐπαρδειγματίσθη ἐκ τοῦ σφάλματος τούτου, προσπαθῶν νὰ περισυλλέξῃ τὰ ἀπομείναντα ἰσχυρὰ ἀκόμη ὑπολείμματα τῆς δικτατορίας του ; Τοῦναντίον κατεῖδε τὸ σφάλμα του ὡς μαινόμενος ταῦρος τὸν πορφυροῦν μανδύαν τοῦ ταυρομάχου. Ἀπέροψε τὴν λεοντῆν καὶ ἤρχισε νὰ μάχεται ἐναντίον τοῦ Στέμματος καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ἐπαγγελλόμενος τὰ ἀγαθὰ τῆς πολιτικῆς του, οὐχὶ πλέον πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, οὐ κατενόησε ὅτι ὀπώλεσε τὴν ἐμπιστοσύνην, ἀλλὰ πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συ-

νενοήσεως. Καὶ δὲν ἀφῆκεν ραδιουργίαν ἢν δὲν ἐξύφανε, δὲν ἐδί-
στασε νὰ καταδικάσῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν ἔστω καὶ εἰς τὸν διὰ λιμοῦ
θάνατον, ἀπειλῶν ἀναφανδὸν ἀποκλεισμὸν, καὶ σήμερον ἀκόμη, ἐν ἡ
περιπτώσει δὲν ἐξήρχετο νικητῆς τῶν ἐκλογῶν.

Δὲν ἐδυσκολεύθη πρὸ τοῦ ἀτομικοῦ του συμφέροντος νὰ θυσιάσῃ
τὴν Ἐθνικὴν του φιλοτιμίαν, ἀναγκάζων τὰς Δυνάμεις τῆς Συνεννοή-
σεως νὰ μᾶς μεταχειρισθῶσιν, ὡς ἐξ ἀσχύνης οὐδέποτε μετεχειρίσθη-
σαν τοὺς ἀνθρωποφάγους, οὓς καταγίνονται νὰ ἐκπολιτίσουν.

Οὐδεὶς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ κατηγορήσῃ οὐδένα, διότι ἔχει ἐκείνην
ἡ ταύτην τὴν πολιτικὴν. Διὰ τοῦτο διενεργοῦνται ἐκλογαί, διὰ τοῦτο
ἕκαστος ἀναπτύσσει πρὸς τὸν Λαὸν τὸ ἴδιόν του πολιτικὸν πρόγραμ-
μα καὶ ὁ Λαὸς κρίνει ποία εἶνε ἡ πολιτικὴ ἢ δυναμένη νὰ ἐξυπηρετήσῃ
ἐπιωφελέστερον τὰ συμφέροντά του. Καὶ εἶνε εἰς θέσιν ὁ Ἑλληνικὸς
λαὸς νὰ κρίνῃ, ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα ἐκτίθενται αὐτῷ σαφῶς. Ὅσον
λοιπὸν καὶ ἂν τὰ πράγματα ἀπέδειξαν, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον κατα-
φανῶς, ποία ἐλεεινὰ καὶ ἀξιοδίκαια ἀποτελέσματα θὰ εἶχεν, ἐφαρ-
μοζομένη ἡ πολιτικὴ τοῦ κ. Βενιζέλου διὰ τὴν Ἑλλάδα, ὅσον καὶ
αὐτὸς εἶνε εἰς θέσιν νὰ διαβλέπῃ ὅτι ἡ εφαρμοζομένη πολιτικὴ τῆς
οὐδετερότητος εἶνε ἡ μόνη δυναμένη νὰ ἐξαγάγῃ τὴν Ἑλλάδα ἠθικῶς
καὶ ὑλικῶς ἰσχυρὰν τῆς δίνης εἰς ἣν ἅπασα σχεδὸν ἡ Εὐρώπῃ ἔχει ἐμ-
πέσει, δυσκόλως θὰ ἀνεγνώριζέ τις ἑαυτῷ δικαίωμα νὰ κατηγορήσῃ
τὸν κ. Βενιζέλον διὰ τὰς πολιτικὰς του πεποιθήσεις, ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ
τοιούτων.

Ἀνθρώπινον γὰρ τὸ σφάλεσθαι.

Ἄλλὰ μήπως ἡ πολιτικὴ ἦν ἀκολουθεῖ εἶνε ἀπόρροια πεποιθήσεώς
του ὅτι αὕτη θὰ κρατεῖν τὴν ἀναγεννωμένην Ἑλλάδα; Ἡ μήπως
εἶνε ἀπόρροια ὑπολογισμῶν ἀναγομένων εἰς ἐλατήρια ἀτομικῆς κeno-
δοξίας;

Εὐρισκόμεθα πρὸ δεινοῦ διλήμματος νὰ θέσωμεν ὑπὸ ἀμφιβολίαν
τὴν φιλοπατρίαν τοῦ ἀνδρὸς ἢ τὴν διανοητικὴν αὐτοῦ ἰκανότητα. Καὶ
ἐὰν λόγοι Ἐθνικῆς φιλοτιμίας μᾶς ὀποτρέπουν νὰ πράξωμεν τὸ πρῶ-
τον, δυσκόλως θὰ ἠδυνάμεθα νὰ μεταβάλωμεν τοὺς πραγματικοὺς τοι-
ούτους οἵτινες τείνουν νὰ μᾶς πείσουν περὶ τοῦ ἀπαραδέκτου τοῦ
δευτέρου.

Διότι εἶνε τῇ ἀληθείᾳ δύσκολον νὰ πιστεύσῃ τις, ὅτι ἄνθρωπος ὡς ὁ
κ. Βενιζέλος παρακολουθήσας ἐκ τοῦ σύνεγγυς τοὺς πολέμους 1912-1913
ἔπεισε ἑαυτὸν ὅτι μία μεραρχία ἔστω καὶ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἠδύνατο
νὰ ἐκπορθῆσῃ τὰ Δαρδανέλλια, καὶ ὅτι ἡ ἀποτυχία τῶν διατεθεισῶν
διὰ τὸ ἐγκείμενον τοῦτο 200 περίπου χιλιάδων συμμάχων ὀφείλεται εἰς
τὴν μὴ σταλεῖσαν Ἑλληνικὴν μεραρχίαν.

Νομίζω ἐπίσης ὅτι θὰ ἦτο δύσκολον νὰ παραδεχθῆ τις πολιτικὸν ἄν-
δρα κατορθώσαντα νὰ φθάσῃ εἰς τὰ ὑψίστα τῆς Πολιτείας ἀξιώματα
γενόμενον θῦμα τῆς φαντασίας του εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε τὴν
δόριστον ἔκτασιν, τῶν ἐδαφικῶν παραχωρήσεων ἄς ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ τῷ
ὑπεσχέθησαν οἱ πρεσβευταὶ τῆς Ἀντάντ, νὰ φαντάζεται ἴσην μὲ ἐκεί-
νην ἢν ἐσκόπει νὰ ζητήσῃ.

Καὶ τὰς τις ἐνθυμείται ὅτι ἐὰν κατὰ τὸν παρελθόντα Σεπτέμβριον,
εἰς μίαν ἐν τῇ Βουλῇ συζήτησιν, ὁ τότε ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως
δὲν τὸν ἐπανεφέρε εἰς τὴν πραγματικότητα, θὰ ἐξηκολούθει ἐπεκτει-
νων, διὰ τῆς γραφίδος, τὰ νέα σύνορα τοῦ Ἑλλ. Βασιλείου ἐπὶ τοῦ
Μικρασιατικοῦ χάρτου εἰς τρόπον ὥστε δὲν θὰ μᾶς ἐφαίνετο παράδο-
ξον ἐὰν ἐμανθάναιμεν ὅτι σκέπτεται νὰ προέλθῃ εἰς διπλωματικὰς συν-
ειρηνοήσεις, μὲ τὰ νέα ὄμορά μας κράτη ὡς τὴν Περσίαν, τὴν Κί-
ναν κ. λ. π.

Εἶνε ἐπίσης ἀπαραδέκτον ὅτι ἐπίστευσε πραγματικῶς, ὅτι ἐξερχό-
μενο: τῆς οὐδετερότητος θὰ ἠδυνάμεθα τῇ βοήθειᾳ 150 χιλ. συμμα-
χικοῦ στρατοῦ — ἂν καὶ τότε δὲν εἶχε συγκεντρωθῆ τοιαύτη ποσότης
ἀκόμη ἐν Θεσ(λονίκη—νὰ κατασυντρίβωμεν Γερμανοὺς, Αὐστριακοὺς,
Βουλγάρους καὶ Τούρκους, ἰδίᾳ ἐφ' ὅσον φοβεῖται εἰς τὸ μέλλον νὰ ἴδῃ
ἐναντίον μας τοὺς Βουλγάρους μόνους. Καὶ ἐφ' ὅσον βλέπει τὸν διεκ-
δικοῦντα ἐκτὸς τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν καὶ πολιτικῶς τοιαύτας, ἀρ-
χηγὸν τῶν ἐν Θεσσαλονικίᾳ εὐρισκομένων 350 χιλ. συμμάχων νὰ δι-
καιολογῇ τὴν ἀπραξίαν του διὰ τῆς ἀναμονῆς τῆς καταλλήλου στιγ-
μῆς πρὸς ἐπίθεσιν. Διότι, κατὰ τὰς σκέψεις τοῦ στρατηγοῦ Σαράγγ,
φαίνεται ὅτι θὰ ὑπάρξῃ καὶ καταλληλοτέρα τῆς παρούσης στιγμῆς
καθ' ἣν οἱ μὲν Γερμανοὶ ὑφίστανται ὀλόκληρον τὴν Ἀγγλογαλλικὴν
ἐπίθεσιν, οἱ δὲ Αὐστριακοὶ ἔχουσι ἀνάγκην ὅλων των τοιλάχιστον τῶν
δυνάμεων ὅπως ἀμυνθῶσι τῆς Ρωσικῆς ἐν Γαλικίᾳ εἰσβολῆς.

Δὲν δύναται τις νὰ παραδεχθῆ ὅτι ἡ ψυχολογικὴ παρατηρητικότης
ἀπέλιπεν ἀπὸ πολιτικῶν ἀνδρῶν ἐπαγγελθέντα τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτικοῦ
του αἰσθητηρίου, εἰς τοιοῦτον βαθμὸν, ὥστε ἤλπιζε νὰ ἴδῃ τὴν Βουλ-
γαρίαν καὶ τὴν Ρουμανίαν ἐξερχομένας τῆς οὐδετερότητος ὑπὲρ τῆς
Ἀντάντ ἐφ' ὅσον τοῖς πᾶσι εἶνε γνωστὸν πόσον ἀρρήτως ἡ Βουλγα-
ρία εἶχεν συνδεθῆ μὲ τὰς Κεντρικὰς Αὐτοκρατορίας καὶ ποῖα δείγ-
ματα τῆς καιροσκοπικῆς τῆς πολιτικῆς ἢ Ρουμανία μᾶς ἔχει δώσει
ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῶν Βαλκανικῶν πολέμων. Καὶ διὰ τῆς πολιτικῆς ταύ-
της ἠτύχησεν ἡ Ρουμανία διότι δι' ἐνὸς στρατιωτικοῦ περιπάτου καὶ
ἀναμιάκτως κατέκτησεν ὅσα καὶ οἱ λοιποὶ σχεδὸν Βαλκανικοὶ λαοὶ κα-
τέκτησαν διὰ ποταμοῦ αἵματος.

Εἶνε φανερόν λοιπὸν ὅτι ἡ Ρουμανία, ἐφ' ὅσον δὲν ἀπολέσει ἐντε-

λῶς τὴν ἐλπίδα—καὶ εἶνε ἀκόμη μακρὰν τούτου—τῆς ἐπαναλήψεως ἐνὸς νέου τοιοῦτου στρατιωτικοῦ περιπάτου πρὸς τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο μέρος τῶν διαμαχομένων, δὲν θὰ σκεφθῆ καὶ περὶ ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος.

Καὶ ταῦτα βαρύνουν τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο μέρος τοῦ διλήμματος.

Οὐδεμία ὅμως δικαιολογία εἶνε ἰκανὴ νὰ δικαιολογήσῃ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα ἐκεῖνον, οὔτε ἀπέναντι τοῦ Ἔθνους του, οὔτε ἀπέναντι τῆς Ἱστορίας, ὅστις ἐνόμισεν ὅτι εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ ἐπιβάλλῃ καὶ ὑποστηρίξῃ τὴν πολιτικὴν του, ἐξ οἰουδήποτε λόγου ἀπορρέουσας, εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν χώραν του, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς βίας τῶν ξένων.

Τὸ πῶς τὸ τοιοῦτον δὲν τῷ ἐπροξένησε τὴν ἐντύπωσιν ἣν μᾶς προξενεῖ, δυνάμεθα ἴσως νὰ ἀποδώσωμεν εἰς τὸ ὅτι κατεβαροθρόνη βαθμιαίως ὀλοσθήσας.

Ἀρχικῶς προέθελε ὠργισμένη μορφήν. Κατιδὼν ὅτι οὐδεὶς τὸν φοβεῖται περιεβλήθη μορμολύκειον. Τὸ μορμολύκειον δὲν ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὸν καὶ προσεπάθησε νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἐν Κρήτῃ ἐπιτυχούσας ἐπαναστατικὰς ἰδέας του. Ἀλλὰ τὸ ἔδαφος δὲν ἦτο πρόσφορον καὶ οἱ ἐπαναστάται ἀπέλιπον.

Ἀποτυχὼν καὶ εἰς τοῦτο, ἐπηγγέθη φρίττων τὸ κακὸν τῆς ἐσωτερικῆς ἐπαναστάσεως, ὑποθάλας τὴν προβολὴν τῶν τηλεβόλων τοῦ Ἀγγλογαλλικοῦ στόλου ἐναντίον τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ οὕτω ὁ ἐπαναστάτης τοῦ Θερίσου ἀναλαβὼν τὸ ὄπλον, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Δούρειον ἵππον ὅπως ἀλώσῃ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ πατρίδα.

Ἀθῆναι 1 Αὐγούστου 916.

Γ. Περμαζόγλου
Βουλευτῆς Ἀττικοβοιωτίας

Ἡ ΕΘΝΙΚΗ ΣΥΝΕΙΔΗΣΙΣ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΘΕΙΣΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΣ

A.

Ἡ ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» καὶ ὑπὸ τὸν περιληπτικὸν τίτλον «Ἡ ἱστορία μᾶς ἐπταετίας» δημοσιευθεῖσα μελέτη, ἀπετέλει ἀπόπειραν σκιαγραφίας τῆς συγχρόνου πολιτικῆς ἱστορίας καὶ προσπάθειαν ἐρεύνης τῆς ὁμαδικῆς ψυχολογίας τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν τῇ ἐκδηλώσει τοῦ πολιτικοῦ βίου τῆς χώρας, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1909 μέχρι σήμερον.

Κατὰ τὴν μελέτην ἐκείνην, ἐτίθετο ὡς ἀξίωμα ὅτι γενικὸν καὶ καθολικὸν ἐλατῆριον κινεῖν τὴν ψυχὴν τοῦ λαοῦ, ὡς ἐνιαίου φυσικοῦ ὄργανισμοῦ, ὑπῆρξεν ἀνέκαθεν ἡ ἐπικληθεῖσα Μεγάλῃ Ἰδέᾳ, ἥτοι ὁ διακαὴς πόθος τῆς πλήρους ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως. Ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀξιώματος τούτου δύναται νὰ κυρωθῆ διὰ τῆς ἐμπεριστατωμένης ἐρεύνης τῆς πολιτικῆς ψυχολογίας τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Τοιαύτη ἐρευνα, ἀξία ἰδιαίτερας ἐν μέλλοντι χρόνῳ μελέτης, ἤθελεν ἀποδείξει ὅτι πᾶσα ἡ πολιτικὴ κίνησις ἀφ' ἧς ἰδρύετο τὸ Βασίλειον, παρὰ πᾶσαν ἑλλειψιν πολιτικῆς ἀνατροφῆς, ἐστρέφετο, ὡπερ περὶ κεντρικὸν ἄξονα, ὁρμεμοφύτως περὶ τὴν Μεγάλῃ Ἰδέαν καὶ ταύτην ἀνεγειρομένην καὶ ἐδραζομένην, οὐχὶ μόνον ἐπὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἐγώισμου καὶ τοῦ φυσικοῦ ἐνστικτοῦ τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυντηρησίας, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἐμφύτου τῇ Ἑλληνικῇ ψυχῇ ὑψηλοτέρας ἐκείνης λατρείας πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς Ἐλευθερίας!

Τὸ αὐτὸ γενικὸν ἐλατῆριον παρώρμησε τὴν λαϊκὴν ψυχὴν πρὸς συνολικὴν ἀποδοκιμασίαν τοῦ πολιτικοῦ πηρελθόντος, ὅπταν τῷ παράτολμον πολεμικὸν ἐγχείρημα τοῦ ἔτους 1897, εἰς ὃ παρέσυρον τὴν χώραν παραφοραὶ πολιτικῆς ἀπολασίας, καὶ ἡ ἐπακολουθήσασα κατ' ἀνάγκην ὀδυνηρὰ πολεμικὴ ἀποτυχία ἀπεκάλυπτον τὴν τε πολιτικὴν καὶ τὴν διοικη-

τικὴν ἔκλυσιν καὶ τὴν ἐντεῦθεν παρομαρτοῦσιν ἄλλοιψιν ἀναλόγου πο-
λεμικῆς συντάξεως, ἐπιτροπομένης ὑπὸ τῶν πόρων τῆς χώρας.

Καὶ ἐφημέρως μὲν τότε, ἐν τῇ πρώτῃ ζάλῃ τοῦ λαϊκοῦ πνεύματος, κα-
κοήθης δημοκρατία ἀνισορρόπων ἀνδρῶν ἀπεπειράθη νὰ παραμορφώσῃ τὰ
γεγονότα καὶ στρέψῃ τὰς εὐθύναις πρὸς τὸν Ἀνεύθυνον Ἀνώτατον Ἄρ-
χοντα, τὸν Ἀσίμνηστον Ἐθνομάρτυρα Βασιλέα Γεώργιον καὶ τὸ Στρατ-
τιωτικὸν Αὐτοῦ Γραφεῖον, δι' ἀνιέρου μάλιστα κακοπιστίας καὶ κατα-
χθονίου συκοφαντίας.

Ἀποκατασταθεῖσα ὅμως βαθμηδὸν ἡ τῶν διαταραχθέντων πνευματικῶν
νηφαλιότης ἐπέτρεψε τὴν ἀκριβῆ τῶν διαδραματισθέντων γεγονότων ἀν-
τιλήψιν καὶ τὴν ὀρθὴν τῆς ὑπαίτιου πολιτικῆς καταστάσεως διάγνωσιν.

Διὰ τῆς εἰρημένης μελέτης τοῦ προηγουμένου τεύχους ἐσκοπεῖτο τοῦ-
λάχιστον, ἐὰν μὴ πλήρως ἐπετεύχθη, ἡ ἐξήγησις τῶν ἔκτοτε ἐκτυλι-
χθέντων, οὐχὶ συνήθων, οὐδὲ ὁμαλῶν, πολιτικῶν γεγονότων. Ἐν ἀρχῇ
ἐγένετο ἡ ὑπόμνησις ὅτι μετὰ τὸ ἔτος 1897 πάντες οἱ περὶ τὴν πολιτι-
κὴν τῆς χώρας ἀπὸ περιωπῆς ἀσχολούμενοι, ἐν οἷς καὶ πλείστοι τῶν
ἐν τῇ ἐνεργῇ πολιτικῇ ἐπιφανῶν ἀνδρῶν συνέβαλον δι' ἐκφερομένων γνώ-
μῶν καὶ ἐπι κρίσεων ὅπως βλαπηδὸν διαμορφωθῆ κοινὴ γνώμη, ἀξιοῦσα
τὴν ριζικὴν μεταβολὴν τῶν μεθόδων, αἵτινες εἶχον ἀνάγκη ἐπικρατή-
σει κατὰ τὸν πολιτικὸν ἀνταγωνισμὸν καὶ τὴν διαχείρισιν τῆς κυβερνη-
τικῆς ἐξουσίας καὶ ὅτι ὡς ἐκ τούτου ἡ μὲν λαϊκὴ ἐτυμηγορία παρεσκευά-
ζετο σὺν τῷ χρόνῳ ὁμόθυμος κατὰ τοῦ κρατήσαντος συστήματος, ἡ δὲ
ὀριστικὴ καταδίκη ἐξηγγέλθη διὰ τῆς στρατιωτικῆς ἐπεμβάσεως κατ'
Αὐγούστου 1909, προῶρως ἴσως, πρὸ τοῦ συγκροτηθῆσι πολιτικαὶ ὄργαν-
ώσεις, ἱκαναὶ ἵνα προσδώσωσι πεφωτισμένην κατεύθυνσιν εἰς τὰς εὐγε-
νεῖς λαϊκὰς ἀξιώσεις καὶ συγκρατήσωσι τὴν ἐπαναστατικὴν ὁρμὴν ἐντὸς
πρεπόντων ὁρίων φιλοπάτριδος καὶ εὐθύφρονος σκοπιμότητος. διότι ἡ ἐ-
παναστατικὴ ἔκρηξις ἐπῆλθεν ἀπότομος καὶ αἰφνιδίως καὶ ἀπεδείχθη ἐν
τοῖς ἔργοις ἀσύστατος καὶ ἀμελέτητος ἀπὸ Ἑλληνικῆς τοῦλάχιστον ἀν-
τιλήψεως, διὸ καὶ ἂν μὴ ὑπῆρξεν, ἐν ἀγνοίᾳ ἔστω τῶν ἐνθουσιωδῶν πρω-
τεργατῶν, ἀπόρροια καὶ ἔργον, πάντως ὅμως ἀπέβη ἐκ τῶν ὑστέρων ὄρ-
γανον μετ' ἀκρατῆς δεξιότητος χρησιμοποιηθῆν πρὸς μεταλλαγὴν τοῦ
κομματικοῦ βίου τῆς χώρας οὐχὶ χάριν ἐσωτερικῆς πράγματι ἀνορθώ-
σεως ἀλλὰ χάριν παρεισαγωγῆς ξένων ἐπιρροῶν ἐν τῇ πολιτικῇ τοῦ
Ἑλληνικοῦ Κράτους.

Τοιαύτη τις ὑπόθεσις συγκαταμένη βεβαίως ἐκ τῶν ὑστέρων, δι' ἐμβρι-
θοῦς συσχετίσεως διαφόρων ἐκφάνσεων τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς
Ἑλλάδος, ἐπὶ ζωτικωτάτων ἐθνικῶν ζητημάτων καθ' ἅπασαν τὴν κρί-
σιμον περιόδον τῶν ἐτῶν 1912 - 1914, ἀποτελεῖ οὐχ ἥττον ἐθνικὴν δι-
αίθησιν κρυφίας ἀληθείας, ἣν ὑπερλείπεται μόνον νὰ διαπιστώσωσιν ἐν

μέλλοντι χρόνῳ, ὡς συνήθως, ἱστορικαὶ ἀποκαλύψεις τῆς διπλωματικῆς
ἐχεμυθίας παρωχημένων περιόδων. Ἄλλ' ἐν τούτοις εἰδικαὶ ἔρευναί καὶ
μελέται, ἀπὸ τοῦδε γιγνόμεναι ὑπὸ φιλοπατρίδων διπλωματῶν μὴ διατε-
λούντων ἐν ἐνεργείᾳ ἠδύναντο νὰ ρίψωσιν ἀκτῖνας φωτός, ὅπερ ἐπιποθεῖ
ἡ Ἐθνικὴ Ψυχὴ, ἐπὶ πλείστον σημείων καὶ ἀνεξηγήτων μάλιστα φαινο-
μένων, ὅποια εἰσὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πρὸς τὴν Τουρκίαν πολέμου ἡ
ὀρρωδία ἡ μᾶλλον ἡ ἄρνησις πρὸς καπάληψιν τοῦ Αὐλώνος καὶ τῆς Κα-
βάλλας ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στόλου, καὶ πρὸ πάντων ἡ διεξαγωγὴ τῶν
περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεων ἐν Λονδίνῳ καὶ ἡ ἐκκρεμότης περὶ τῆς
κυριαρχίας τῶν Ἑλληνικῶν γήσων τοῦ Αἰγαίου, μετέπειτα ἡ ὑποχωρη-
τικότης πρὸς τὰς Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις καὶ ἡ διστακτικότης περὶ διε-
ξαγωγῆς πολέμου πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τέλος οἱ περίεργοι ὄροι
τῆς πρὸς τὴν Τουρκίαν συνθήκης τῶν Ἀθηνῶν, βραδύτερον δὲ ἡ ἀπο-
χώρησις ἀπὸ τῆς Βορείου Ἠπείρου καὶ τόσα ἄλλα μήπω ἐρευνηθέντα
ζητήματα. Ἀνεξαρκῆτως ὅμως πάσης ἐξωτερικῆς δυνάμεως ρυθμιστικῆς
τοῦ στασιαστικοῦ κινήματος κατὰ σχέδιον προβεβουλευμένον, ἐξηγήθη
ἀρκούντως ἐν τῇ εἰρημένῃ μελέτῃ ὅτι ἡ λαϊκὴ ψυχὴ, ἐπιθυμοῦσα τὴν
βελτίωσιν καὶ ἀνόρθωσιν, ὑπῆρξε παρεσκευασμένη ὅπως ἀποδεχθῆ νέον
πολιτικὸν κήρυγμα, καὶ νέον κόμμα καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀγανάκτησις καὶ ὀργὴ
τοῦ λαοῦ ἐστράφη ἀνεξελέγκτως κατὰ πάντων συλλήθδην τῶν ἀρχαίων
πολιτικῶν ἀνδρῶν, ἐπόμενον ἦτο νὰ στραφῆ ἡ προσδοκία καὶ ἡ ἐμπιστο-
σύνη πρὸς ἐκεῖνον, ὅστις ἐν μέσῳ ἐντέχνου καὶ πλουσίας σκηνοθεσίας ἐ-
πεφαίνετο ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς ὡς φαντασμαγορικὸς σωτήρ !

Ἄλλὰ δι' ὅλα ταῦτα δὲν ἔπαιον τόσοι, οὐδὲ ὁ ἦρωας αὐτὸς τῆς φαν-
τασμαγορικῆς ὑποκρίσεως, οὐδὲ οἱ σκηνοθέται μηχανικοὶ τῆς ὄλης φαν-
τασμαγορίας, οὐδὲ οἱ θαμβωθέντες θεαταὶ καὶ ἀποπλανηθέντες πολῖται,
οὐδὲ καὶ οἱ παρασυρθέντες ἐκ τῆς ἐλπίδος ἐνθουσιώδεις δημοσιογράφοι
καὶ τινες ὑψηλόφρονες πολιτευταί, διαγνόντες βραδύτερον τὴν πλάνην
ἡ εὐθύνη βαρύνει μᾶλλον τοὺς ἀρχαιοτέρους πολιτικούς ἀνδρας καὶ ἰδίως
τοὺς ἡγήτορας πολιτικῶν κομμάτων, οἵτινες ἀδίκως προγραφόμενοι, χαύ-
νως ἀπεδέχοντο τὴν ἑαυτῶν καταδίκην, χωρὶς ποσῶς νὰ ἀμυνθῶσιν ὑπὲρ
ἑαυτῶν, ὑπὲρ τῆς διοικήσεως τῆς χώρας, τυφλῶς παραδιδωμένης εἰς ἀ-
δοκίμους κυβερνήτας, καὶ πρὸ πάντων ὑπὲρ τοῦ Ὄθρονου, εὐρεθέντος παν-
ταχόθεν ἀνυπερασπίστου καὶ μετὰ δεξιᾶς οἰακοστροφίας ἠναγκασμένου νὰ
ἐμπιστευθῆ ἐξ ὀλοκλήρου τὰς ἐθνικὰς ὑποθέσεις εἰς ὑποπτον διαχει-
ριστήν.

Τοιαύτη μυσία περὶ τῆς βαρυνούσης εὐθύνης τοὺς πολιτικούς ἐκείνους
ἀνδρας, τοὺς ἐκδηλώσαντας μὲν δυσπιστίαν ἀλλὰ καὶ μὴ ἀντιμετωπί-
σαντας μετὰ σθένους τὴν δημιουργουμένην νέαν πολιτικὴν κατάστασιν,
δὲν ἐγένετο ἀπὸ μεμψιμοίρου τινὸς τάσεως, ἣν ἀποστέρῳ, οὐδὲ πρὸς

μορφήν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ἀνεδείχθησαν, οὐχὶ ἐν ἐπαναστατικῷ στρεβίλλῳ, ἀλλ' ἐν συνεχείᾳ κοινοβουλευτικῶν ἀγῶνων διὰ τῆς ἡρέμου καὶ λελογισμένης ἐκτιμήσεως τοῦ λαοῦ, καὶ οἵτινες μόνον ὑστέρησαν νὰ ἐξαρθῶσιν ὑπεράνω τῶν συνήθων ἀντιλήψεων, μιμούμενοι μάλιστα ὑψηλὸν παράδειγμα πολιτικῆς ἀγχινοίας καὶ εὐστροφίας, ὅπερ μετὰ θανμαστῆς ἐτοιμότητος πνεύματος παρεῖχε τότε ὁ Ἄνωτατος Ἄρχων τῆς Πολιτείας, τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐπαναστάσεως.

Ἡ μνεῖα αὕτη περὶ τῶν σφαλμάτων τοῦ παρελθόντος ἐπεβάλλετο μετὰ παρρησίας γνώμης, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς ἀφορμὴ σκέψεως περὶ τῶν ἐπιβαλλομένων καὶ σήμερον ἐτι καθηκόντων εἰς τε τοὺς ἐπιζῶντας ἐκ τῶν προγραφέντων ἐκείνων ἀθῶων, ἐὰν ἐπιθυμῶσι καὶ νὰ ἐπιζήσωσι πολιτικῶς καὶ νὰ προσφέρωσιν ὑστάτην πολύτιμον ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Πατρίδα, καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς ἔκτοτε ἀναδειχθέντας καὶ ἀναδεικνυμένους πολιτικούς ἀνδράς, ἀλλὰ καὶ εἰς πάντας τοὺς ἀρμοδίους νὰ κρίνωσιν ἐμβριθῶς περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Ἔθνους πεφωτισμένους πολίτας.

Διότι, ἔνεκα τῆς παθητικῆς στάσεως, ἣν ἐτήρησαν τότε τὰ πολιτικὰ κόμματα, ἔνεκα τῆς ἀδρανείας τῶν δυσπίστως ἐχόντων πρὸς τὰς δυσφημιζομένης προσδοκίας, ἀπέμεινεν ὁ λαὸς ἀφροῦρητος καὶ ἄοπλος, αὐτόχρημα αἰχμάλωτος φατριαστικῆς ὀργανώσεως, στρατολογησάσης στελέχη δι' ἀφειδούς ἱκανοποιήσεως πάσης φιλοδοξίας καὶ παντὸς συμφέροντος.

Ἐν τῇ εἰρημένῃ μελέτῃ τοῦ παρελθόντος μὴνὸς ἐξηγήθησαν διὰ μακρῶν τὰ αἴτια, ἅτινα προεκάλεσαν καὶ παρέτεινον τὸν ὁμαδικὸν ὑπνωτισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, πιστεύοντες εἰς μεταβολὴν κυβερνητικοῦ συστήματος, μὴ ἐπεληθῶσαν πραγματικῶς, εἰς ἀνόρθωσιν μὴ ἐπιδιωκομένην εἰλικρινῶς, εἰς ἐθνικὴν μεγαλουργίαν, ριψοκινδύνως ἀποτομηθεῖσαν καὶ πλημμυρῶς καθ' ὅλα τὰ στάδια σχεδιασθεῖσαν, ἀλλὰ παρ' ἄλλων συντελεσθεῖσαν καὶ Θεῖα Συνάρσει ἐπιτευχθεῖσαν!

Καὶ ὅσον ὁ χρόνος παρήρχετο ἐν μέσῳ περιπετειῶν ἐθνικῶν, αἵτινες συνεῖχον ἐν ἀγωνίᾳ καὶ τρόμῳ τὴν Ἐθνικὴν ψυχὴν, τοσοῦτον ὁ ὁμαδικὸς ὑπνωτισμὸς τοῦ λαοῦ ἐπεφείνετο, βαθύτερος καθιστάμενος· καὶ, ὡς περ συμβαίνει ἐν τῇ ἀνεξηγήτῳ, κατὰ τὴν Φυσιολογίαν, μέση ἐκείνη καταστάσει, εἰς ἣν ὁ ἀνθρώπινος ὀργανισμὸς, εἴτε ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ λεγομένου ζωϊκοῦ μαγνητισμοῦ, εἴτε αὐτομάτως ἢ ὀπωροδότητε ἄλλως, περιπίπτει, μεταξὺ ὑπνου φυσιολογικοῦ καὶ ἐγρηγόρσεως, οὕτω καὶ κατὰ τὸ ἐπίσης παράδοξον φαινόμενον τῆς λαϊκῆς ψυχολογίας, ἡ γοητεία, ἡ ἀσκουμένη ἐπὶ τοῦ λαοῦ, ὡς φυσικοῦ ὀργανισμοῦ, ὑπὸ τῶν μεγάλων δημοκόπων, ἐφ' ὅσον παρατείνεται, ἐπὶ τοσοῦτον διεγείρει τὴν λειτουργίαν τῆς φαντασίας καὶ ἀμβλύνει τὰς λοιπὰς ψυχικὰς δυνάμεις. Ὑπὸ τὴν ἀνάλογον ταύτην κατάστασιν, οἷ τε ἄνθρωποι κατ' ἄτομα, ὡς ὀργανισμοὶ

ζωϊκοὶ καὶ οἱ λαοὶ ἀθροιστικῶς, ὡς φυσικοὶ ἐπίσης ὀργανισμοί, ὑπόκεινται λίαν εὐχερῶς εἰς τὴν λεγομένην ὑποβολὴν ἰδεῶν καὶ ψευδῶν ἀντιλήψεων, (suggestion).

Εἰς τὸν μυστηριώδη τοῦτον νόμον τῆς ἀνθρωπίνης ψυχολογίας ὑπέκωψεν, ἀπὸ ἐξαετίας κατὰ τρόπον πρωτοφανῆ, ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὅστις ἴσως - ἴσως ζήτησῃ εὐθύνας ποτὲ διατί ἔμεινεν ἀδιαφώτιστος.

Ἄλλ' ὅτι ἂν παρέλιπεν ἡ πολιτικὴ πρόνοια, κατὰ μυστηριώδη νόμον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας τὰ πάντα ἐκ τῶν ὑστέρων ἀποκαλυπτούσης καὶ διαφορετικῶς, ἐπῆλθον νὰ συμπληρώσωσι μοιραίως ἐκτυλισσόμενα τὰ ἱστορικὰ γεγονότα, ἐμφανῆ, ψηλαφητά, ὑπεράγαυα ὡμὰ καὶ ἀπροκάλυπτα.

Τὰ γεγονότα ταῦτα, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι μόλις ὑπνήχητον, μόλις ἔθιξα ἐν τῇ προηγηθείσῃ μελέτῃ, καίπερ γράφων δῆθεν τὴν ἱστορίαν τῆς ὅλης ἐπταετίας τῶν ἐτῶν 1909 - 1916. Διότι ἡ σύγχρονος ἱστορία δὲν γράφεται ποτέ· ἡ πραγματικὴ ἐξέλιξις, ἡ ἐσωτέρα ἀλληλουχία τῶν ἐμφανιζομένων πολιτικῶν καὶ διπλωματικῶν γεγονότων παραμένει ἐπὶ μακρὸν χρόνον ἄγνωστος τοῖς πολλοῖς, τοῖς δὲ συχνὸν εἰδόσιν οὐδαμῶς ἐπιτρέπεται ἡ ἀποκάλυψις· μόνον οἱ ἀστόργως ἔχοντες πρὸς τὰ θιγόμενα ἐθνικὰ ζήτήματα, παραβάται τοῦ νόμου τῆς σιγῆς καὶ ἐχεμυθίας, δύνανται νὰ ὀλισθαίνωσιν εἰς προώρτους ἀποκαλύψεις!

Τὰ γεγονότα λοιπὸν μόνα ἤρχισαν νὰ ρίπτωσι φωτεινὰς ἀκτῖνας, διασκεδαζούσας βαθμῶδ' τὴν ἀγλήν, τὴν περικαλύπτουσαν ἀπὸ ἐξαετίας τὴν πολιτικὴν διανόησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Εὐθὺς ἀμέσως, ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου, ἐγένετο ἡ πρόωρος καὶ αὐθόρμητος δῆλωσις τοῦ Ἑλληνικοῦ πρωθυπουργοῦ, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἄνευ ἐπιφυλάξεων καὶ ἄνευ ὄρων, τίθεται εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Συμμαχικῆς Συνεννοήσεως!

Καὶ ἰδοὺ ἡ μεγάλη τέχνη, ἡ μεγάλη δύναμις τῆς δημοκρατίας, ἣν συνήθως δὲν κατανοοῦσιν οἱ τῶν μεγάλων δημοκόπων σεμνοὶ ἀντίπαλοι, ὑπολαμβανόμενοι πολλάκις ὑπὸ τῶν λαῶν, ὡς στερούμενοι ἀναλόγου μεγαλοφίας! Ἡ ταιαύτη δῆλωσις, κἂν ἐκτρεπομένη ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν τῶν στοιχειωδῶν κανόνων τῆς διπλωματικῆς περισκέψεως καὶ ἐφεκτικότητος, προσηρμύζετο τελείως, τότε μάλιστα, εἰς τὴν λαϊκὴν αἰσθηματολογίαν! Ἡ δημοκρατία δὲν ἐρευνᾷ καὶ δὲν ἐπιζητεῖ τὸ προσήμον καὶ τὸ συμφέρον, ἐπιζητεῖ καὶ ἐγκολποῦται τὸ εὐάρεστον καὶ συμπάθεός. Ἡ δημοκρατία ἐγίνωσκε καλῶς ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ αἰχμάλωτιζέται διὰ τῆς ἐπικλήσεως τῶν ἀρχαίων παραδόσεων ἀμοιβαίας φιλίας καὶ τοῦ προσυδιζόντος αὐτῇ αἰσθήματος τῆς εὐγνωμοσύνης, καὶ ὅτι ἠλεκτρίζεται διὰ τοῦ κηρύγματος τῆς φιλοσοφικῆς τριλογίας «Ἐλευθερία, Ἰσότης, Ἀδελφότης», ἣν καθιέρωσεν ὡς σύμβολον ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάστασις καὶ ἣν ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ἅμα ἀναγεννώμενος ἐκ μακραίωνος δουλείας, ἐδιδάχθη νὰ θεωρῇ ὡς αἰώνιον ἔμβλημα τῆς τριχρῶμου Γαλλικῆς Ση-

μάϊας. Ολόκληρος ὁ πολιτικός καὶ κοινωνικός βίος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος ἀπετέλει διαρκῆ ἀναγνώρισιν τῶν ἠθικῶν δεσμῶν, τῶν ἐλκύνοντων τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν πρὸς τὴν Λατινικὴν Φυλὴν καὶ δὴ πρὸς τὴν κατ' ἐξοχὴν εἰλικρινῆ φίλην Γαλλίαν καὶ τὴν περικλείουσιν ἐν τοῖς κόλποις αὐτῆς τὰς χώρας τῆς ἄλλοτε Μεγάλῃς Ἑλλάδος ὁμαίμονα ἀδελφὴν Ἰταλίαν.

Διὰ ταῦτα πάντα ἡ ἀντιπολιτικὴ ἐκείνη δῆλωσις ἀνταπεκρίνετο πλήρως εἰς τὴν αἰσθηματολογικὴν πολιτικὴν τῆς λαϊκῆς ἀντιλήψεως. Ἄλλ' οἱ εὐσυνειδήτοι τῶν Κρατῶν ἰθύντορες οὐδέποτε ἀκολουθοῦσιν αἰσθηματολογικὴν πολιτικὴν, μάλιστα κατὰ τὸν παρόντα αἰῶνα, αἱ δὲ ρωμαῖαι αἰσθηματολογικῆς πολιτικῆς, προσιδιάζουσαι εἰς τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα, ἐζημίωσαν κατὰ καιροὺς τὴν Ἑλληνικὴν φυλὴν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων.

Ἐνεκα λόγων αἰσθηματολογικῆς πολιτικῆς πρὸς τὴν Ρώμην, κατὰ τοὺς Μακεδονικοὺς χρόνους, ἀπέρρευσε ἡ μακρὰ διστακτικότης πρὸς ἐγκαιρον συμμαχίαν μετὰ τῆς Καρχηδόνας, μὴ ἐλκυσθῆς τὰς συμπαθείας τῶν Ἑλλήνων, ἧς ὅμως ἡ τελικὴ ἐναντίον τῆς Ρώμης ἐπικράτησις ἠδύνατο νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐπακολουθήσασαν Ρωμαϊκὴν κατὰκτησιν πασῶν τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Ἑλληνιστικῶν Πολιτειῶν.

Ἡ καθιέρωσις αἰσθηματολογικῆς πολιτικῆς ἀπὸ τῆς ἐνάρεξως τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἐχάραττεν ὀλισθηρὰν διὰ τὴν Ἑλλάδα πορείαν, πολυτρόπως ἀντιτιθεμένην εἰς τὰ παρόντα συμφέροντα τοῦ Κράτους καὶ τὴν μελλοντικὴν ἀποστολὴν τοῦ Ἔθνους. Ἡ οὕτω διαχαρασσομένη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ἑλλάδος ἠδύνατο εὐθὺς ἀμέσως νὰ δημιουργήσῃ ἀνευ λόγου καὶ αἰτίας, νέους ἐχθροὺς, πλὴν ἐκείνων, οὓς ἐκλυροδότησεν ἡμῖν ἡ ἰστορία τῆς τελευταίας χιλιετηρίδος ἐπὶ πλέον δὲ ἠδύνατο νὰ παροργίσῃ τοὺς ἀρχαίους ἐχθροὺς, εὐεπιφόρους εἰς ἀντεκδικήσεις, αἰτίνας καὶ ἐξεδηλώθησαν κατὰ ἀθῶων Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀφ' ὅτου οἱ Τούρκοι προσηθάνοντο τὴν πρὸς τὴν Ρωσσίαν σύρραξιν.

Ἄφ' ἑτέρου ἡ χαρασσομένη ἐκείνη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ, διὰ τῆς ἀνευ ὕρων προσφερομένης φιλίας καὶ τῆς ἐπιβαλλομένης ἀπὸ καθήκοντος συμπαξέως μετὰ τῶν ἀνακηρυσσομένων Φίλων, παρεσκευάζε τούτους μέλλοντας ἐχθροὺς κατὰ φυσικὸν νόμον τῆς τε ἀτομικῆς καὶ ὁμαδικῆς ψυχολογίας· διότι ἐδημιούργει ἐν τῇ συνειδήσει τούτων ἐλπίδας καὶ πεποιθήσεις περὶ κεκτημένων — κατὰ τὴν ἀντίληψιν τῆς Ἑλληνικῆς διπλωματίας — καὶ τικτομένων — διὰ τῆς ἀθαιρέτου πρωθυπουργικῆς δηλώσεως — δικαιωμάτων, ἐφ' ὧν ἠδύνατο νὰ στηριχθῶσι βραδύτερον, κατὰ τὴν ἔντασιν τοῦ περὶ τῶν ὄλων ἀγῶνος καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀναπόδραστον συσχότασιν τῆς διπλωματικῆς νηφαλιότητος, ἐνέργειαι καὶ

ἀξιώσεις καιρίως προσβάλλουσαι καὶ συμφέροντα ἀλλὰ καὶ τὰ κυρίαρχικὰ δικαιώματα τῆς χώρας καὶ ἱκαναὶ νὰ προκαλέσωσι προστριβὰς καὶ ψυχρότητας. Καὶ αὕτη ὑπῆρξεν ἡ δεινότερα πληγμμελεῖα διπλωματικῆς ἀσυνεσίας, ἐκ τῶν προτέρων προεξοφλούσης τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον τοῦ Ἔθνους.

Κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν αἰσθηματολογικὴν πολιτικὴν, ἐνεδεικνύετο ὑπὸ τῶν περιστάσεων ἡ πολιτικὴ τῆς ἐπιφυλακτικότητος.

Ἡ Ἑλλάς, λόγῳ τῆς γεωγραφικῆς αὐτῆς θέσεως ἐν τῇ χερσονήσῳ τοῦ Αἴμου ὑπόκειται, οὕτως εἰπεῖν, εἰς ἐπαφὴν πρὸς ἀμφοτέρως τὰς ἐμπλεκείας ὁμάδας, ἤτοι ἄμεσον μὲν κατὰ θάλασσαν πρὸς τὴν δυάδα τῶν μεγάλων ναυτικῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συνεννόησεως, ἔμμεσον δὲ κατὰ ξηρὰν, ὡς τμήμα τῆς ὅλης χερσονήσου, πρὸς τὴν δυάδα τῶν δύο κεντρικῶν Αὐτοκρατοριῶν, κατ' ἀκολουθίαν ἐξίσου ἐνδιαφέρειται ἀπὸ στρατηγικῆς καὶ ἐμπορικῆς ἀπόψεως διὰ τὴν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἀσφάλειάν τε καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς συγκοινωνίας. Οὐδὲ κρίνονται τοιαῦτα μεγάλα συμφέροντα Κράτους καὶ Ἔθνους μόνον ἀπὸ τῆς συγχρόνου καὶ ὁπωσδήποτε παροδικῆς ἀπόψεως.

Οὐ μόνον δὲ ἀπὸ συμφέροντος, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὑψηλοτέρας ἠθικῆς ὑποχρεώσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκπολιτιστικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀποστολὴν, ἡ Ἑλλάς, ὡς φορεὺς αἰώνιος τοῦ πολιτισμοῦ ἐν τῷ Κόσμῳ, εὐλαβομένη παντὸς προηγμένου πολιτισμοῦ καὶ προριζομένη διὰ τῆς ἀναδημιουργίας πρωτόπου Νεοελληνικοῦ πνεύματος νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὸν γενικὸν ἐκπολιτισμὸν τῆς Ἀνθρωπότητος, ὤφειλε κατ' ἀρχὴν ν' ἀπόσχῃ πάσης πολεμικῆς συμπαξέως, ἐν μέσῳ τοῦ ἀγρίου ἀνταγωνισμοῦ τῶν δύο προεχόντων πολιτισμῶν τῆς Δύσεως, ὧν ὤφειλε μάλλον νὰ ποθῇ τὴν εἰρηνικὴν ἀμιλλαν καὶ ἀρμονικὴν πρόοδον, ὡς ἀληθῆς κληρονόμος τοῦ ἰδεώδους ἰδανικοῦ τῶν Ὀλυμπίων Θεῶν.

Οὕτως ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἡ Ἑλλάς, ἀνεξαρτήτως συμπαθειῶν καὶ ἀντιπαθειῶν, ὤφειλεν ἀρχῆθεν νὰ κηρύξῃ μετὰ παρρησίας ἀπόλυτον καὶ ἔντιμον οὐδετερότητα, νὰ τηρήσῃ ταύτην μετὰ εἰλικρινείας, χωρὶς νὰ παραλείψῃ πᾶσαν ρετικὴν μέριμναν περὶ ἀμυντικῆς ἀσφαλείας τῶν κόλπων. Τότε οὐδεὶς θὰ ἠπείλει κίνδυνος, οὐδὲ παροργίσεως ἐχθρῶν, οὐδὲ δημιουργίας νέων τριούτων, οὐδὲ δυσαρεσκείας Φίλων, οἵτινες μάλιστα δικαιότερον θὰ ἐξετίμων, ὡς φιλικὴν ἐκδούλευσιν, πᾶσαν, μετὰ τυπικὴν διαμαρτυρίαν, ἀνοχὴν πηραδιάσεων τῆς οὐδετερότητος, ὑπαγορευομένων ἐξ ὑπερτάτης πολεμικῆς ἀνάγκης καὶ ἐκτελουμένων δικαιώματι τῆς ἀπολύτου κατὰ θάλασσαν ἰσχύος.

Ἄτυχῶς ἡ Ἑλλάς παραδεδομένη εἰς τὴν αἰσθηματολογίαν, ὡς ἀνηθὸς παθῆνος, ἀγνή, ἀμέριμος καὶ ἀφροῦρητος, διήνοιγε νοχελῶς τοὺς θαλασσίους αὐτῆς κόλπους εἰς φιλίας περιπτώξεις καὶ τέλος ἐκάλει εἰς

τὰ ἐσώτερα δώματα τοῦ ἰδίου οἴκου φίλους ἐν πανοπλίᾳ προσερχομένους, διατιθεμένη καὶ συμπεριφερομένη κατὰ τρόπον καταδηλοῦντα ὅτι ἐμελλε νὰ παραδοθῆ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν φίλων, οὐχὶ κἄν ὡς φίλη αἰσθηματική, ἀξιοπρεπῆς ἰσότητος, ἐξ ἐλευθέρας βουλήσεως, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἄβουλος καὶ πειθόνης ἰκέτης καὶ αἰχμάλωτος ὑπὸ τὰς φιλικὰς κυκλώσεις.

Τοιαύτη ἡ οὐσιαστικὴ εἰκὼν τῆς διαχαραχθείσης αἰσθηματολογικῆς πολιτικῆς ἢ ἀναπότρεπτα ἐπηκολούθουν τὰ ἀποσελέσματα.

Ἡ αἰσθηματολογικὴ πολιτικὴ παρ' ὀλίγον ὠδήγει, διὰ μέσου πλάνων ὄνειρων, εἰς συμμετοχὴν ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τμημάτων στρατοῦ ἀπροσδιορίστων, κατὰ τὸν καταστρεπτικὸν ἐκείνον ἀγῶνα, ὃν ἀπεγνωσμένως διεξῆγον κραταιοὶ στόλοι καὶ στρατοὶ εἰς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων καὶ τὰς πεδιάδας τῆς Καλλιπόλεως.

Ἡ Ἑθνικὴ συνείδησις ἔκτοτε ἠσθάνθη τὰς πρώτας ἐκ τῶν ἔνδον ἀναλαμπὰς ἀφυπνίσεως, ἐκπορευομένης ἐκ τῆς ἐνδομύχου καὶ ἀπεριορίστου ἐμπιστοσύνης πρὸς τὴν πατριωτικὴν καὶ φωτεινὴν ἀντίληψιν τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου.

Ἄνωγῶς ἡ ἐπιεικὴς φύσις τοῦ Ἑλληνικοῦ χαρακτῆρος ἀπέδωκε τὴν περὶ τοῦ καταστρεπτικοῦ ἐγχειρήματος ἐπικίνδυνον γνώμην εἰς πλάνην συμπτωματορικὴν καὶ μονομερῆ, δεκτικὴν διαφωτίσεως καὶ τὴν ἐπιεικῆ ταύτην τάσιν διαγνοῦσα ἡ δημοκρατία δὲν ὠκνήσῃ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι, παρελθούσης τῆς δῆθεν κρίσεως σιγῆς, αἱ περιστάσεις δὲν ἐνεδεικνυον πλέον τὴν σκοπιμότητα πολεμικῆς ἐνεργείας· ὁ ἰσχυρισμὸς οὗτος καὶ ἄλλοι παρεμφερεῖς τοῦ κόμματος τῶν Φιλελευθέρων ἐπειθον ὅτι ἡ αἰσθηματολογικὴ πολιτικὴ δὲν ἔτεινεν ὅπως ὀδηγήσῃ ποτὲ τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς ἀνάγκης, ἵνα διαθέτῃ τὰς πολεμικὰς αὐτῆς δυνάμεις, καθ' ὃν τρόπον φιλοτίμως πράττουσιν αἱ ἀποικίαι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας.

Ἐκ τῶν ἀντιλήψεων τούτων καὶ ἄλλων παρομοίων, αἵτινες μετὰ δημοκρατικῆς δεξιότητος ἐκκαλλιεργοῦντο παρὰ τῷ λαῷ, προέκυψε ταλάντευσις τῆς λαϊκῆς γνώμης, διατηρούσης μὲν τὴν πρὸς τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων ἐμπιστοσύνην ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν, ἐπαφιεμένης δὲ ὡς πρὸς τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν εἰς τὴν Βασιλικὴν διάγνωσιν καὶ κρίσιν.

Τοιαῦται σαφελεραὶ ἀντιλήψεις ἐπεκράτησαν κατὰ τὰς ἐκλογὰς τῆς 31 Μαΐου 1915, ὧν ἡ ἔννοια σαφέστερον ἠρμηνεύθη ἐν τῇ προηγουμένῃ μελέτῃ.

Ἐν τούτοις ἡ αἰσθηματολογικὴ πολιτικὴ ἐξηκολούθη, ἐπιτεινομένη καὶ ἄγουσα ἀπὸ ὀλισθήματος εἰς ὀλισθήμα, μέχρι τῆς ὀριστικῆς ἀποφάσεως ὅπως ἡ Ἑλλάς χάριν ἄλλοτριῶν σκοπῶν καὶ συμφερόντων, οὐδὲν ὑπὲρ ἑαυτῆς διεκδικούσα, διακινδυνεύσῃ τὸν ἔσχατον κίνδυνον ἐξοντώσεως, οἷαν

ὑπέστη πᾶν μικρὸν Κράτος, μοιραίως ἢ ἐθελουσίως περιπλακὲν εἰς τὴν παρατεινομένην ἀπὸ διετίας τραγικὴν γιγαντομαχίαν.

Αἱ πρώται, ὡς προσίρηται, ἀναλαμπὰὶ τῆς Ἑθνικῆς συνειδήσεως, ἀπῆστραψαν πλέον, διαχέουσαι, ἄπλετον φῶς εἰς πᾶσαν νηφάλιον διάνοιαν. Ἐφ' ὅσον δὲ ἀφυπνίζετο ἡ Ἑθνικὴ συνείδησις, ἐπὶ τοσοῦτον προσηλοῦτο μετ' ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸ σεπτὸν πρόσωπον τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ πᾶσαν τὴν Ἑλληνικὴν Δυναστείαν, ὡς μοναδικὴν ἄγκυραν σωτηρίας τοῦ Ἑθνικοῦ μέλλοντος.

Οὕτως ἐὰν ὑστέρησε κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἡ πολιτικὴ διανοητικότης τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὑποδεχομένη ψευδεῖς ὑποβολὰς φανταστικῶν παραστάσεων, ἐξήρθη ὅμως εἰς θαυμαστὴν ἔντασιν ἡ πολιτικὴ διαίσθησις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς ἥτις διέγνωσε, κατενόησεν, ἐπίεσθη καὶ ἐπίστευσεν ἀκραδάντως ὅτι ἐν τοῖς παρούσι χαλεποῖς καιροῖς ὀφείλει τὸ Ἔθνος νὰ συσπειρωθῆ σύσσωμον περὶ τὸν ἔνδοξον αὐτοῦ Βασιλέα καὶ παρ' αὐτοῦ μόνου νὰ ἀναμένη τὴν σωτηρίαν.

Ἄλλ' ἡ πολιτικὴ αὕτη διαίσθησις ἀνεπτύσσεται φαίνεται, ἐνηρωτέρῃ καὶ ζωηροτέρῃ ἐν μέσῳ ὠρισμένης τάξεως πολιτῶν, τῆς τάξεως ἐκείνης, ἥτις εἶχεν ἐκτελέσει τὰς δύο νικηφόρους ἐκστρατείας ὑπὸ τῷ ἔνθεον πρόσταγμα τοῦ δαφνοστεφοῦς καὶ ἐστεμμένου Στρατηλάτου καὶ ἥτις συναπετέλει, ἐπὶ ἐννεάμηνον τὰ στρατόπεδα τῆς τελευταίας γενικῆς ἐπιστρατεύσεως. Οἱ ἑφεδροὶ ἀφ' ἐνός, ἠτύχησαν κατὰ τοὺς δύο πολέμους ἐξ ἀμεσωτέρας καὶ ἐνίστε ἐξ ἐγγυτάτης ἀντιλήψεως νὰ ἐκτιμήσωσι τὰς ἀρετὰς τοῦ Μεγάλου αὐτῶν Ἀρχιστρατήγου. Οἱ ἑφεδροὶ, ἀφ' ἑτέρου, ἠδυνήθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτῶν διαμονὴν ἀνά τὰ σύνορα τοῦ Κράτους, νὰ ἐκτιμήσωσι πλεῖστα πραγματικὰ περιστατικά, συναφῆ πρὸς τὸν διεξαχθέντα καὶ διεξαχόμενον ἀγῶνα ἐπὶ τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

Ἀλλὰ τὸ κόμμα ἐκεῖνο, ὅπερ ἐκραταιοῦτο ἐν μέσῳ τοῦ λαϊκοῦ ὑπνωτισμοῦ καὶ τῆς ἐκθαμβωτικῆς αἴγλης ἐθνικῶν τροπαίων, ἐφρόνει ὅτι ἠδύνατο κατὰ πᾶσαν περίστασιν νὰ σύρῃ τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν κατὰ βούλησιν ἑστῶ καὶ κατὰ κρημονοῦ!

Διὰ τοῦτο αἱ πρώται ἀναλαμπὰὶ τῆς ἀφυπνιζομένης ἐθνικῆς συνειδήσεως, συνταράττουσαι τὸ γαυριῶν κόμμα, ἀφύπνιζον ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ τὸν δόλον καὶ τὴν πανουργίαν καὶ διττῇ ἐν ταυτῷ ἐσυστηματοποιήθη προσπάθεια πρὸς διαβολὴν τοῦ Στέμματος παρὰ τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ καὶ παρὰ ταῖς Κυβερνήσεις τῶν τριῶν Δυνάμεων τῆς Συνενοήσεως.

Ἡ πρώτη προσπάθεια δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπιτύχῃ εἰ μὴ μόνον εἰς κεφαλὰς ἀνισορρόπους.

Ἡ δευτέρα ὅμως προσπάθεια, ἀπευθυνομένη πρὸς ξένους ἀγνοούντας

τήν ἐν Ἑλλάδι πραγματικὴν κατάστασιν, ἐπετύγχανε βαθμηδὸν καὶ ταυτοχρόνως πρὸς ἐκβίασιν τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς προεκάλει τὰς διαφόρους κατὰ τῆς Ἑλλάδος καταπίεσεις, αἵτινες κατέληξαν εἰς τὴν διακοίνωσιν τῆς 8 Ἰουνίου.

Τὸ γεγονός τῆς διπλωματικῆς ταύτης διακοινώσεως, ἧς τὸ κείμενον ἐδημοσιεύθη ἐν τῷ προηγουμένῳ τεύχει τῶν «Ἑλληνικῶν Χρονικῶν» καὶ ἐξ ἧς, τὸ κόμμα τῶν Φιλελευθέρων, μωραίνομενον, ἤρτησε τὴν τύχην αὐτοῦ, ὑπῆρξε τὸ ὀριστικὸν ἐγερτήριον πρὸς ὀλοσχερῆ ἀφύπνισιν τῆς Ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Τὸ ἐγερτήριον τοῦτο ἤχησεν ἐντονώτερον εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολυμένων ἐφέδρων, μᾶλλον πεφωτισμένας ἐπὶ τῆς συγχρόνου καταστάσεως καὶ διὰ τοὺς προμνημονευθέντας λόγους καὶ διὰ τὸ ἀμεσώτερον προσωπικὸν ἐνδιαφέρον, ὅπερ συνήγαγεν αὐτοὺς εἰς συνδέσμους κατὰ τὸν τρόπον καὶ εἰς γενικὴν ἐπικοινωνίαν καὶ ἐνότητα.

Ἡ ἀλλεπάλληλος συγκρότησις τοιούτων συνδέσμων ἐξήγειρεν ἀμέσως τὴν μῆνιν τῶν Φιλελευθέρων καὶ προεκάλεσε μομφὰς κατὰ τῶν νομιμοφρόνων τούτων συνδέσμων ὡς ἐκδηλώσεων δῆθεν στρατιωτικῆς συνωμοσίας κατὰ τῶν συνταγματικῶν ἐλευθεριῶν. Οἱ φιλελευθεροὶ ὠλίσθησαν εἰς συνταγματικὸν σολοικισμόν λησμονοῦντες μάλιστα ὅτι ἐὰν ὑπῆρξε ποτέ, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1862, στρατιωτικὴ συνωμοσία αὕτη ἐγένετο ἐν ἔτῃ 1909 ὅπως ἐγκαταστήσῃ τὸν Ἀρχηγὸν αὐτῶν ἐν τῇ κυβερνήσει τῆς χώρας. Οὐδὲν συνταγματικώτερον τῆς ἐνώσεως πολιτῶν, ἐκλογῶν καὶ φορολογουμένων, ὑποκειμένων μάλιστα εἰς τὸν βαρύτερον φόρον τοῦ αἵματος, προσφερόμενον, κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν φιλελευθέραν ἀντίληψιν, μόνον χάριν ἀμύνης τῆς χώρας καὶ χάριν ἀπελευθερώσεως τῆς Φυλῆς.

Ὁ Πανελληνίος Σύνδεσμος τῶν Ἐφέδρων, προαγόμενος καὶ εὐδοκίμων, θὰ ἐμφανίσῃ νέον κοινωνικὸν θεσμόν, μέλλοντα νὰ ρυθμίξῃ μάλιστα τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ἢ τοῦλάχιστον νὰ ἐπηρεάξῃ τὰς περὶ πολέμου ἀποφάσεις τῶν κοινοβουλευτικῶν τοῦλάχιστον Κρατῶν. Οἱ Ἕλληνες ἐφέδροι, ἐμμένοντες ἐν τῇ ὀργανώσει τῶν Συνδέσμων, συμπληροῦσι μᾶλλον διὰ τοῦ κοινωνικοῦ τούτου θεσμοῦ τοὺς συνταγματικούς θεσμούς τῆς καθολικῆς ψήφοφορίας καὶ τῆς καθολικῆς στρατολογίας καὶ δημιουργοῦσι νέον σύνθημα, ἄξιον παγκοσμίου ἀπομιμήσεως, πρὸς ἀνύψωσιν τῆς κοινῆς γνώμης τῶν στρατευομένων πολιτῶν ἐκάστου λαοῦ.

Ὅταν ποτὲ ὁ θεσμὸς παραγάγῃ καρποὺς διεθνεῖς, συμβάλλον ἴσως ὑπὲρ τῆς παγκοσμίου εἰρήνης διὰ τοῦ μετριάσμου τῶν κατακτητικῶν πολέμων, ἢ τμηθῆ θὰ ἀνήκει εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐφέδρους.

Ἀλέξανδρος Π. Ἀλεξανδρόπουλος

(Συνέχεια καὶ τέλος εἰς τὸ ἐπόμενον τεύχος)

Ο Κ. ΓΟΥΝΑΡΗΣ

ΚΑΙ Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΗΣ ΟΥΔΕΤΕΡΟΤΗΤΟΣ

Τὴν Δεκέμβριον τοῦ 1914, δύο μῆνας πρὸ τῆς κρίσεως τοῦ Φεβρουαρίου, ἔλαβα τὴν εὐκαιρίαν νὰ πληροφορηθῶ ἐκ στόματος αὐτοῦ τοῦ κ. Γούναρη, τὰς γνώμας του, ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς Ἑλλάδος ἀπέναντι τῶν ἀντιμαχομένων ὁμάδων.

— Ὁ κ. Βενιζέλος, μοῦ εἶπεν, ἀκολουθεῖ τὸν ὀρθὸν δρόμον. Εὐχομαι νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ μέχρι τέλους.

Ὁμολογῶ ὅτι οἱ λόγοι αὐτοὶ τοῦ μᾶλλον αἰσθητοῦ ἐκ τῶν ἐπικριτῶν τῆς πολιτικῆς τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ τῶν Φιλελευθέρων μοῦ ἔκαμαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν, τόσῳ μᾶλλον ὅσῳ τὰ ἱμπεριαλιστικὰ ἰδεώδη τὰ ὁποῖα ὁ κ. Βενιζέλος εἶχεν ἀναπετάσει ὡς κολοσσιαία Βυζαντινὰ λάβαρα ἐμπρὸς μας, εἶχον γοητεύσει τὴν φαντασίαν μου—καὶ ἡ νέα του ἰδεολογία μοῦ εἶχε παρουσιασθῆ πολὺ περισσότερον γοητευτικὴ ἐκείνης, ἢ ὁποῖα εἰναφίετο εἰς τὴν ὀνάγην τῆς σπανδυλικῆς στήλης καὶ τῆς ἀνταλλαγῆς τῶν πληθυσμῶν. Τὰ ὄργανα τοῦ προσκειμένου εἰς τὸν ἐκ Κρήτης πολιτευτὴν Τύπου ὁμίλουν διαρκῶς ἐπὶ τῆς ἀνάγκης ὅπως ταχθῶμεν ἀμέσως καὶ ἀδιστακτικῶς εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ καὶ εἰς ἐκ τῶν μᾶλλον εὐφρανσιωτῶν φιλελευθέρων ἀρθρογράφων ἤκουεν ἤδη τὸν θόλον τῆς Ἁγίας Σοφίας νὰ τρίξῃ... Καπνοὶ ἐκάλυπταν τὴν διανοητικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν ἀτιμωσίαν. Τὸ μέγα δράμα, τὸ ὁποῖον ἐξετυμίσσεται ἐπὶ ὄλων τῶν ἡπείρων καὶ τῶν ὠκεανῶν ἦτο ἀνωτερον τῆς κριτικῆς ἰκανότητος τῶν θεατῶν. Μολονότι δὲν ἤμην—καὶ δὲν εἶμαι—εὐεπίφορος εἰς ἐνθουσιασμούς καὶ εὐρίσκω τὴν κατάστασιν τῆς εἰρήνης πολὺ περισσότερον φυσικὴν ἀπὸ τὴν κατάστασιν τοῦ πολέμου, δὲν ὀπέκλεια τὴν περὶπτωσιν τῆς ἀναμίξεως τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν ἀγῶνα. Ἐκ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου ἄλλως τε, ἐπελθόντος μετὰ μακρὰν περιόδον εἰρήνης—ἐν τῇ γηραιᾷ ἡπείρῳ τοῦλάχιστον—ἀνέμενα τὴν ἀνατολὴν νέας ἀνθρωπότητος, καλλιτέρας μᾶλλον

εὐρώστου. Ἄλλ' ὁ κ. Γούναρης ἀντέκρουσε πάσας τὰς σκέψεις μου ταύτας :

— Δὲν νομίζω. μου εἶπεν, ὅτι: ἡ ἀνθρωπότης ἔχει νὰ κερδίσῃ ἐκ τῆς θιέλλης αὐτῆς. Θὰ ἐπιβόησιν δὲ ἐξ ἴσου ἂν ὁ πόλεμος αὐτῶν· εἶχεν ὡς ἐπακολούθημα τὴν ὀριστικὴν καταστροφὴν τῆς Γερμανίας ἢ τὴν καταστροφὴν τῆς Γαλλίας. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἀγγλίαν, αὐτὴ ἴσταται, λόγω τῆς ηἰσιωτικῆς αὐτῆς θέσεως, μακρὰν τοῦ κινδύνου. Θὰ ἐπιβόησιν δὲ τὴν ἐνδεχομένην καταστροφὴν τῆς Γαλλίας, ἢ διὰ τὴν καταστροφὴν τῆς Γερμανίας, διότι εἶμαι βέβαιος ὅτι δὲν δύναται νὰ ζῆσιν ὁ πολιτισμὸς μᾶζ' ἡώρας ἂν δὲν ἐδράζεται ἐπὶ μιᾷ σοβαρᾷ κρατικῆς ὀργανώσεως. Ἡ ἀκμὴ ἑνὸς κράτους καὶ ἡ ἀκμὴ ἑνὸς πολιτισμοῦ εἶνε πράγματι ἀλληλένδετα. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, τὸ παράδειγμα τοῦ Βελγίου μὲ τρομάζει. Τὰ μικρὰ κράτη ἀναμεινόμενα εἰς τοὺς ἀγῶνας τῶν μεγάλων, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχουν τὴν δέουσαν ἀντοχὴν, εἶνε σχεδὸν βέβαιον ὅτι θὰ πέσουν κάποτε εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου... Τὸ Βέλγιον ἔπρεπε νὰ μείνῃ μακρὰν τῆς συρράξεως τῶν μεγάλων, οἱ ὅποιοι δύναται νὰ παρατείνουν τὸν πόλεμον ἐπὶ μίαν δεετίαν, ἴσως ἐπὶ μίαν τετραετίαν...

— Ἄλλὰ, παρεβιάσθη ἢ οὐδετερότης του...

— Ναί. Ἄλλὰ φρονεῖτε ὅτι ἀναμειχθὲν εἰς τὸν ἀγῶνα περιεφρούρησεν ἀποτελεσματικῶς τὴν οὐδετερότητά του ;

✧ ✧ ✧

Ἄναφέρων τὸν ἀνωτέρω διάλογον, σκοπῶ νὰ δείξω ὅτι συκοφαντοῦν τὸν Δημήτριον Γούναρη οἱ κατηγοροῦντες αὐτὸν ὅτι, ἀναλαβὼν τὴν κυβέρνησιν, μετὰ τὴν διαφωνίαν τοῦ Φεβρουαρίου, ἔπραξε τοῦτο ἐξ ἀπλοῦ αἰσθημάτων φιλαρχίας, ἢ ὁποῖα οὐδέποτε ἄλλως τε τὸν ἐχαρκτήρισεν. Ἡ φιλοδετέρα ἰδεολογία τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ τῶν Ἐθνικοφρόνων προὔπηρχε τῆς διαφωνίας τοῦ Στέμματος πρὸς τὸν πρωθυπουργεύσαντα κατὰ τὸ πρῶτον ἐπτάμηνον τοῦ οἰκομενικοῦ πολέμου.

Δὲν θέλω νὰ ἐπιμείνω εἰς γεγονότα γνωστά. Εἰς μίαν στιγμὴν ἀπὸ τὰς κρισιμωτέρας τοῦ ἐθνικοῦ βίου καθ' ἣν ἡ δημοσία συνειδήσις εἶχε λιποθυμήσει ἐνῆπιον τοῦ λυρισμοῦ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἐνόμιζον ἐπιχειρήσασθαι τὴν πῶσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Ἑλληνικῆς κυριαρχίας μέχρις αὐτῆς τῆς καρδίας τῶν κήσεων τοῦ Σουλτάνου, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Θεοτόκης ἀπεκήρυττεν ἑαυτὸν καὶ τὰς ἰδέας του ὡς παλαιάς, ὁ κ. Ράλλης ἐξ' ἀνεπαρκoῦς ἐπιμήσεως τῆς καταστάσεως ἀνεφώνει τὸ ἱστορικὸν ἐκεῖνο «τόλμησον» καὶ ὁ κ. Δημητράκοπουλος κατεπλήτετο διὰ τὸ θάρρος τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, σκεφθέντος νὰ διαφωνήσῃ πρὸς τὸν παντοδύναμον

δημαγωγόν, εὐρέθη πολιτικὸς ἀνὴρ ἄνευ κόμματος, πλήρης ὁμως ἀπὸ τὴν πίστιν πρὸς τὰς ἰδέας του, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην τῆς πολιτικῆς ἥτις ἐχαράσσετο διὰ τῆς διαφωνίας. Ἡ ἱστορία θ' ἀναγνωρίσῃ τὴν ἠθικὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ τὸ θάρρος μὲ τὸ ὁποῖον ὁ κ. Γούναρης ἀνέλαβε ν' ἀντιμετωπίσῃ τὸν κ. Βενιζέλον καὶ τὰ ποικίλα Ἑυρωπαϊκὰ συμφύροντα, τὰ ὁποῖα οὗτος ἀντιπροσωπεύει ἀπὸ τῆς ὑστεραίας τοῦ 1897 εἰς τὴν Κρήτην καὶ εἰς τὴν ὅλην Ἑλλάδα.

✧ ✧ ✧

Εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ εἶπω ὅτι τὸ Ὑπουργεῖον τὸ ὁποῖον ἐσχημάτισεν ὁ κ. Γούναρης κατὰ Φεβρουάριον τοῦ 1915 περιέκλειεν ἐν ἑαυτῷ στοιχεῖα καθιστῶντα δυσχερῆ τὴν ὁμαλήν αὐτοῦ διαβίωσιν. Ἄν κρίνη τις ἐκ τῶν ὑστέρων, ὑπῆρξεν ἀτύχημα διὰ τὸ νέον Ὑπουργεῖον ἢ συμμετοχὴ τοῦ κ. Γ. Χρ. Ζωγράφου, οὐχὶ δι' ἄλλον τινὰ λόγον, ἀλλὰ διότι οὗτος εἰσηλθὲν εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων μὲ μίαν ὀλεθρίαν προκατάληψιν. Τὴν προκατάληψιν καθ' ἣν ἡ Ἑλλὰς ἔπρεπε νὰ καταλίπῃ τὴν οὐδετερότητα δι' ὅλα ἐκεῖνα τὰ ὀφέλη, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἐμφανίσει ὡς ἐπιτευκτὰ ἢ διπλωματικο - στρατιωτικῆ φαντασία τοῦ κ. Βενιζέλου.

Πρέπει ὁμως νὰ σημειωθῇ ὅτι, καθ' ἣν στιγμὴν ὁ κ. Γούναρης ἐσχημάτιζε τὴν κυβέρνησίν του, ὁ κ. Γ. Χρ. Ζωγράφος ἦτο ὁ ἀπολαύων τοῦ περισσοτέρου κύρους πολιτικὸς ἀνὴρ.

Ἡ διεξαγωγὴ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἀγῶνος εἶχε περιβάλλει αὐτὸν δι' ἰδιαιτέρας τινὸς ἀγλῆς καὶ ἡ φήμη του — δικαία δὲ — ὡς σοφοῦ οἰκονομολόγου καὶ ὡς ρήτορος ἐπέβαλεν εἰς τὸν κ. Γούναρη τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ζητήσῃ τὴν συνεργασίαν του. Ἄλλ' ὑπῆρχε καὶ ἄλλος λόγος διὰ τὴν ὁποῖον ὁ κ. Γούναρης δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀπορρίψῃ τὴν ἰδέαν τῆς συμμετοχῆς τοῦ κ. Γ. Χρ. Ζωγράφου εἰς τὸ Ὑπουργεῖον : Τὸ γεγονός ὅτι οὗτος δὲν ἦτο ἄγνωστός τις ἐν Ἑυρώπῃ καὶ ὅτι ἡ τοποθέτησίς του εἰς τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἐξωτερικῶν ὑποθέσεων ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν Ἀντάντ. Μὲ τὸν κ. Ζωγράφον εἰς τὴν κυβέρνησιν, ὁ κ. Γούναρης ἀνέβαλε τὰς Βενιζελικὰς συκοφαντίας ἐπὶ ἐχθρότητι πρὸς τὴν Ἀντάντ διὰ τινὰς, τοῦλάχιστον, ἑβδομάδας.

Βέβαιον εἶνε ὅτι ὁ κ. Ζωγράφος συνεδύαζε τὴν ἔξοδον τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς οὐδετερότητος μὲ ἀπαραιτήτους τινὰς προϋποθέσεις. Ἐνῶ ὁ κ. Βενιζέλος ἐκήρυττεν ὅτι μὲ τὰς ὑποσχέσεις περὶ ἀνταλλαγμάτων καὶ ἄνευ οὐσιαστικῆς τινος ἐξασφαλίσεως ἠδυνάμεθα νὰ ἐξέλθωμεν τῆς οὐδετερότητος ἀσχετῶς πρὸς τοὺς ἀμέσους κινδύνους (τοὺς ὁποῖους αὐτὸς δὲν ἔβλεπε) ὁ κ. Γ. Χρ. Ζωγράφος ὑπέθετεν ὅτι ἡ ἔξοδος τῆς Ἑλλάδος ἠδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ ἐπὶ ὅροις ἐκ τῶν προτέρων

καθοριζομένους. Καί ἰδοὺ ἡ ἐξήγησις τῶν γεγονότων τῆς πρώτης περιόδου τῆς πρωθυπουργίας τοῦ κ. Γούναρη, τὰ ὁποῖα ἔχουν κατ' ἀκριβῆ ἐκθεσιν ὡς ἐξῆς :

Ἡ κυβέρνησις Γούναρη ἅμα τῷ σχηματισμῷ τῆς ἐδημοσίευσεν ἀνακοινωθὲν διὰ τοῦ ὁποίου διεκήρυξεν ὅτι προτίθεται νὰ τηρήσῃ πολιτικὴν εὐμένους οὐδετερότητα πρὸς τὴν Ἀντάντ καὶ νὰ σεβασθῇ τὰς ἀπέναντι τῆς Σερβίας ἀνειλημμένας συμμαχικὰς ὑποχρεώσεις.

Τὸ τοιαύτως ἐπιβεβλην ἀνακοινωθὲν τοῦτο ἐπιδείκνυται ἐκ τῶν πραγμάτων. Ἡ κυβέρνησις Γούναρη δὲν ἠδύνατο νὰ προβῇ εἰς δήλωσιν περὶ τηρήσεως αὐστηρῶς οὐδετέρας πολιτικῆς, ἂν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ κ. Βενιζέλος ὑπὸ εὐδαιμονοῦ πιεζόμενος εἶχε σπεύσει νὰ δηλώσῃ εὐμενῆ ἀπέναντι τῆς Ἀντάντ τὴν Ἑλληνικὴν οὐδετερότητα τὴν ὑστεραίαν σχεδὸν τῆς ἐκρήξεως τῆς οἰκουμένης πάλης. Τοιαύτη μεταβολὴ τῆς Ἑλληνικῆς πολιτικῆς πραγματοποιουμένη ὑπὸ τοῦ κ. Γούναρη, θὰ ἔθετε τὴν Ἑλλάδα εἰς τὴν ἐχθρότητα τῆς Συνεννόσεως ἧτις εἶχεν ἤδη ἀπὸ πολλοῦ χρησιμοποιήσει Ἑλληνικὸν ἰμῆνα, προέβαινε δὲ ἤδη εἰς τὴν κατάληψιν τῶν κατενώπιον τῶν Δαρδανελλίων εὐρισκομένων Ἑλληνικῶν νήσων. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ πρώτου ἀνακοινωθέντος τῆς κυβερνήσεως Γούναρη, τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὴν Ἑλληνο - Σερβικὴν συμμαχίαν, θὰ ἦτο τοῦτο ἀκατανόητον ἂν ἀνεφέρετο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σύμπραξιν ἐν περιπτώσει συνδιασμένης Αἰστροβουλγαρικῆς δράσεως κατὰ τῆς Σερβίας. Ἀλλὰ δὲν ἀνεφέρετο εἰς αὐτὴν ἀλλ' εἰς ἄλλους τινὰς ὄρους τῆς Ἑλληνο - Σερβικῆς συνθήκης τοὺς ὁποίους ἡ Ἑλλὰς ἐξετέλεσε κατὰ γράμμα. Οὕτω τοῦλάχιστον ἐξήγησε τὸ πρᾶγμα ἐν προσφάτῳ κοινοβουλευτικῇ συζητήσει ὁ κ. Γούναρης, ἀπαντῶν εἰς τὸν θίξαντα τὸ ζήτημα τοῦτο κ. Ν. Δημητρακόπουλον.

Ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν σχηματισμὸν τῆς κυβερνήσεως Γούναρη, αἱ τρεῖς Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ ἐξήτησαν τὴν Ἑλληνικὴν σύμπραξιν ὑποσχεθῆναι καὶ καλλίτερον καθορίζουσαι τὰ ἀνταλλάγματα ἅτινα εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν κ. Βενιζέλον.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπήντησεν ὅτι θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ θέσῃ τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀντάντ ἂν ἐξησφαλίξοτο καὶ ἡ σύμπραξις τῆς Βουλγαρίας.

Ἡ ἀπάντησις αὕτη, ἡ ὁποία περιέκλειεν ἐν ἑαυτῇ καὶ τὴν βάσιμον ὑπόνοιαν ὅτι ἡ Βουλγαρία ἦτο δυνατόν νὰ ταχθῇ πρὸς τὸν ἀντίθετον συνδυασμὸν δὲν ἐφάνη ἀποθαρρυντικὴ διὰ τὴν Ἀνταντικὴν διπλωματίαν καὶ οὕτω περὶ τὰ τέλη Μαρτίου διὰ νέας διακοινώσεως ἡ Ἑλ-

λὰς προσεκλήθη νὰ μετάσχῃ τοῦ πολέμου ἀσχέτως πρὸς τὴν τοιαύτην ἢ τοιαύτην στάσιν τῆς Βουλγαρίας. Ἡ συζήτησις, ἡ ὁποία, κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν, ἠδύνατο νὰ σταματήσῃ ἐνταῦθα, χάρις εἰς τὴν ἐπιμονὴν τοῦ κ. Ζαργάφου, ἐσυνεχίσθη. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις οὕτω ἀπαντῶσα ἐδήλωσεν ὅτι συνδέει τὴν περὶ ἐξόδου ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἀπόφασιν μὲ τινὰς προϋποθέσεις ἐξ ὧν ἡ κυριώτερα ἦτο ἡ περὶ ἀκεραιότητος τῆς Ἑλλάδος συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Βορείου Ἡπείρου ἐγγύησις καὶ ἡ μὴ ἀπομάκρυνσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς Μακεδονίας ἐφ' ὅσον ἡ Βουλγαρία δὲν ἠκολούθει τὸ παράδειγμα ἡμῶν, συντασσομένη μετὰ τῶν Δυνάμεων τῆς Συνεννόσεως.

Οἱ ὄροι οὗς ἔθετεν οὕτω ἡ Ἑλλὰς διὰ τὴν σύμπραξιν τῆς, ὄροι ἀπολύτου λογικῆς, ἀνευ τῆς πραγματοποιήσεως τῶν ὁποίων τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος θὰ ἔμενεν ἀφροσύρητον καὶ ἀδέσποτον, ἐφάνησαν ἀσύμφοροι εἰς τὴν Συνεννόσιν, ἡ ὁποία ἐκ τῆς ἐπιθυμίας νὰ παρασύρῃ τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν πρὸς τὸ μέρος τῆς, δὲν ἐτόλμα νὰ ἐγγυηθῇ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Μακεδονικῆς καὶ τῆς Βορειοηπειρωτικῆς Ἑλλάδος διὰ τὴν πολεμικὴν καὶ τὴν μετὰ τὸν πόλεμον περίοδον. Ἄλλως τε τὸ διὰ τῆς δημοσιεύσεως τῶν γνωστῶν ὑπομνημάτων τοῦ κ. Βενιζέλου πιστοποιηθὲν γεγονὸς καθ' ὃ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ μεγαλειτέρου κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην Ἑλληνικοῦ κόμματος ἠνῴει τὴν πολιτικὴν τῶν πρὸς τὴν Βουλγαρίαν παραχωρήσεων καὶ τὸ ἄλλο γεγονὸς ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Φιλελευθέρων ἔδειξεν ἐπανειλημμένως ἐνδοτικὰς τάσεις εἰς τὸ ζήτημα τῆς Β. Ἡπείρου, ἐνεθάρρουναν τὴν Συνεννόσιν ὅπως διαπραγματεύεται τὴν Ἑλληνικὴν ἐκ τῆς οὐδετερότητος ἐξόδον ἀντὶ πινακίου φακῆς.

Αἱ διαπραγματεύσεις ἔμειναν εἰς τὸ σημεῖον αὐτό, ὅταν ἡ Γαλλία διεμήνυσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὅτι ἡ Συνεννόσις δέχεται τὴν Ἑλληνικὴν σύμπραξιν διὰ μόνου τοῦ στόλου. Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἀπήντησεν ὅτι συγκατανεύει, ἢ οὐκ εἶδεν αὐτῇ ἐγγύησις περὶ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ κράτους διὰ μόνον τὴν περίοδον τοῦ πολέμου. Ὁ ὄρος οὗτος καίτοι μετριώτερος τοῦ προηγουμένως προβληθέντος ἀναλόγου ὄρου, ἐκρίθη ἀπαράδεκτος. Οὕτω αἱ διαπραγματεύσεις, μετὰ τινὰς ἄλλας ἀνταλλαγὰς ἐγγράφων, ἐναυάγησαν ὀριστικῶς. Ἡ δὲ ἐπελθοῦσα παραιτήσις τοῦ κ. Ζαργάφου — πεισθέντος καὶ τούτου ἐν τῷ μεταξὺ περὶ τοῦ ἀσυμφόρου τῆς ἀναμίξεως ἡμῶν εἰς τὸν πόλεμον — παραιτήσις ἐπελθοῦσα μετὰ τὰς ἐκλογάς, αἵτινες ἔδωκαν τὴν πλειοψηφίαν εἰς τὸν κ. Βενιζέλον, κατέστησε παγιώτερον φιλοδετέραν τὴν πολιτικὴν τοῦ Ὑπουργείου τοῦ κ. Γούναρη.

Ἐχομεν τὴν γνώμην ὅτι αἱ χρονίσασαι Ἑλληνοανταντικαὶ περὶ ἐξόδου διαπραγματεύσεις, διὰ τὰς ὁποίας εὐθύνεται κυρίως ὁ κ. Ζαργά-

φος, εισελθὼν μὲ βαρεῖαν ἀποσκευὴν προκαταλήψεων εἰς τὸ μέγαρον τῆς ὁδοῦ Φιλελλήνων, ἐκλόνισαν τὸ κῦρος τῆς κυβερνήσεως ἐκείνης καὶ συνέτειναν εἰς τὴν ἀποτυχίαν τοῦ ἐν συμπήξει κόμματος τῶν Ἐθνικοφρόνων κατὰ τὰς ἐκλογὰς ἐκείνας. Βέβαιον ἐν τούτοις εἶνε ὅτι ὁ κ. Γούναρης ὠθῶν τὸν κ. Ζωγράφον εἰς παραίτησιν δὲν θὰ ὠφέλει τὴν κατάστασιν, ἀλλ' ἀντιθέτως θὰ ἔδιδε νέα ἄπλα καὶ νέα ἐπιχειρήματα εἰς τὸ ἐλλοχεύοντα πολεμοχαρῆ Βενιζελισμόν. Τοῦλάχιστον αἱ διαπραγματεύσεις συνέτειναν εἰς ἔμπρακτον καὶ οἰονεὶ πειραματικὴν ἀπόδειξιν ὅτι αἱ Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ χάριν τοῦ ἀγῶνός των δὲν ἀπέστεργαν τὴν ὀλοκαύτως ἐπιμαρτυρούμεν Ἑλληνικῶν συμφερόντων, ὅτι οὐδόλως εἶχαν ἀποφασίσει νὰ πραγματοποιήσουν τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας καὶ ὅτι αἱ εἰς τὸ Βιλαέτιον τῆς Σμύρνης τοποθετούμεναι ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος παραχωρήσεις ἦσαν ἀπλῆ φενακί. Αἱ Δυνάμεις, αἱ μὴ ἔχουσαι τὸν πόθον τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς Τουρκίας δὲν εἶχαν οὔτε τὴν ἀναγκαίαν ἰσχὺν διὰ νὰ κατασυντρίψουν τοῦλάχιστον στρατιωτικῶς τὴν Τουρκίαν. Ἡ ἀξιοθρήνητος ἀποτυχία τῆς Δαρδανελλικῆς ἐκστρατείας καθιστᾷ ἀκόμη προδηλοτέραν τὴν ἀνωτέρω ἀλήθειαν.

Ἄλλ' εἶχον καὶ ἐν ἄλλο καλὸν αἱ διαπραγματεύσεις : Ὅτι ἀνέβαλαν τὰς τρομερὰς ἐκείνας πιέσεις κατὰ τῆς Ἑλλάδος — τὰς ἀποσκοπούσας εἰς τὸ νὰ πειθαναγκάσουν τὸν Βασιλέα νὰ ἐπαναφέρῃ τὸν κ. Βενιζέλον εἰς τὴν ἀρχήν. Πιέσεις αἱ ὁποῖαι ἤρχισαν ἐντεινόμεναι εἰς βαθμὸν ἀληθῶς ἀτελειστικῶν ἅμα ὡς ἐναντάγησαν αἱ διαπραγματεύσεις καὶ ἅμα ὡς ἀπαλῆσθη ἡ ἐλπίς ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἐξαπατηθῇ ὁ κ. Γούναρης, καθ' ὃν τρόπον εἶχεν ἐξαπατηθῆ ὁ εὐφραντασίωτος κ. Βενιζέλος.

(Ἀκολουθεῖ τὸ Β' μέρος)

Δ.

ΓΑΛΛΙΑ ΚΑΙ ΓΕΡΜΑΝΙΑ

Θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ἡ κατὰ τῆς Γερμανίας μνησικακία εἶνε ἡ ψυχὴ τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς. Τὰ ἄλλα διεθνή ζητήματα εἶναι μᾶλλον ὕλικῆς φύσεως — θίγουν μόνον τὸ σῶμα. Ἄλλ' εἶναι χαρακτηριστικὸν τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ νὰ θέτῃ ὑπὲρ τὰς ὕλικὰς τὰς ψυχικὰς ἀνάγκας.

Ἡ ἀδιάλλατος στάσις τῆς Γαλλίας εἶνε παράγων, τὸν ὁποῖον εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ εἰσαγάγωμεν εἰς τοὺς πολιτικούς μας ὑπολογισμούς. Εἶνε νοσηρὰ φαντασίωσις νὰ πιστεύομεν εἰς τελείαν συνδιαλλαγὴν μετὰ τῆς Γαλλίας ἐφ' ὅσον δὲν σκοπεύομεν ν' ἀποδώσωμεν τὴν Ἀλσατίαν καὶ Λορραίνην. Καὶ οἱ Γερμανοὶ δὲν ἔχομεν τοιαύτην διάθεσιν ἢ σκοπὸν. Βεβαίως ὑπάρχουν πολλὰ μεμονωμένα ζητήματα εἰς τὰ ὁποῖα συμφωνοῦμεν μετὰ τὴν Γαλίαν, εἴτε θὰ συμφωνήσωμεν πρὸς αὐτὴν μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου. Πρέπει νὰ προσπαθοῦμεν ὅπως διατηρῶμεν ἀγαθὰς σχέσεις. Ἀλλά, πέραν τούτου, δὲν πρέπει νὰ ἐπιδιώκωμεν χιμαίρας, διότι εἶναι κίνδυνος νὰ πάθωμεν ὅτι καὶ ὁ ἀστρονόμος τοῦ Λαφονταίνου, ὁ ὁποῖος μετὰ τοὺς ὀφθαλμούς ὑψωμένους πρὸς τὸν οὐρανὸν ἔπεσεν εἰς μίαν ὀπὴν εὐρισκομένην πρὸ αὐτοῦ καὶ τὴν ὁποίαν δὲν εἶχεν ἰδῆ. Ἡ ὀπὴ αὕτη ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὀνομάζεται «ὀπὴ τῶν Βοσγίων». Ἀπὸ τὴν Γαλίαν δὲν πρέπει ν' ἀναμένωμεν τὰς περιποιήσεις καὶ τὰς φιλοφρονήσεις, αἵτινες εἶναι τόσον συνηθισμένα εἰς τὰς διεθνεῖς σχέσεις. Ἀναγνωρίζω καὶ ἐκφράζω τις ταῦτο, ἐγκωμιάζει τὸν ὑπερήφανον πατριωτισμὸν ἐνὸς μεγάλου λαοῦ. Ἡ κατὰ τῆς Γερμανίας μνησικακία εἶναι τόσον βαθέως ἐρριζωμένη εἰς τὰς Γαλλικὰς καρδίας, ὥστε νὰ μὴ δυνάμεθα νὰ τὴν ἐκρίζωσωμεν δι' εὐθηνῶν φιλικῶν ἐνδείξεων. Οὐδέποτε, οὔτε μετὰ τὰς ὀλεθρίας ἤττας τῶν ἐτῶν 1912 — 1915 ἡ Γαλλία ἐπλήγη τόσον, ὅσον κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1870 — 1871. Οἱ ἐν Γαλίᾳ δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἐκεῖνο τὸ ὅτιον ἐκλαμβάνουν ὡς βιαιότητος καὶ σκληρότητας τοῦ νικητοῦ ὑπῆρξε διὰ τοὺς Γερμανοὺς ἐθνικὴ ἀνάγκη. Ἴσως, μετὰ τὴν πάροδον τοῦ χρόνου ὁ Γαλλικὸς λαὸς προσαρμοσθῇ εἰς τοὺς ὅρους τῆς

συνθήκης τῆς Φραγκοφύρτης, καὶ υποχρεωθῆναι ἢ ἀναγνωρίσειν ὅτι εἶναι ἀμετάβλητοι. Ἄλλ' ἐφ' ὅσον ἡ Γαλλία διαβλέπει τὴν πιθανότητα τῆς ἀνακτήσεως τῆς Ἀλσατίας — Λωρραίνης διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων ἢ διὰ ξένης βοήθειας, θάποβλέψῃ πρὸς τὴν παρούσαν κατάστασιν ὡς εἰς προσωρινὴν καὶ ὄχι ὡς εἰς ὀριστικὴν.

Οἱ Γάλλοι ἔχουν τὸ δικαίωμα ν' ἀξιούσιν ὅπως ἡ θεμελιώδης αὐτῆ γνώμη τῆς πλειοψηφίας τοῦ Γαλλικοῦ λαοῦ κατανοηθῆ καὶ ἐκτιμηθῆ. Εἶνε ἀπόδειξις ζωηρᾶς φιλοτιμίας, ὅταν ἔθνος τι πάσῃ τόσον βαθέως ἐκ τοῦ τραυματισμοῦ τῆς ὑπερηφανείας του, ὅταν ὁ πόθος τῆς ἀντεκδικήσεως ἀπαβαίνει τόσῳ ζωηρός. Ἀναμφιβόλως εἶνε ἀκριβὲς ὅτι ἡ Γαλλία εἰσέφερεν ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν ἱστορίαν τὸ πνεῦμα τῆς ἀνησυχίας. Ὑπεχρεώθημεν νὰ ζητήσομεν ἐγγυήσεις ἐναντίον νέων διαταράξεων τῆς ἡσυχίας μας καὶ διὰ τοῦτο ἐνισχύσομεν τὴν θέσιν μας ἐν τῇ Δύσει. Τῶν ὄντι τὸ φάρμακον δὲν ὑπῆρξεν ἀνοφελὲς ὄχι μόνον διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς Γερμανίας ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν εὐημερίαν τῆς Εὐρώπης. Ἄλλ' ὁ Γάλλος βλέπει τὰ πράγματα μὲ ἄλλα μάτια. Ἡ πολιτικὴ τῶν φιλοδόξων περιπετειῶν, ἡ ὁποία πολλάκις ἐτάραξε τὴν ἡσυχίαν τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποία ἐξηνάγκασε ἐπανειλημμένως τοὺς γείτονας τῆς Γαλλίας ὅπως ἀναλάβουν ὑπεράτας καὶ ἀτέλπους προσταθείας ἀποτελεῖ διὰ τὴν χώραν ταύτην μέγα παρελθὸν καὶ ὑπῆρξεν ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ θεμελιώδης ἐκδήλωσις τῆς ἰδιαζούσης εἰς τοὺς Γάλλους φιλοδοξίας. Ἡ ἱστορία τῆς Γαλλίας διαφέρει εἰς πολλὰ σημεῖα ἀπὸ τὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανίας ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἰς τὰς μεγαλειτέρας ἐποχάς, εἰς τὰς δραματικὰς στιγμὰς καθ' ἃς κρίνονται αἱ τύχαι τῶν λαῶν ἐμφανίζονται κατακτητικοὶ πόλεμοι ἐνῶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Γερμανίας ἐμφανίζονται κατορθώματα ἐθνικῆς ἀμύνης τὰ ὁποία ἀποτελοῦν τὰς πλέον ἐνδόξους σελίδας. Διὰ πολλοὺς Γάλλους καὶ εἰς περιόδους τεταραγμένας δι' ὅλους τοὺς Γάλλους τὸ ἀντικείμενον τῶν ἐθνικῶν ὀνειροπολήσεων εἶναι αἱ ἐποχαὶ Λουδοβίκου 14ου καὶ Ναπολέοντος τοῦ Α'. Ἐποχαὶ τῶν ὁποίων θέλομεν νὰ ἐμποδίσωμεν τὴν ἐπάνοδον, ἐποχαὶ ἐπὶ τῇ προβλέψει τῆς ἐνδεχομένης ἐπάνοδου τῶν ὁποίων ὀχυρώσομεν τὰ δυτικὰ μας σύνορα. Ἡ Γερμανία ἐνισχυθεῖσα διὰ τῶν γεγονότων τοῦ 1866 καὶ τοῦ 1870 ἀφιέρωσεν ὅλας αὐτῆς τὰς δυνάμεις πρὸς ἀποπεράτωσιν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ἐθνικῆς ζωῆς τῆς. Ἡ Γαλλία μετὰ πάσαν αὐξήσιν τῆς ἐθνικῆς τῆς δυνάμεως ἐφάνη ἐπιθετικὴ πρὸς τοὺς ἔξω καὶ θὰ ἀπέβαιεν ἐκ νέου ἐπιθετικὴ ἂν διέβλεπε πιθανότητα ἐπιτυχίας. Τὴν τάσιν αὐτὴν τῆς Γαλλίας ὀφείλομεν νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ἐφ' ὅσον ἡμεῖς εἴμεθα ὁ ἐχθρὸς ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἡ Γαλλία θὰ ἐστρέφετο πρωτίστως, ἂν ἐπίστευε ὅτι ἠδύνατο νὰ μᾶς γικήσῃ. Ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ τῆς ἀντεκδικήσεως ἐδράζεται εἰς

τὴν ἀναλλοίωτον πίστιν περὶ τοῦ ἀφθόρου τῶν ζωτικῶν δυνάμεων τοῦ ἔθνους. Τὸ δόγμα τοῦτο βασίζεται ἐφ' ὅλων τῶν δεδομένων τῆς Γαλλικῆς ἱστορίας. Οὐδεὶς λαὸς ἐπηνώρθωσε τόσον ταχέως τ' ἀποτελέσματα μᾶς ἐθνικῆς καταστροφῆς, οὐδεὶς ἐπανεῦρε μὲ τόσῃν εὐκολίαν τὴν εἰς ἑαυτὸν πίστιν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς ἐνεργείας μετὰ σκληρᾶς ἀπογοητεύσεως καὶ ἡττας αἱ ὁποῖαι ἐνεφανίζοντο ὡς τελειωτικαί. Πλέον ἢ ἅπαξ ἡ Γαλλία ἐνεφανίσθη ὀριστικῶς συντετριμμένη παρὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐχθρῶν, κλυδωνιζομένη ἐσωτερικῶς ὥστε ἡ Εὐρώπη νὰ πείσῃ νὰ πιστεύῃ ὅτι ἦτο ἐπικίνδυνος. Ἄλλ' ὁσάκις τὸ Γαλλικὸν ἔθνος ὠρθάνετο ἐνώπιον τῆς Εὐρώπης ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος μετὰ τῆς παλαιᾶς του ζωτικότητος ἢ μετ' ἐπηρεξιμένων δυνάμεων διὰ νὰ διαμφισθητῆσθαι διὰ νέων ἀγώνων τὴν ἐπὶ τῆς ἡπείρου ὑπεροχὴν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ ἐπὶ τάπητος τὸ ζήτημα τοῦ νέου καταμερισμοῦ τῆς ἰσχύος ἐν Εὐρώπῃ. Αἱ ἀνεγέρσεις καὶ αἱ πτώσεις τοῦ λαοῦ τούτου ἐβύθισαν πάντοτε εἰς νέαν ἐκκλιθεῖσαν τὰ Κράτη τῆς Εὐρώπης. Ἡ προϊοῦσα κἀδοδος ἀπὸ τὰ ὑψηλοῦ Λουδοβίκου ὁ 14ος εἶχεν ὑψώσει τὴν Γαλλίαν ἐφάνη ὅτι ὠδήγει εἰς τὴν καταστροφὴν τὸ Γαλλικὸν κράτος, καταλήγον εἰς τὴν μεγάλην ἐπανάστασιν, ἥτις ἔφερε τὸν ἐμφύλιον πόλεμον, τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ, τὴν ἐκμηδένισιν τῆς παλαιᾶς οικονομικῆς εὐεξίας καὶ εἰς τὴν χρεωκοσίαν τοῦ Κράτους.

Δέκα ἔτη ἀφ' ἧς ἐξεροράγη ἡ Γαλλικὴ ἐπανάστασις οἱ στρατοὶ τῆς Γαλλικῆς δημοκρατίας ἐκνυρίαρχον τῆς Ἰταλίας, τῶν Κάτω - Χωρῶν, ὀλοκλήρου τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ρήνου καὶ ἐστρατοπεδεύον νικηφόροι εἰς τὴν καρδίαν τῆς Γερμανίας. Μετὰ ἄλλα δέκα ἔτη ἡ πρώτη Αὐτοκρατορία ἠκτινοβόλει ἐν πάσῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς καὶ ὁ Ναπολεὼν ἐφαίνεται ἐπιτυγχάνων τοῦ σκοποῦ του, ὅστις συνίστατο εἰς τὴν κνυιοαρχίαν ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἡπείρου. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπῆλθον αἱ καταστροφαὶ τῆς Λευσίας καὶ τοῦ Βατεολῶ ἡ ὀριστικὴ ἡττα τῆς Γαλλίας καὶ ἡ ἐπανειλημμένη ἄλωσις τῶν Παρισίων. Ἐπὶ εἴκοσι καὶ πλέον ἔτη τὸ Γαλλικὸν ἔθνος εἶχεν ἀναλώσει τελείως τὰς οικονομικὰς καὶ φυσικὰς δυνάμεις του καὶ ἐν τούτοις ἡ Γαλλία ἠδυνήθη, ὑπὸ τὴν δευτέραν Αὐτοκρατορίαν ν' ἀνέλθῃ καὶ πάλιν. Ἡ ἡττα τοῦ 1870 ἔσπεε διὰ τὴν Γαλλίαν ἐπακόλουθα δεινότερα πάσης ἡττης τοῦ παρελθόντος. Ἄλλὰ δὲν ἔθορασε τὴν δύναμιν διὰ τῆς ὁποίας θὰ κρᾶσατῆ δυνατὸν ν' ἀνέλθῃ ἐκ νέου ὁ κατακλητικῆς ἐλαστικότητος αὐτὸς λαός.

Εἶνε ἀληθινὰ ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις αἱ ἐπόμενα γραμμαὶ γραφεῖσαι πρὸ πενήτηντα καὶ πλέον ἐτῶν περὶ τοῦ Γαλλικοῦ ἔθνους ὑπὸ τοῦ Ἄλ. Γουκεβίλ, εἰς τὸ κλασσικὸν σύγγραμμα, «Τὸ παλαιὸν καθέστῶς καὶ ἡ Ἐπανάστασις».

«Όταν θεωρώ τὸ ἔθνος τοῦτο, αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ τὸ εὗρισκω ἐκπληκτικώτερον ἀπὸ ὅλα τὰ συμβάντα τῆς ἱστορίας του. Ἐνεφανίσθη ποτὲ ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλο ἔθνος μὲ τόσας ἀντιθέσεις, μὲ τόσας ἀκρότητας εἰς τὰς πράξεις του — πράξεις ὀρμηθείσας ὄχι τόσο ἀπὸ ἀρχαῶν ὅσον ἀπὸ ζωηρὰς ἐντυπώσεως. Ἐνεφανίσθη ποτὲ ἔθνος κάμνον περισσότερον καλὸν ἢ περισσότερον κακὸν παρ' ὅσον ἀνέμενέ τις ἐξ αὐτοῦ, ἄλλοτε κάτω τῆς κοινῆς ἀνθρώπινης ὑποστάσεως, ἄλλοτε πολὺ ὑπὲρ αὐτήν ; Λαὸς τόσο ἀναλλοίωτος εἰς τὰ κύρια ἔθνητικὰ του ὥστε νὰ τὸν ἀναγνωρίζη τις ἀκόμη εἰς τὰς ἀπεικονίσεις τὰς ὁποίας τοῦ ἔκαμαν πρὸ δύο ἢ τριῶν χιλιάδων ἐτῶν καὶ ταυτοχρόνως τόσο ἐμμετάβλητος εἰς τὰς καθημερινὰς του σκέψεις καὶ εἰς τὰς ἐπιθυμίας του ὥστε νὰ καταστῇ θέαμα ἀπροσδόκητον δι' ἑαυτὸν, ἐκπληρτόμενον δι' ὅσα ἔπραξε περισσότερον παρ' ὅσον ἐκατήττονται οἱ ἕξνοι ;

»Ὁ πλέον κοινοτόπος ὅταν τὸν ἐγκαταλείβουν εἰς ἑαυτὸν καὶ ὁ μᾶλλον ἀρεσκόμενος εἰς τὴν ζωὴν τοῦ σπιτιοῦ — ὅταν ὅπαξ τὸν ἀποσπᾶσις τις ἄκοντα ἀπὸ τὰ σπῆτι του καὶ ἀπὸ τὰς ἔξεις του ἔτοιμος νὰ χωρήσῃ μέχρι τῶν περάτων τοῦ κόσμου καὶ νὰ τολμήσῃ τὰ πάντα ἀπειθαρχητὸς ἐξ ἰδιοσυγκρασίας, καὶ προσαιμοζόμενος εὐκολώτερον εἰς τὴν αὐθαίρετον καὶ βίαιαν ἀκόμη διοίκησιν ἐνὸς ἡγεμόνος παρὰ εἰς τὴν ὁμαλὴν καὶ ἐλευθέρην κυβέρνησιν τῶν ἐγκριτοτέρων ἐκ τῶν πολιτῶν ὁ κεκηρυγμένος ἐχθρὸς πάσης πειθαρχίας σήμερον, αἴριον διατεθειμένος νὰ ὑπηρετήσῃ εἰδὸς τι πράτους, τὸ ὁποῖον τὰ μᾶλλον προικισμένα ἔθνη δὲν δύνανται νὰ προσεγγίσουν ἀγόμενος ἀπὸ μίαν κλωστήν ἐφ' ὅσον οὐδεὶς ἀντίσταται ἀκυβέρνητος, ὅταν τὸ παράδειγμα τῆς ἀντιστάσεως ἐδόθη ἀπὸ κάποιου ἀπατῶν οὕτω τοὺς κυρίους του οἵτινες τὸν φοβοῦνται ἢ παρὰ πολὺ ἢ διόλου, οὐδέποτε τόσο ἐλεύθερος ὥστε ν' ἀπελπισθῇ ὁ θέλων νὰ τὸν ὑποτάξῃ, οὐδέποτε τόσο ὑποδουλωμένος ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ θρασύσῃ τὸν ζυγὸν ἱκανὸς δι' ὅλα, ἀλλὰ μὴ διακρινόμενος παρὰ μόνον ἐν πολέμῳ. Λάτρης τῆς τύχης, τῆς δυνάμεως, τῆς ἐπιτυχίας, τῆς λάμπειας καὶ τοῦ θορύβου μᾶλλον παρὰ τῆς ἀληθινῆς δόξης ἱκανὸς μᾶλλον πρὸς ἥρωισμὸν ἢ πρὸς ἀρετὴν, μεγαλοφυῆς ἀλλὰ στερούμενος κοινοῦ νοῦ ἱκανὸς εἰς τὸ συλλαμβάνειν κολοσσαῖα σχέδια ἢ πραγματοποιεῖν μεγάλας ἐπιχειρήσεις. Τὸ λαμπρότερον καὶ τὸ μᾶλλον ἐπικίνδυνον ἐκ τῶν ἔθνων τῆς Εὐρώπης, πλασμένον διὰ ν' ἀποβαίῃ ἀλληλοδιαδόχως ἀντικείμενον θαιμασμοῦ, μίσους, οἴκτου, τρόμου, οὐδέποτε ὁμῶς ἀντικείμενον ἀδιαφορίας !»

Τῷ ὄντι ἀφοῦ ἀποκατέστησε τὴν κυβέρνησίν της, ἣτις εἶχεν ἀνατραπῆ διὰ τῶν ἡττῶν τοῦ Βέρτ καὶ τοῦ Σεδάν, ὅπως συνέβη μετὰ πᾶσαν στρατιωτικὴν συμφορὰν, ἡ Γαλλία ἀνέπτυξεν τὰς δυνάμεις της ἐν τῇ ἀποικιακῇ πολιτικῇ, δυνάμεις αἵτινες ἐν τῇ ἡπειρωτικῇ πολιτικῇ εἶ-

χον προσωρινῶς παραλύσει. Κατὰ τὰ τελευταῖα εἰκοσιπέντε ἔτη συνεχροτήθη εἰς ἀποικιακὸν κράτος ἀποζημιωθείσα πλουσιοπαρόχως διὰ τὰς ἐδαφικὰς καὶ τὰς εἰς πληθυσμὸν ὀφελείας, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ ἐν τῇ Εὐρώπῃ, καὶ ὑψώθη οὕτω εἰς τὴν τάξιν δευτέρας ἀποικιακῆς Δυνάμεως τοῦ κόσμου. Αἱ κτήσεις της ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ, ἀποτελοῦσαι τὰς πύλας τῆς ἡπείρου ταύτης ἐδιπλασιάσθησαν σχεδὸν διὰ τῆς προσκτήσεως τοῦ Μαρόκου.

Δὲν θὰ ἐξετάσωμεν ἐδῶ ἂν ἡ πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ στρατιωτικὴ ἐπικράτησις ἐν Μαρόκῳ, πλήρης καὶ ἀπεριόριστος εἶνε διὰ τὴν Γαλλίαν ἐξασθένεις ὅπως πιστεύουν πολλοί, ἢ δὲν ἀποτελεῖ μᾶλλον, πρὸ πάντων διὰ τὸ μέλλον σοβαρὰν ἐπαύξησιν δυνάμεως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ οἰκονομικὴ δραστηριότης τῆς Γαλλίας ἀποδεικνύει τὴν ταχύτητα καὶ τὴν ἔντασιν μὲ τὴν ἑτοίμην τὸ ρηξικέλευθον πνεῦμα της ἀναθάλλει ἀμέσως μετὰ τὸν κατασλισμὸν τοῦ 1870 διὰ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἔθνικην ἀνόρθωσιν πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἣτις εἶχε μείνη διαθέσιμος καὶ τὴν ὁποίαν ἐξεπίτηδες ἡ Γερμανία τῆς ἀφῆκεν ἀνοικτὴν εἰς Τύνιδα καὶ εἰς Μαρόκον. Ἐν τούτοις ἡ Γαλλία δὲν θὰ νομίση τὰς ἀπεράντους ἀποικιακὰς της κτήσεις πλήρη ἀποζημιώσιν διὰ τὴν ἀπώλειαν τῆς Ἀλσατίας — Λωρραίνης. Ὁ Μπίσμαρκ εἶχε σαφῆ ἀντίληψιν τοῦ πράγματος αὐτοῦ, συνιστῶν τὴν ὑποβοήθησιν τῶν ἀποικιακῶν σχεδίων τῆς Γαλλίας ὅπως ἀποστρέψῃ τὰ βλέμματά της ἀπὸ τὰ Βόσγια, τοῦλάχιστον ἐπὶ τινα καιρὸν.

ΤΟ ΜΑΡΟΚΙΝΟΝ ΖΗΤΗΜΑ

Ὅτε συνεχρούσθημεν μετὰ τῆς Γαλλίας εἰς τὸ Μαροκινὸν ζήτημα, δὲν ἐπρόκειτο νὰ ἐναντιωθῶμεν εἰς τὰ ἀποικιακὰ της σχέδια, ἀλλ' εἶχαμεν νὰ περιφρουρήσωμεν σπουδαῖα συμφέροντα, τὸ ἔθνικόν μας γόητρον. Ἡ ἐπέμβασις ἡμῶν εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Μαρόκου ἐβασίζετο ἐπὶ τῆς συνθήκης τῆς Μαδρίτης τοῦ 1880 καὶ ἐπὶ τῆς Γερμανο - Μαροκινῆς συνθήκης τοῦ 1890. Ὑπεχρεώθημεν νὰ δράσωμεν ἐξ αἰτίας τῆς αὐθαίρετου Γαλλικῆς πολιτικῆς, ἣτις ἡτεῖλει νὰ παραβλάψῃ ἐξ ἴσου τὰ οἰκονομικά μας συμφέροντα καὶ τὸ ἔθνικόν μας γόητρον. Ἡ Μαροκινὴ σύμβασις, συναφθεῖσα ἐν Μαδρίτῃ κατὰ τὸ 1880 εἶχε κανονίσει τὴν ἀσκήσιν τοῦ δικαίωματος προστασίας τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἐν Μαρόκῳ. Εἶχε συναφθῆ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀναγνωρίσεως τῆς κυριαρχίας τοῦ Μαρόκου. Ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως ἡ Γερμανία συνῆψε κατὰ τὸ 1890 ἔμπορικὴν συνθήκην μετὰ τοῦ Μαρόκου. Τροποποιήσις τῶν ὄρων τῆς συνθήκης τοῦ Μαρόκου δὲν ἐπετρέπετο ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τῶν συμβεβλημένων Δυνάμεων, δῆλα δὴ ὅρασῶν τῶν Με-

γάλων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων — ἐξαιρέσει τῆς Ρωσίας — τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν, τῶν Σκανδιναβικῶν κρατῶν, τῆς Ὀλλανδίας, τοῦ Βελγίου καὶ τῆς Πορτογαλίας. Ἡ Γαλλία, γειτονεύουσα πρὸς τὸ Μαρόκον διὰ τῶν ἀποικίων τῆς εἶχεν εἰδικὸν ἀσφαλὲς συμφέρον ἐν τῇ ἐξελίξει τῶν Μαροκινῶν ζητημάτων. Εἶνε τοῦτο γεγονός τὸ ὁποῖον πάντοτε ἐλήφθη ὑπ' ὄψει ἐν Γερμανίᾳ. Οὐδεμίαν ἀντίρρησην εἶχομεν προκειμένου νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει τὰ εἰδικὰ συμφέροντα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὄρων τῆς συμβάσεως τῆς Μαδρίτης. Ἄλλ' οἱ πόθοι τῶν Γάλλων δὲν ἐσταματοῦσαν ἐκεῖ. Ἡ Γαλλία ἀνεμίχθη μετ' αὐξούσης εὐκολίας εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ Μαρόκου. Ἐπρεπε τὴν κρυφὴν ἐλπίδα ἀποκτήσεως νέας ἀποικίας εὐρείας καὶ πολυτίμου, δίχως νὰ λαμβάνη ὑπ' ὄψει τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης καὶ τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῶν ἄλλων κρατῶν, τῆς Γερμανίας ἰδιαίτερος. Πρὸς ἐπιδίωξιν τῆς πολιτικῆς ταύτης ἡ Γαλλία ἐστηρίχθη ἐπὶ τῆς Ἀγγλίας ὑπέθετεν ὅτι ἡ ὑποστήριξις καὶ ἡ συγκατάθεσις τῶν Ἀγγλων θὰ ἤρκοιεν εἰς αὐτὴν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τῆς. Τὴν 8 Ἀπριλίου (ν. ἡ.) 1904 συνήφθη ἰδιαίτερα συμφωνία μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, συμφωνία διὰ τῆς ὁποίας ἡ τελευταία αὕτη ἀνεγνώριζε τὴν πλήρη κυριαρχίαν τῆς Ἀγγλίας ἐν Αἰγύπτῳ, ἐνῶ ἡ Ἀγγλία ἐπεδοκίμαζε τὴν δρᾶσιν τῆς Γαλλίας εἰς τὸ Μαρόκον. Ἡ συμφωνία αὕτη μετ' ἴσης εὐκολίας παρέβλεπε τὴν διεθνή σύμβασιν τοῦ 1880 καὶ τὴν Γερμανο-Μαροκινὴν ἐμπορικὴν συνθήκην. Ἐν ἑκ τῶν πρώτων ἀπτῶν ἀποτελεσμάτων τῆς Ἀγγλο-Γαλλικῆς συνεννοήσεως, ἐμμέσως κατευθυνομένης ἐναντίον τῆς Γερμανίας ἦτο προφανὴς πρόκλησις ἐναντίον τοῦ ἔθνους τούτου. Αἱ δύο συμβαλλόμεναι Δυνάμεις ἀπεφάσιζαν αὐτοβούλως περὶ σημαντικῶν ἀποικιακῶν συμφερόντων, χωρὶς καὶ νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψει τὴν Γερμανίαν. Ἦτο τοῦτο ἀπόπειρα σφετερισμοῦ ἀποφάσεων σχετιζομένων μετ' τὴν οἰκουμενικὴν πολιτικὴν πρὸς ὄφελος τῶν Δυτικῶν Κρατῶν. Ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ δὲν ἐδίστασεν, εὐθύς μετὰ τὴν ὑπογραφήν τῆς Ἀγγλο-Γαλλικῆς συνθήκης νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα ὡσὰν αἱ ὑπογράψασαι τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης Δυνάμεις νὰ μὴ ὑπῆρχον. Ἡ Γαλλία ἤρchiσε νὰ μεταβάλῃ τὸ Μαρόκον εἰς Τύνηδα. Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Γαλλίας Σαιν - Ρενὲ - Ταγιανδιὲ προσεπάθησε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἐνεργὸν μέρος ἐν τῇ διοικήσει τοῦ Μαρόκου. Ἡ ἀναδιοργάνωσις τῆς ἀστυνομίας, ἡ ἴδρυσις Τραπεζῆς τοῦ Κράτους ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τῆς Γαλλίας, ἡ παραχώρησις δημοσίων ἔργων καὶ προμηθειῶν εἰς Γαλλικοὺς οἰκους ἐμελλαν νὰ θέσουν τὸν οἰκονομικὸν καὶ πολιτικὸν βίον τοῦ Μαρόκου ὑπὸ τὴν Γαλλικὴν ἐπιρροήν, καὶ οὕτω ἡ τελικὴ ἐνσωμάτωσις τοῦ Μαρόκου εἰς τὰς ἀποικιακὰς κτήσεις τῆς Γαλλίας δὲν ἦτο παρὰ ζήτημα μορφῆς. Ὁ Δελκασσέ, ὁ

ὁποῖος κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας, πολιτικὸς μετὰ τάλαντον ὄσην καὶ δραστηριότητα, ἀλλ' ὁποῖος ἐπηρεάζετο ἀπὸ λόγους αἰσθηματικούς, προκειμένου περὶ Γερμανίας ἐκολοκνευετο νὰ ἐπιβῇ ὅτι θὰ θέσῃ ταύτην ἐνώπιον τετελεσμένου γεγονότος ἐν Μαρόκῳ. Ἐγνώριζεν ὅτι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἐπληρτε τὸ γόητρόν μας ἐν τῷ κόσμῳ. Εἶχομεν ἐν Μαρόκῳ σοβαρὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα ἠλπίζαμεν ὅτι θὰ ἀναπτύξωμεν καὶ τὰ ὁποῖα αἱ Γαλλικαὶ μέθοδοι ἠδίκουν. Ἐκτὸς τούτου ἡ ἀξιοπρέπεια ἡμῶν καὶ ἡ οἰκουμενικὴ ἡμῶν ἰσχὺς, ἡ προσφάτως κτηθεῖσα ἐτίθεντο ἐν κινδύνῳ. Τὸ γεγονός ὅτι παρωράθησαν αἱ ὑπογράψασαι τὴν συνθήκην τοῦ Μαρόκου Δυνάμεις ὅτε ὑπογράφετο ἡ περὶ τοῦ Μαρόκου Ἀγγλο-Γαλλικὴ συμφωνία, ἀπετέλει προσβολὴν κατὰ τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἡ Γαλλία εἶχε συμβληθῆ διὰ συνθήκης μετὰ τῆς Ἀγγλίας. Μετὰ τὴν Ἰσπανίαν εὐρίσκετο εἰς μυστικὰς διαπραγματεύσεις. Ἡ Ρωσία δὲν συγκατηροῦμετο εἰς τὰς ὑπογραφίσκας τὴν συνθήκην Δυνάμεις. Ἡ Ἰταλία ἠκολούθει ἰδίαν ὁδὸν ἐν τῇ Μεσογείῳ. Αἱ Ἡνωμέναι Πολιτεῖαι δὲν ἐνδιεφέροντο διὰ τὸ Μαροκινὸν ζήτημα. Ἀντίστασις ἐκ μέρους τῶν μικρῶν Εὐρωπαϊκῶν κρατῶν δὲν προσεδοκᾶτο. Εἶχε λοιπὸν ἀπερικαλύπτως παροραθῆ ἡ Αὐστρία καὶ πρὸ πάντων ἡ Γερμανία. Εὐρέθημεν οὕτω ἀπέναντι σοβαροῦ διλήμματος. Ἐπρεπε, προκειμένου περὶ σοβαρᾶς διεθνούς ἀποφάσεως νὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ μᾶς παραγκωνίσουν καὶ νὰ μᾶς μεταχειρισθῶσιν «ὡς ἀμελητέαν ποσότητα ;» Ἡ ἔπρεπε ν' ἀπατηθῶμεν νὰ λάβωσιν ὑπ' ὄψει τὰ συμφέροντα καὶ τὴν θέλησιν ἡμῶν ; Ἡ πρώτη λύσις ἦτο ἡ βολικατέρα. Ὑπὲρ τῆς δευτέρας συνηγόρουν ὄχι μόνον ἡ μέριμνα περὶ τῆς τιμῆς ἡμῶν καὶ τῆς ὑπερηφανείας ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον μας. Ἐν ἐπετροπέαμεν νὰ μᾶς ἐπιβάλουν ἀτιμωρητὶ τὰς θελήσεις των, θὰ ἐδημιουργεῖτο μία κακὴ ἀρχὴ ἡ ὁποία θὰ εἶχεν ἐπικολουθήματα.

Τὴν 3 Ἰουλίου (ν. ἡ.) 1900 ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος Β' ἐξεφώνησε τοὺς ἀκολούθους λόγους οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν πρόγραμμα. «Δὲν φρονῶ ὅτι ὁ Γερμανικὸς λαὸς ἐθροιάμβευσε καὶ ἔχυσε τὸ αἷμά του πρὸ τριακονταετίας ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τῶν ἡγεμόνων του διὰ νὰ παραγκωνισθῇ σήμερον προκειμένου περὶ μεγάλων ἐξωτερικῶν ζητημάτων. Ἐν ἐγίνετο τοῦτο θὰ κατεστρέφετο ἅπαξ διὰ παντός ἡ ἐν τῷ κόσμῳ ἰσχὺς τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ, καὶ δὲν εἶμαι διατεθειμένος νὰ ἐπιτρέψω ὅπως ἀγθῶσι τὰ πράγματα εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον». Ἡ Μαροκινὴ πολιτικὴ τῆς Γαλλίας ἦτο φανερὰ προσπάθεια αὐτῆς, ὅπως παραγκωνίσῃ τὴν Γερμανίαν ἐν τῇ λήψει μεγάλης ἀποφάσεως ἀφορώσης διεθνῆς ζήτημα, προσπάθεια πρὸς νέον καταμερισμὸν τῆς ἰσχύος ἐν Εὐρώπῃ πρὸς ὄφελος τῆς Γαλλίας. Εἶχε δημιουργηθῆ ἐν κακῶν προηγουμένων τὸ ὁ-

ποῖον δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτρέψωμεν νὰ ἐπαναληφθῆ. Καὶ ἰδοὺ διατὶ τὸ Μαροκινὸν ζήτημα ἔγινε δι' ἡμᾶς ζήτημα ἐθνικόν. Ἡ Μαροκινὴ μᾶς πολιτικὴ εἶχε πρὸ αὐτῆς καλῶς κεχαραγμένην ὁδόν.

Τὴν 31 Μαρτίου 1905, ἡ Α. Μ. ὁ Αὐτοκράτωρ ἀπεβιβάσθη κατὰ συμβουλήν μου εἰς Ταγγέρην καὶ ἐπενέβη κατὰ τρόπον ἀπερικάλυπτον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Μαρόκου. Οὕτως ἀνηγγέλθη εἰς τὸν κόσμον ἡ νόμιμος ἀξίωσις τῆς Γερμανίας, ὅπως λάβῃ μέρος εἰς τὰς ἀφορώσας τὸ Μαρόκον ὑποθέσεις. Εἶχε δηλωθῆ ὅτι ἡ Γερμανία ἐνέμενεν εἰς τὴν διεθνή συνθήκην τοῦ Μαρόκου τοῦ 1880, συναμολογημένην ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διατηρήσεως τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ Μαρόκου καὶ ὅτι δὲν ἦτο διατεθειμένη ν' ἀναγνωρίσῃ ἄνευ προηγουμένης συμφωνίας τὴν δημιουργηθεῖσαν διὰ τῆς Ἀγγλο - Γαλλικῆς συμφωνίας καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Γαλλίας ἐν Μαρόκῳ κατάστασιν. Ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἦτο ν' ἀντικαταστήσωμεν τὴν μονομερῆ Ἀγγλο - Γαλλικὴν ρύθμισιν τοῦ Μαροκινικοῦ ζητήματος διὰ ρυθμίσεως διεθνοῦς τῆ φροντίδι τῶν Δυνάμεων αἵτινες ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τῆς Μαδρίτης. Ἐπρεπεν ἐπίσης νὰ ἐμποδίσωμεν ὅπως διεθνῆς τις διάσκεψις δώσῃ ἀπλῶς «συχωροχάρτι» εἰς τὴν ἐν Μαρόκῳ Γαλλικὴν πολιτικὴν. Ἀμφότεροι οἱ σκοποὶ οὗτοι ἐπετεύχθησαν διὰ τῆς συγκροτήσεως τοῦ Συνεδρίου τῆς Ἀλγεσίας καὶ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῦ. Ἡ Γαλλία ἀντέταξεν ἐπίμονον ἀρνησιν εἰς τὸ σχέδιον τῆς Διασκέψεως. Φαίνεται ὅτι ἐπὶ τινα χρόνον ὁ κ. Δελκασσὲ ἐξήρτα ἀπὸ τὸ ζήτημα τῆς Διασκέψεως τὴν εἰρήνην ἢ τὸν πόλεμον. Τῆς Γερμανικῆς κυβερνήσεως ἐμμενοῦσης ἀκλόνητος ἡ Γαλλία συγκατετέθη εἰς τὴν σύγκλησιν τῆς Διασκέψεως. Ὁ κ. Δελκασσὲ ἠναγκάσθη νὰ καταθέσῃ τὸ χαρτοφυλάκιόν του. Ἀπεσύρθη καὶ ἡ θέλησις ἡμῶν κατίσχυσε διότι ἐμείναμεν ἀκλόνητοι. Εἰς Ἀλγεσίῳρα ἐύρομεν φυσικὰ δυσκολίας παρεμβληθείσας ἀπὸ τὰς Δυνάμεις τῆς Ἀντάντ, δυσκολίας τὰς ὁποίας ἐπέτεινεν ἡ ἀδιαφορία τῶν ἄλλων Δυνάμεων ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τοῦ Μαρόκου. Ἐν τούτοις ἠδυνήθημεν νὰ περιφρουρήσωμεν τὰ κυριαρχικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου, καὶ νὰ ἐπιτύχωμεν διεθνή κανονισμόν διὰ τὴν ὀργάνωσιν ἀστυνομίας καὶ κρατικῆς Μαροκινῆς Τραπεζῆς, ἐξασφαλίσωμεν δὲ ὑπὲρ τῶν Γερμανικῶν συμφερόντων καὶ ὑπὲρ τῶν συμφερόντων ὅλων τῶν ἄλλων χωρῶν ἐλευθερίαν οικονομικὴν ἐν Μαρόκῳ. Ὅχι τὸ σύνολον, ἀλλὰ τὸ οὐσιώδες μέρος τῶν σκοποῦμένων μᾶς ἐπετεύχθη. Ἡ προσπάθεια τοῦ νὰ μᾶς ἀποκλείσῃ ἀπὸ συμμετοχῆς εἰς τὴν λήψιν μεγάλης διεθνοῦς ἀποφάσεως ἠματαιώθη. Ἐν τῇ μελλούσῃ διαρρυθμίσει τῶν Μαροκινῶν ὑποθέσεων ἐξασφαλίσωμεν ἀποφασιστικὴν ψῆφον, ψῆφον τῆς ὁποίας δὲν θὰ παρητούμεθα ἄνευ ἐπαρκῶν ἀνταλλαγμάτων. Αἱ ἀποφάσεις τῆς Διασκέψεως τῆς Ἀλγεσίας ἦσαν τοιαῦται, ὥστε νὰ μὴ δύναται ἡ

Γαλλία ν' ἀποπειραθῆ νὰ μεταβάλῃ εἰς Τύνιδα τὸ Μαρόκον. Ἦσαν ἓνα «κουδουνάκι» τὸ ὁποῖον ἠδυνάμεθα νὰ κινῶμεν κατ' ἀρέσκειαν ἂν ἡ Γαλλία ἐξεδήλωνε καὶ πάλιν τοιαύτην ὀπισθοβουλίαν. Ἐν Γαλλίᾳ ἡ νέα διαρρυθμῖσις τοῦ ζητήματος προεκάλεσε δυσάρεστους σκέψεις εὐθὺν μετὰ τὴν Διάσκεψιν. Ἡ «ἀτυχή» συνθήκη τῆς Ἀλγεσίας παρεστάθη ὡς Εὐρωπαϊκὴ κηδεμονία ἐπὶ τῆς Γαλλίας, ἢ κατὰ τὰς μᾶλλον εὐνοϊκὰς κρίσεις, ἐθεωρήθη ὡς ἔντιμος γραμμὴ ὑποχωρήσεως.

Ἐλέχθη ὅτι μετὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Δελκασσὲ θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπιζητήσωμεν ἄμεσον μετὰ τῆς Γαλλίας συνεννόησιν διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Μαρόκου. Ἄς ἐξετάσωμεν ὅμως ἂν ἡ Γαλλία ἦτο διατεθειμένη νὰ μᾶς πληρώσῃ ἄξιον λόγου τίμημα. Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἠδυνάμεθα νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν ὁδὸν αὐτὴν ἀποβλέποντες εἰς τὴν ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἀπέμαντι τοῦ Ἰσλάμ θέσιν μας. Κατὰ Νοέμβριον τοῦ 1898 ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ἐδήλωσεν ἐν Δαμασκῷ :

«Τὰ 500 ἑκατομμύρια τῶν Μουσουλμάνων τὰ διασκορπισμένα καθ' ὅλην τὴν γῆν δύνανται νὰ εἶνε ἥσυχαι ἐφ' ὅσον ὁ Αὐτοκράτωρ τῆς Γερμανίας εἶνε φίλος των». Ἐν Ταγγέρῃ ὁ Αὐτοκράτωρ ἐκηρύχθη ὑπὲρ τῆς ἀκεραιότητος τοῦ Μαρόκου. Θὰ βεχάνομεν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἰσλαμικοῦ κόσμου, ἂν ἐπωλοῦμεν τὸ Μαρόκον εἰς τοὺς Γάλλους ἄμέσως σχεδὸν μετὰ τὰς δηλώσεις ταύτας. Ὁ ἐν Κων(πόλει) πρεσβευτὴς μας βαρῶνος Μάρσαλ μοῦ ἔλεγε κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην :

«Ἄν παραδώσωμεν τὸ Μαρόκον παρὰ τὰ γεγονότα τῆς Ταγγέρης καὶ τῆς Δαμασκοῦ θὰ χάσωμεν διὰ μᾶς τὴν ἐν Τουρκίᾳ θέσιν μας καὶ μετ' αὐτῆς τὰ ὠφελήματα καὶ τὰς ἐπὶ τὸ μέλλον ἐλπίδας τὰς ὁποίας ὀπτεκήσωμεν δυσκόλως κατόπιν πολυχρονίων κόπων».

Ἡ εἰδικὴ Γαλλο - Γερμανικὴ συμφωνία τῆς 9 Φεβρουαρίου (ν. ἡ.) ἐπιτευχθεῖσα τῇ πολιτικῇ συνεργασίᾳ τοῦ κατόπιν ὑπουργοῦ Κιντερλεν Βαϊχτερ ἠλάττωσε τὴν πιθανότητα συνεχῶν προστριβῶν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν, ἐξασφάλισασα ὑπὲρ τῆς Γαλλίας πολιτικὴν τινα ἐπιρροὴν ἐν Μαρόκῳ, δίχως νὰ καταστήσῃ δυνατὴν τὴν εἰς αὐτὴν προσάρτησιν τῆς χώρας ἐκείνης. Διετήρησε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἐλευθέρου ἐμπορίου καὶ ἠγγύθη τὴν ὑπαρξιν ἴσων δικαιωμάτων διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν τῶν Γάλλων καὶ τῶν Γερμανῶν ἐν τῷ Μαροκινῷ κράτει, τὸ ὁποῖον διετήρει τὴν ἀνεξαρτησίαν του καὶ τὴν ἀκεραιότητά του ἐδάφους του. Ἡ συμφωνία ἐξυτηρέτησε τὴν εἰρήνην, συμπληροῦσα τὴν σύμβασιν τῆς Ἀλγεσίας ἐπὶ σημείων τινῶν ὧν εἶχεν ἐν τῇ πράξει ἀναγνωρισθῆ τὸ δυνατόν τῆς τελειοποιήσεως. Αἱ ἀποφάσεις αὐταὶ τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἀλγεσίας ἐπεκυρώθησαν διὰ τῆς

συμφωνίας τοῦ 1909. Τὸ δικαίωμα τῆς Γερμανίας νὰ ἐκφράξῃ γνώμη ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων τοῦ Μαρόκου, δικαίωμα τὸ ὁποῖον ἠμποδίζε τὴν εἰς τὴν Γαλλίαν προσάρτησιν τοῦ Μαρόκου, δὲν ἐθίχθη οὐδόλως ἀπὸ τὴν εἰδικὴν συμφωνίαν. Ὅτι ἀπεκτήσαμεν ἀργότερα εἰς ἀντάλλαγμα τῆς παρατήσεως ἀπὸ τοῦ δικαιώματος τούτου, εἴτε ὀλίγον εἴτε πολὺ—εἴτε τὸ ἐκχωρηθὲν εἰς ἡμᾶς τμήμα τοῦ Κόγγου εἶχε μακρὰν ἴτε εἶχε μεγάλην ἀξίαν, τὸ ἐπετύχομεν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς συμβάσεως τῆς Ἀλγεσίας χάρις εἰς τὴν κατὰ τὸ 1905 ἐπέμβασίν μας. Οὐδέποτε διενόηθημεν νὰ σφετερισθῶμεν μέρος τι τοῦ Μαρόκου. Ὅχι ἐκ φόβου, ἀλλ' ἐκ μερίμνης ὑπὲρ τῶν συμφερόντων μας. Θὰ ἀντικρούσαμεν ἐκεῖ ὅχι μόνον τὴν Γαλλίαν ἀλλὰ καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν. Ἐξ ἄλλου δὲν θὰ καταρωθῶμεν νὰ ἐλπίσωμεν εἰς συνδιαλλαγὴν μετὰ τῆς Γαλλίας προβάλλοντες ὑπερβολικὰς ἀξιώσεις εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Μαρόκου. Οἰανδήποτε οικονομικὴν ἀξίαν καὶ ἂν ἔχη διὰ τὴν Γαλλίαν τὸ Μαρόκου, οἰανδήποτε ἐπαύξεισιν στρατιωτικῆς καὶ οικονομικῆς ἰσχύος ἀναμένει ἡ Γαλλία ἐκ τῆς εὐρύσεως τῶν ἀποικιακῶν τῆς κτήσεων ἐν τῇ Βορείῳ Ἀφρικῇ, ἡ κατακτητικὴ τῆς ἐν Μαρόκῳ πολιτικῆ ὑπῆρξε δι' αὐτήν, ἰδίως κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς μέσον μᾶλλον πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ ἢ ὁ σκοπὸς αὐτός. Ἄν, παραβλέποντες ἐν ἀρχῇ τὴν Γερμανίαν κύκλοι τινὲς ἐν Γαλλίᾳ ἐσχεδίαζον νὰ ἐπιχειρήσουν τῇ βοήθειᾳ τῆς Ἀγγλίας ἐνεργὸν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς οικονομικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ γοήτρου τῆς χώρας μας, ἐπίσκευαν ὅτι δίδουν ἀργότερα τὴν εὐκαιρίαν ὀριστικοῦ διακανονισμοῦ τῶν μετὰ τῆς Γερμανίας ὑποθέσεων, ὑπὸ εὐνοϊκοὺς ὄρους καὶ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Ἀγγλίας. Αἱ ροπαὶ αὗται τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς ἔφερον δις τὸ Μαροκινὸν ζήτημα ἐπὶ τάπητος καὶ ἔθεσαν εἰς κίνδυνον τὴν παγκόσμιον εἰρήνην.

Η ΑΔΙΑΛΛΑΚΤΟΣ ΓΑΛΛΙΑ

Ἐρευνῶντες τὴν κατάστασιν τῶν μετὰ τῆς Γαλλίας σχέσεών μας δὲν μᾶς εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἡ Γαλλία ὑπῆρξεν ἀδιάλλακτος. Καθ' ὅσον εἶνε δυνατόν νὰ προβλέψῃ τις ὁ ὑπερτατος σκοπὸς τῆς Γαλλικῆς φιλοδοξίας, θὰ εἶνε ἐπὶ μακρὸν ἀκόμη, ἡ δημιουργία προφάσεων, αἱ ὁποῖαι σήμερον λείπουν, πρὸς ἐκκαθάρισιν λογαριασμῶν μετὰ τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ὑπὸ συνθήκας παρεχούσας ὥραιας ἐλπίδας ἐπιτυχίας; Ἀναμνησκόμενοι ψυχρῶς τὴν ἀλήθειαν ταύτην θὰ εὐρωμὲν ποία εἶνε ἡ τηρητέα ἀπέναντι τῆς Γαλλίας στάσις. Αἱ πλήρεις ἀγανακτήσεως φωνασαὶ περὶ τῆς «ἀδιορθώτου» Γαλλίας εἶνε ἐπίσης ἀνόητοι ὅσον καὶ αἱ προσπάθειαι συμφιλίωσης.

Ὁ Γερμανὸς «Μισέλ», δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ κάμῃ ἀπαύστως τὸν ἐρωτευμένον, κρατῶν μίαν ἀνθοδέσμην εἰς τὸ χέρι καὶ ἀποτολμῶν ἐνίοτε καμμίαν ἀδεξίαν ρεβερέντζαν διὰ νὰ πλησιάσῃ τὴν ὄνειροπόλον καλλονὴν, ἡ ὁποία δὲν ἀποστρέφει τὸ βλέμμα ἀπὸ τὴν κτανὴν γραμμὴν τῶν Βοσγίων. Μόνον βραδεῖα διαπίστῳσις τοῦ γεγονότος ὅτι δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ ἐπανόρθωσις τῆς ἀπωλείας τοῦ 1871 θὰ κάμῃ τὴν Γαλλίαν νὰ συνηθίσῃ ὀριστικῶς καὶ ἄνευ ὀπισθοβουλίας εἰς τὸ καθεστῶς τὸ ὁποῖον ἐδημιούργησεν ἡ συνθήκη τῆς Φραγκφούρτης....

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Γαλλία εἶνε καθ' ἡμῶν. Μόλον ὅτι προσπαθεῖ ν' ἀντισταθμίσῃ ὑπὸ στρατιωτικὴν ἔποσιν τὰ μειονεκτήματα τὰ ὁποῖα τῆς δίδει ὁ ἀριθμητικῶς μικρότερος πληθυσμὸς τῆς δὲν ἐμπιστεύεται τοῦ λοιποῦ τὴν τύχην τῆς εἰς τὰς ἑαυτῆς δυνάμεις καὶ μόνας. Ἡ Γαλλικὴ πολιτικὴ ζητεῖ νὰ ἐπιτύχῃ διὰ μέσου συμμαχιῶν καὶ φιλιῶν ἰσορροπίαν, ἢ, ἂν τοῦτο εἶνε δυνατόν, ὑπεροπλίαν ἐπὶ τῶν Γερμανῶν. Καὶ πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἀποτελέσματος τούτου ἐστερήθη μέρους τῆς ἐλευθέρως αὐτῆς πρωτοβουλίας καὶ ἐξαρτᾶται εἰπέρ ποτε καὶ ἄλλοτε ἀπὸ τὰς ξένας Δυνάμεις.

Πρίγκηψ Μπόλωβ

ΤΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

(Τέλος)

Αἱ διαιτητικαὶ συμβάσεις θὰ ἦσαν εἰδικῶς ὁλέθριαι εἰς λαὸν φιλοδοξοῦντα νὰ ὑψωθῆ, μὴ φθάσαντα εἰσεῖ: εἰς τὸ ζενιθ καὶ ὑποχρεωμένον ν' αὐξήσῃ τὴν δυνάμιν του διὰ νὰ δυνηθῆ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καθηκόντων του ὡς πεπολιτισμένου λαοῦ. Κάθε διαιτητικὸν δικαστήριον πρέπει νὰ καθιερώσῃ, οὕτως εἰπεῖν, δεδομένην πολιτικὴν κατάστασιν, ν' ἀναγνωρίσῃ αὐτὴν ὡς βάσιν τοῦ δικαίου, καὶ νὰ θεωρήσῃ ὡς παραθίαισιν τούτου, κάθε τροποποίησιν ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἀναγκαία αὕτη, ἥτις δὲν θὰ ἐγένετο ἀποδεκτὴ παρὰ πάντων τῶν συμβαλλομένων. Ἀλλὰ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ παρεμποδίζετο κάθε πρόοδος. Θὰ ἐδημιουργεῖτο νομικὴ κατάστασις δυναμένη εὐκολότατα νὰ ἔλθῃ εἰς ἀντίφασιν πρὸς τὴν γενικὴν ἀνάπτυξιν καὶ νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐξάπλωσιν τῆς δυνάμεως Κράτους πλουσιωτέρου εἰς ζωτικὸν χυμὸν ὑπὲρ ἐκείνου τὸ ὄμοιον, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ πολιτισμοῦ, εὐρίσκειται εἰς πλήρη παρακμὴν.

Ἐκ τῶν σκέψεων τούτων προκύπτει ἤδη ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἀνωτέρω τεθὲν δευτέρου οὐσιῶδες ἐρώτημα: Ποίαν τελεσφόρον κύρωσιν θὰ προσδώσωμεν εἰς τὴν διαιτητικὴν ἀπόφασιν καθ' ἣν περιπτώσιν Κράτος τι ἤθελεν ἀρνηθῆ νὰ τὴν ἀποδεχθῆ; Ποῦ θὰ εὕρωμεν τὴν δυνάμιν ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τοιαύτης δικαστικῆς ἀποφάσεως;

Ὁ ποτὲ ὑπουργὸς τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν Elihu Root βέβηφρασε κατὰ τὸ 1908 τὴν γνώμην ὅτι ὁ Ἄρειος Πάγος τῆς Διεθνοῦς Δικαιοσύνης, ὁ καθορισθεὶς ὑπὸ τῆς δευτέρας Διασκέψεως τῆς Χάγης, θὰ ἠδύνατο πιθανῶς, στηριζόμενος εἰς τὸν ἐξαναγκασμὸν τῆς κοινῆς γνώμης, ν' ἀπαγγείλῃ ὀριστικὰς καὶ ἀνεκκλήτους ἀποφάσεις. Οἱ σημερινοὶ ἀρχηγοὶ τῆς Ἀμερικανικῆς εἰρηνοφίλου κινήσεως φαίνονται καὶ αὐτοὶ συμμεριζόμενοι τὴν ἀνωτέρω γνώμην. Ἐν τῇ ἀπλότητί των παρουσιάζονται πιστεύοντες ὅτι ἡ δημοσία γνώμη μέλλει νὰ

ἐκφρασθῆ ὑπὸ τὴν μᾶλλον ἐπωφελῆ εἰς τοὺς πλουτοκράτας ἀποψιν καὶ ἀγνοοῦσι παντάπασιν ὅτι, ἐν τῇ αὐξούσῃ ἀναπτύξει τῆς ἀνθρωπότητος, περὶ παντὸς ἄλλου ἢ περὶ τῆς ὕλικῆς εὐζωίας, τοῦ ἐμπορίου καὶ τοῦ χρήματος πρόκειται.

Πράγματι ὁμοῦ, ἡ κοινὴ γνώμη οὐδαμῶς θὰ ἦτο ὁμόφωνος ἀληθῆς πίεσις δὲν θὰ ἦτο ποτὲ δυνατόν νὰ ἐξασκηθῆ ἄλλως ἢ διὰ τοῦ πολέμου, τοῦ πολέμου τὸν ὁποῖον ἀκριβῶς θέλουν ν' ἀποφύγουν. Εἰς μοναδικὸν παγκόσμιον κράτος, ὡς ἡ ἀρχαία Ρωμαϊκὴ Αὐτοκρατορία, θὰ ἠδύνατο τις ἐν ἀνάγκῃ νὰ φαντασθῆ διαιτησίαν εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ὑποτελῶν κρατῶν συγκρούσεις, μολαταῦτα δὲν θὰ ἴδωμεν παρομοίαν συχνάκις. Ἄλλως τε, ἐάν ποτε ἐμέλλε νὰ ἐπανιδρυθῆ, θὰ ἀπετέλει ὅπως ὁ παγκόσμιος σύνδεσμος διὰ τὴν εἰρήνην, τὴν μεγαλειτέραν δυστυχίαν διὰ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος, ἥτις, ἐπαναλαμβάνομεν, βασίζεται ἐπὶ τῶν συγκρούσεων τῶν συμφερόντων καὶ τοῦ ἐλευθέρου μεταξὺ τῶν διαφόρων κοινωνικῶν ὁμάδων συναγωνισμοῦ.

Ἐφ' ὅσον θὰ ζῶμεν, εἰς ἀνάλογον πρὸς τὸ σημερινὴν πολιτικὸν σύστημα, θὰ ἰσχύουν οἱ λόγοι τοῦ Γερμανοῦ Ἀρχικαγκελαρίου, βεβαιοῦντος, ἐν τῇ πρὸς τὸ Ράιχσταγ ἀγορεύσει, τῆς 30ῆς Μαρτίου 1911, ὅτι διαιτητικαὶ συμβάσεις μεταξὺ Κρατῶν δὲν ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἐφαρμογὴν, εἰ μὴ εἰς εὐκόλους νομικὰς περιπτώσεις, καὶ ὅτι τοιαύτη σύμβασις μεταξὺ δύο Κρατῶν οὐδέποτε θὰ ἦτο διαρκῆς ἐγγύησις εἰρήνης. Τοιαύτη σύμβασις ἀποδεικνύει ἀπλῶς ὅτι δὲν δύναται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι ὑπάρχουν σοβαροὶ λόγοι συρράξεως μεταξὺ τῶν δύο συμβαλλομένων καὶ χρησιμεύει ὅθεν εἰς τὸ νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ὑπάρχουσαν κατάστασιν πραγμάτων.

Ἄλλ' ἐάν ἡ σύμβασις αὕτη τροποποιῆται, ἐάν μεταξὺ τῶν δύο Ἐθνῶν ἀναπτυχθῶσιν ἀντιζηλῖαι ἐπιζήμιοι εἰς αὐτὴν τὴν ζοὴν των, τότε κάθε διαιτητικὴ σύμβασις «θ' ἀνάβῃ σὰν ἴσκα» θὰ χάσῃ κάθε ἀποτελεσματικότητα. Πρέπει ἀκόμη νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι, ἡ εἰρηνικὴ ἀπόφασις εἰρηνικοῦ δικαστηρίου, οὐδέποτε θὰ δυνηθῆ ν' ἀντικαταστήσῃ τὴν πολεμικὴν ἐτυμηγορίαν, ἀκόμη καὶ προκειμένου περὶ τοῦ Κράτους ὑπὲρ τοῦ ὁποίου αὕτη ἐξηγέθη. Ἐάν, ἐπὶ παραδείγματι, βεφανταζόμεθα ὅτι ἡ Σιλεσία ἐπεδικάσθη εἰς τὸν Φρειδερίκον τὸν Μέγαν, ἐν διανομῇ, κατόπιν διαιτησίας καὶ ὄχι μετὰ ἡρωϊκῶν ἀγῶνα, οὗ παρόμοιον δὲν ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ ἡ Ἱστορία, ἡ ἀπόκτησις τῆς Ἐπαρχίας ταύτης θὰ εἶχεν ἀρά γε τὴν αὐτὴν ἀξίαν διὰ τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Γερμανίαν; Οὐδεὶς θὰ ἐτόλμα νὰ τὸ ἰσχυρισθῆ. Ἡ ὕλικὴ ἀνάπτυξις δυνάμεως τὴν ὁποίαν τὸ Κράτος τοῦ Φρειδερίκου ἐκέρδισε διὰ τῆς ἀποκτήσεως τῆς Σιλεσίας δὲν εἶνε βεβαίως εὐκαταφρόνητος· ἀλλ' ὅτι ἔσχεν ἀκόμη μεγαλειτέραν σπουδαιότητα εἶνε ὅτι τὸ Κράτος

τοῦτο ἐδείχθη τοιοῦτον ὥστε ὁ ἰσχυρότερος Εὐρωπαϊκὸς συνασπισμὸς δὲν κατώρθωσε νὰ τὸ ἀνατρέψῃ καὶ ὅτι διετηρήθη διὰ τῆς ἰδίας του δυνάμεως ὡς ἐστία ἐλευθέρου πνευματικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀναπτύξεως. Ὁ ἀγὼν εἶνε ἐκεῖνος ὅστις ἐδημιούργησε τὴν σπουδαιότητα τῆς Πρωσσίας, ὁ συσσωρευσας δι' αὐτὴν κληρονομίαν δόξης καὶ τιμῆς, τὴν ὁποίαν εὐδέποτε θὰ δυνηθοῦν ν' ἀρνηθοῦν, ὁ κατασκευάσας ἰσχυρὰν ὡς ὁ χάλυψ τὴν Πρωσσίαν ταύτην τὴν ὁποίαν μετεχειρίσθη ἡ Γερμανία διὰ νὰ καταστῇ ἰσχυρὸν Εὐρωπαϊκὸν Κράτος καὶ μέλλουσα οἰκουμένη Δύναμις.

Ἐνταῦθα λοιπὸν ὁ πόλεμος ἀποδεικνύεται δύναμις δημιουργὸς καὶ δυνάμεθα, συμβουλευόμενοι τὴν Ἱστορίαν πρὸς ἐξαγωγήν διδαγμάτων, νὰ βεβαιώσωμεν πάντοτε τοιαῦτα ἀποτελέσματα.

Ἐν τέλει πρέπει νὰ ἔχωμεν ἀκόμη ὑπ' ὄψιν τὰ ἐξῆς : Ὁ πόλεμος εἶνε ἀγὼν ἀνεκτός, τίμιος, κατωμένος μὲ ὅπλα ἱπποτικά, καὶ ὅμως καταδικάζεται ὡς ἀνῆθικος καὶ ἀντικπολιτιστικός διότι κατ' αὐτὸν παίζεται ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ ! Ἀλλὰ τί πρέπει νὰ εἴπωμεν διὰ τὸν ἐσωτερικὸν κοινωνικὸν ἀγῶνα τὸν διαδραματιζόμενον καθημερινῶς εἰς τοὺς κόλπους τῆς μεγαλειτέρας ἐξωτερικῆς εἰρήνης ; Τί διὰ τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ὁ ἀγὼν αὐτὸς ἐπιδιώκεται καὶ διὰ τὸ ἀντικείμενον αὐτοῦ ; Εἶνε ἠθικά τὰ μέσα μὲ τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὴν σκιάν τοῦ Χρηματιστηρίου καὶ μερικῶν Τραπεζῶν — εἰς τὰ μεγάλα τράστ π.χ. — ἐπιτελεῖται ἡ οἰκονομικὴ ἐκμετάλλευσις τῶν ἀδυνάτων ; Δὲν εἶνε χιλιάδες ὑπάρξεων, συχνάκις μάλιστα ἡ ζωὴ καὶ ἡ τιμὴ τῶν θυμάτων, αἱ ἐκπροσωποῦσαι τὸ ἄθλιον τίμημα ; Ὁ ἐμπαθὴς ἀγὼν τῶν πολιτικῶν κομμάτων ἔπου, καθὼς εἰς τοὺς σοσιαλιστάς μας, τὸ ψεῦδος καὶ ἡ συκοφαντία εἶνε τὰ ἐπίσημα ὄπλα, παριστᾷ ἄρα γε καμμίαν ἰδιαζόντως ἠθικὴν μορφήν τοῦ ἀγῶνος ; Ἡ μήπως παριστᾷ τοιαύτην ἡ οἰκονομικὴ ὑπεροχὴ μέσω τῆς ὁποίας τὰ πλουτιώτερα Κράτη ζητοῦν νὰ στραγγάλισον ὑπόυλος ἢ νὰ ὑποτάξουν τὸν ἀδυνατώτερον γείτονα ; Ἡ ἄρα γε ἡ διπλοπροσωπία καὶ ἀπιστία μὲ τὴν ὁποίαν μερικὰ Κράτη ζητοῦν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν των χύνοντα τὸ αἷμα τῶν ἄλλων ; Νομίζω ὅτι τοιαῦτα ἐκδηλώσεις τοῦ εὐτελεστέρου ἐγωϊσμοῦ, διὰ τὰς ὁποίας οἱ εἰρηνοφιλοὶ ἀρκοῦνται ν' ἀνηφοῦν τοὺς ὄμους των, ἀποδεικνύουν σπέρματα ἀμαθείας καὶ ἀνῆθικότητος ἐναργέστερον ἢ ὁ πόλεμος ἐπιδιώκων ἰδεώδεις σκοποὺς, χρησίμους εἰς τὴν κοινὴν σωτηρίαν καὶ κάμων χρῆσιν ἱπποτικῶν ὄπλων. Καὶ ἐδῶ ὅπως καὶ ἐκεῖ, οἱ πληγωμένοι καὶ οἱ νεκροὶ καλύπτουν τὸ πεδῖον τῆς μάχης, μὲ τὴν ἐξῆς τεραστίαν διαφορὰν, ὅτι εἰς μὲν τὸν πόλεμον χύνουν τὸ αἷμα των διὰ τὸ μεγαλειτέρον κοινὸν ἀγαθόν, ἐνῶ εἰς τὸν εἰρηρικὸν ἀγῶνα θυσιάζονται ψυχρῶς εἰς τὸν ταπεινότερον ἐγωϊσμόν.

Συνοψίζοντες τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀναλύσεώς μας, θ' ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν, αἱ πρὸς κατάργησιν τοῦ πολέμου προσπάθειαι δὲν εἶνε μόνον ἀνόητοι, ἀλλὰ πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐντελῶς ἀνῆθικοι καὶ νὰ στιγματισθοῦν ὡς ἀνάξια τῆς ἀνθρωπότητος. Διότι εἰς τί μέλλουν νὰ καταλήξουν ὅλαι αὐταὶ αἱ ραδιουργίαι ; Εἰς τὸ ν' ἀφαιρέσουν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους τὰ δίκαιά των καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ν' ἀφαιρέσουν εἰς ἰδανικοὺς σκοποὺς τὰ μεγαλιτέρα ὕλικά των ἀγαθά, αὐτὴν τὴν ζωὴν των, ἐκδηλοῦντες οὕτω τὸν ὠραιότερον ἠθικὸν ἀλτροῦισμόν των.

Αἱ μεγάλαι συγκρούσεις τῶν λαῶν καὶ τῶν Κρατῶν μέλλουν νὰ λυθοῦν ὑπὸ διαιτηρικῶν δικαστηρίων, δηλαδή συμβιβαστικῶς· δίκαιον ἀποκλειστικόν, περιορισμένον, τυπικὸν μέλλει νὰ ὑποκατασταθῇ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῆς Ἱστορίας· πρέπει ν' ἀναγνωρίσωμεν τὸ αὐτὸ δίκαιον ὑπάρξεως εἰς τε τὸν ἀσθενῆ καὶ εἰς τὸν ἰσχυρὸν ; Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον ἀποτελεῖ ἀνθάδη καταστάτησιν τῶν φυσικῶν νόμων, καταστάτησιν ἣτις δὲν δύναται ἢ νὰ ἐξῆλθε ἀπολυτῶς ἀπὸ τῆς φύσεως, ἢ νὰ ἐξῆλθε ἀπολυτῶς ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος.

Κάθε ἀληθινὴ πρόοδος, μὲ τὴν κατάργησιν τοῦ ἀπεριορίστου διεθνοῦς συναγωνισμοῦ, ὁ ὁποῖος τελικῶς διακανονίζεται ὑπὸ τῶν ὄπλων, γρήγορα θὰ κατεστέλλετο καὶ ἀμέσως θὰ ἐπήρχετο ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ διαφθορὰ συνοδευομένη ἀπὸ τυχὸν ἐκφυλισμόν. Ἐκεῖ ὅπου χάνεται ἡ ἀρετὴ νὰ θυσιάσῃ κανεὶς εὐχαρίστως δι' ἰδεώδεις σκοποὺς τὰ μεγαλιτέρα ὕλικά του ἀγαθά, τὴν ζωὴν του, τὴν ὑγίειάν του, τὴν περιουσίαν του καὶ τὴν εὐζωίαν, διὰ νὰ διατηρήσῃ τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν προσαπικότητα τοῦ Κράτους, διὰ νὰ αὐξήσῃ τὴν δύναμίν του καὶ τὸ ἔδαφός του καθὼς καὶ ἐξωτερικὴν ἐπιρροὴν ἀνάλογον πρὸς τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ του, διὰ τὴν διανοητικὴν ἐλευθερίαν ἀπέναντι τοῦ δογματικοῦ καὶ πολιτικοῦ καταναγκασμοῦ, διὰ τὴν τιμὴν τῆς σημαίας—ἐκεῖ διακόπτεται ἢ ἐπὶ τὰ πρόσω ἐξέλιξις, ἀγγέλλεται ἢ πτώσις καὶ ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἐξωτερικὴ καταστροφὴ δὲν εἶνε πλέον ἢ ζήτημα χρόνου. Ἡ Ἱστορία ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην ὁμιλεῖ εὐγλόττως. Δεικνύει ὅτι παντοῦ ἢ πρὸς ἐπίθεσιν ἰκανότης εἶνε ἀναπόσπαστος πρὸς τὴν πρόοδον. Ἐκεῖ ὅπου ὁ ἀγὼν παύει, ὡς ἐκ τοῦ αὐξήσαντος πολιτισμοῦ καὶ τῆς εὐζωίας, ὅπου ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ ἐκλείπει καὶ ἐλαττοῦται ἢ θέλησις τῆς διατηρήσεως τῶν κεκτημένων, ἐκεῖ οἱ λαοὶ τρέχουν πρὸς τὴν καταστροφὴν των καὶ δὲν δύναται οὔτε πολιτικῶς οὔτε βιολογικῶς, νὰ κρατήσουν τὴν θέσιν των.

«Μόνον ὅταν ὁ χαρακτῆρ λαοῦ τινος καὶ ἡ συνήθεια τοῦ πολέμου ἰσχυροποιοῦνται ἀμοιβαίως καὶ συνεχῶς, εἶνε δυνατόν ὁ λαὸς οὗτος γὰ ἐλπίζει σταθερὰν ἐν τῷ κόσμῳ πολιτικὴν κατάστασιν», εἶπεν ὁ Κλα-

ούζεβιτς, ὁ μέγας φιλόσοφος τοῦ πολέμου, καὶ ἀναμφισβητήτως εἶχε δίκαιον.

Αἱ εἰρηνόφιλοι τάσεις, ἐὰν ἐπετύγχανον τοῦ σκοποῦ των, δὲν θὰ ἔφερον μόνον τὸν γενικὸν ἐκφυλισμὸν, ὅπως αὐτὸ συμβαίνει παντοῦ ὅπου παύει ὁ ἀγὼν τῆς ζωῆς· ἐξασκοῦν αὐταὶ ἄμεσον, ἐπιβλαβῆ καὶ ἐκνευριστικὴν ἐπίδρασιν. Οἱ ἀπόστολοι τῆς εἰρήνης, μαγεύοντες τὰ πλήθη μὲ τὰς κλίσεις καὶ οὐτοπίας των, εἰσάγουν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ στοιχεῖον ἀδυναμίας, παραλύουν τὴν θέλησιν τῆς διατηρήσεως τῶν κεκτημένων καθὼς καὶ τὴν δικαίαν ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν καὶ ὑποστηρίζουν, κατὰ τὰς περιστάσεις, πολιτικὴν ἀνανδρον τὴν ὁποίαν περιβάλλουν μὲ ψευδῆ ἐπίφασιν φιλάνθρωπίας, ὑπερασπίζοντες οὕτω τὰ συμφέροντα ὀλιγώτερον εὖσυνειδήτων ἀντιπάλων, ὅπως ἔκαμε κατὰ τὸ 1805 καὶ 1806 ἡ Πρωσικὴ πολιτικὴ ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν εἰρηνοφίλων ιδεῶν αἰτινες ὀλίγον ἔλεψε νὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν καταστροφὴν τὸ Κράτος.

Τὰ ἐξῆς δύο ἀποτελοῦν τὴν ἀληθῆ φιλάνθρωπιαν: πρῶτον ἡ εὐνοια (ὑποστήριξις) τῶν διανοητικῶν, ἠθικῶν καὶ πολεμικῶν δυνάμεων ὡς καὶ τῆς πολιτικῆς ἰσχύος ἅτινα πάντα εἶνε αἱ ἀσφαλέστεραι ἐγγυήσεις τῆς τελείας ἀναπτύξεως τῆς προσωπικότητος καὶ δευτέρον ἡ πραγματοποίησις ἐν τε τῇ κοινωνικῇ ὡς καὶ ἐν τῇ ἀτομικῇ ζωῇ ἰδανικοῦ στηριζομένου ἐπὶ τοῦ νόμου τῆς ἀγάπης.

Νομίζω, ὅτι δυνάμεθα εὐλόγως νὰ παραβάλλωμεν τὰς πρὸς καταπαυσιν τοῦ πολέμου προσπαθείας πρὸς τὰς τῶν σοσιαλιστῶν, καὶ διότι ἀμφότεραι συμβαδίζουν καὶ διότι ὁ διπλοῦς αὐτὸς ἀγὼν ἐπιδιώκει τὴν αὐτὴν οὐτοπίαν.

Οἱ ὄργανωμένοι προλετάριοι ἐπιδιώκουν ἰδανικὸν ἢ πραγματοποιήσεις τοῦ ὁποίου δὲν θὰ ἦδύνατο νὰ νοηθῆ εἰμὴ ἐὰν ἤθελον ἐπιτύχει νὰ καθορίσουν τὸ ἡμερομίσθιον καὶ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας ἐν τῇ παγκοσμίῳ βιομηχανίᾳ καὶ νὰ ἐνοποιήσουν τὰ ἔξοδα τοῦ βίου. Ἐφ' ὅσον τοῦτο δὲν εἶνε πιθανὸν νὰ γίνῃ, περὶ τῶν ἡμερομισθίων θὰ ἀποφασίσουν τὰ διεθνή δασμολόγια, ἃ δὲ λαὸς ὅστις θ' ἀπεφάσιζε νὰ ὀρίσῃ τὰ ἡμερομίσθια καὶ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας, θὰ διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ χάσῃ τὴν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ἀγορᾷ θέσιν του συναγωνιζόμενος πρὸς ἄλλα Κράτη δυνάμενα νὰ παραγάγουν περισσότερον καὶ εὐθηνότερα, καὶ νὰ ἔχῃ ὡς ἀφενκτον ἀποτέλεσμα τῆς τοιαύτης πολιτικῆς του τὴν ἔλλειψιν ἐργασίας καὶ τὴν ἀθλιότητα τῆς ἐργατικῆς τάξεως. Ἐξ ἄλλου, ἡ διεθνοποίησις τῆς βιομηχανίας, περιορίζουσα καὶ καθιστῶσα ἀδύνατον κάθε συναγωνισμόν, θὰ εἶχεν ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα ἐλάττωσιν τῆς ποσότητος τῶν προϊόντων καὶ βαθεῖαν κατάπτωσιν τοῦ ἠθικοῦ τῶν προλεταρίων.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει, προκειμένου περὶ τῶν εἰρηνοφίλων ιδεῶν. Ὡς εἶδομεν, ἡ πραγματοποίησις των, δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ εἰμὴ εἰς τὸ οἰκουμένικόν Κράτος, καὶ τοιοῦτον ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶνε ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ ὡς ἀδύνατος εἶνε καὶ ὁ διακανονισμὸς τῆς παγκοσμίου βιομηχανίας. Κράτος τὸ ὁποῖον, χωρὶς νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὸ διάφορον αἰσθημα τῶν γειτονικῶν Κρατῶν, θὰ ἤθελε νὰ υἱοθετήσῃ τὸν εἰρηνισμόν ὡς γνώμονα τῆς πολιτικῆς του, θὰ ἐζημιούτο σοβαρώτατα καὶ θὰ καθίστατο ταχέως ἡ λεία φιλοπραγμονεστέρων καὶ ἰσχυροτέρων γειτόνων.

Εὐτυχῶς, ἀνάγκη νὰ θεωρήσωμεν τὰς εἰρηνικὰς κλίσεις ἀπραγματοποιήτους εἰς τὸν ἐξωπλισμένον ἡμέτερον κόσμον, ὅπου ζωηρὸς ἐγωϊσμός κυβερνᾷ ἀκόμη τὴν πολιτικὴν τοῦ πλείστου τῶν Κρατῶν. «Ὁ Θεὸς ὁ ζῶν, λέγει ὁ Treitschke, θὰ φροντίσῃ ὥστε ὁ πόλεμος νὰ φαίνεται πάντοτε κάθε τόσον ὡς τρομερὸν ἀντιφάρμακον διὰ τὴν ἀνθρωπότητα».

Οὐχ' ἦτον, αἱ προσπάθειαι αὐταὶ ἀντιπροσωπεύουν ἀκριβῶς παρ' ἡμῖν κίνδυνον τὸν ὁποῖον δὲν ἐπιτρέπεται νὰ παρορῶμεν. Ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ ἔχομεν φυσικὴν διάθεσιν νὰ παραδιδώμεθα εἰς παντοδαπὰς ὄνειροπολήσεις. «Παρ' ἡμῖν ὡς καὶ ἐν Γαλλίᾳ, ἡ ἀσφάλεια τοῦ ἐθνικοῦ ἐνστίκτου δὲν εἶνε πολὺ κοινὴ ἀρετὴ». (Treitschke). Μᾶς λείπει ἡ ἀληθινὴ συναίσθησις τῶν πολιτικῶν ἀναγκῶν. Βαθεῖται κοινωνικὰ καὶ θρησκευτικὰ διαφοραὶ καταμερίζουν τὸν Γερμανικὸν λαὸν εἰς ὀρθρῶς διαμαχομένας πολιτικὰς ομάδας· ἀνταγωνισμοὶ ἐπὶ τοῦ πολιτικοῦ ἐπιπέδου κατασταθέντες ἱστορικοὶ φαίνονται ἀκόμη ὡς ἀσυμβίβαστοι. Ἐπομένως, αἱ εἰρηνόφιλοι τάσεις φέρουσιν ἐν τῷ τελείῳ, τούτῳ χωρισμῷ νέον στοιχεῖον ἀδυναμίας, διχονοίας καὶ ἀβεβαιότητος.

Δὲν ἀμφισβητεῖται ὅτι πολλοὶ ὁπαδοὶ τῶν ιδεῶν τούτων πιστεύουν εὐκρινῶς εἰς τὸ δυνατόν τῆς πραγματοποιήσεώς των καὶ εἶνε πεποιθμένοι ὅτι οὕτω θὰ κάμουν νὰ προοδεύσῃ τὸ γενικὸν καλόν. Ἄλλ' ὁ αὐτὸς εἰρηνισμὸς ὑποκρίνεται ἐξ ἴσου συχνάκις ἐγωϊστικώτατα πολιτικὰ σχέδια, ὃ δὲ κίνδυνος συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τὸν φαινομενικὸν ἀνθρωπιστικὸν ἰδεολογισμόν των.

Πρέπει λοιπόν, διὰ παντὸς μέσον, νὰ ἀντισταθῶμεν εἰς τὰς οὐτοπιαστικὰς ταύτας πορορήσεις· πρέπει νὰ τὰς ἐκθέσωμεν ἀπροκαλύπτως ὅποια εἶνε πράγματι, δηλ. νοσηρὰ οὐτοπία ἢ προσωπεῖον καλύπτου πολιτικῆς μηχανορραφίας. Ὁ λαὸς μας πρέπει νὰ διδαχθῆ ν' ἀναγνωρίζῃ ὅτι ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης οὔτε δύναται οὔτε ὀφείλει ποτε νὰ εἶνε ὁ σκοπὸς τῆς πολιτικῆς. Ἡ πολιτικὴ μεγάλου Κράτους ἔχει νὰ ἐπιδιώξῃ θετικὸς σκοποὺς καὶ φυσικὰ θὰ προσπαθήσῃ νὰ τοὺς ἐπιτύχῃ δι' εἰρηνικῶν μέσων ἐφ' ὅσον τοῦτο θὰ εἶνε δυνατόν καὶ ἐπωφελές. Ἄλλὰ πρέπει νὰ εἶνε τελείως πεπεισμένη ὅτι, εἰς τὰ κρίσιμα διὰ

τὴν γενικὴν πρόοδον ἑνὸς λαοῦ ζητήματα, ἢ ἐπίκλησις τῶν ὅπλων εἶνε ἱερὸν δίκαιον τοῦ Κράτους καὶ εἶνε ἰδίως ἀνάγκη νὰ διατηρῆ τὴν πεποίθησιν ταύτην ἐν τῇ λαϊκῇ συνειδήσει. Δὲν πρέπει νὰ παύωμεν τονίζοντες τὴν ἀνάγκην, τὸν ἰδεαλισμὸν καὶ τὸν ἱερὸν χαρακτῆρα τοῦ πολέμου καὶ κηρύσσοντες αὐτὸν ἀπαραίτητον εἰς τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος. Εἰς τοὺς ἀποστόλους τοῦ εἰρητισμοῦ πρέπει νὰ προβάλωμεν ἀκαταπαύτως τοὺς ἀνδρικούς λόγους τοῦ Γκαίτε :

«Ὀνειρεύεσθε τὴν ἡμέραν τῆς εἰρήνης. Ὅποιος μπορεῖ νὰ ὀνειρευθῆ ἄς ὀνειρευέται. Ἡ ἀληθινὴ ἐντολὴ εἶνε ὁ πόλεμος ἢ ἀκόμη ἢ νίκη, ἢ ἄλλα παρόμοια»...

Στρατηγὸς Μπερνάρδι

Η ΓΕΡΜΑΝΙΑ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΠΟΛΕΜΟΝ

Ἄφοῦ δὲν δύναται ὁπὸ τοῦδε ὠρισμένως νὰ προεῖπη τις τὴν ἔκβασιν τοῦ πολέμου, δὲν εἶνε πρόωρον νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ μέλλοντος ; Νομίζω ὅτι ἡ ἀπάντησις ἐπὶ τῆς ἐρωτήσεως ταύτης ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τοῦ ἂν δύναται τις νὰ εὔρη ὁπωσδήποτε σταθερὰ σημεῖα ἀφετηρίας. Φρονῶ ὅτι ὑπάρχουν τοιαῦτα, ἐὰν θελήσῃ τις μόνον ν' ἀναλογισθῆ τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν ἰσχὺν τοῦ Γερμανικοῦ λαοῦ καὶ κατὰ δευτέρον λόγον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν καμμεγίστην σημασίαν τοῦ πολέμου.

Οὐδεὶς ἀμφιβώλει πλέον, ὅτι εἶνε δυσκολώτερον νὰ ἠττηθῆ ἡ Γερμανία, ἀφ' ὅτι οἱ ἀντίπαλοί της ἐφαντάσθησαν κατ' ἀρχάς. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ κατασυντριβῆ. Προσωπικῶς εἶμαι πεπεισμένος ὅτι θὰ ἐξέλθῃ νικητρία ἐκ τοῦ τρομεροῦ ἀγῶνος, ἀλλ' ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω, ὅτι ἡ ὑποκειμενικὴ πεποίθησις δὲν συμπίπτει πάντοτε μετὰ τὴν ἀντικειμενικὴν ἀλήθειαν. Ἐπομένως θὰ παρακαλέσω τὸν ἀναγνώστην νὰ ὑπολογίσῃ ὅλα τὰ δυνατὰ νὰ συμβοῦν, ὅτι οἱ Γερμανοὶ νικοῦν κατὰ κράτος, ὅτι ἐπιτυχάνουν μίαν μικρὰν νίκην καὶ ὅτι ἠττῶνται, ἀλλ' ἄνευ ἐδαφικῶν ἀπωλειῶν καὶ τηρουμένης τῆς ἐνότητος τοῦ Κράτους. Παραβλέπων τὰς πιθανὰς νέας περιπλοκάς τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς καὶ τὰς πληρωθησομένας ἀποζημιώσεις πολέμου ὑπὸ τῆς μιᾶς ἢ τῆς ἄλλης μερίδος τῶν ἐμπολέμων, παρατηρῶ ὅτι δύναται τις ἀπὸ τοῦδε ν' ἀντιληφθῆ ἐν γενικαῖς γραμμαῖς τὴν μετὰ τὸν πόλεμον ἐξέλιξιν, μολονότι αὕτη θὰ εἶνε ταχύτερα ἢ βραδυτέρα, ἀναλόγως τῆς ἐκβάσεως ἐκείνου. Ὡς πρὸς τὴν ἐνεργητικότητα καὶ τὴν ταχύτητα πιθανὸν ἢ ἐξέλξις νὰ ὑποστῆ μεταβολὴν τινα, ὅχι ὅμως ὡς πρὸς τὴν γενικὴν κατεύθυνσιν. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εὐρίσκεται εἰς πολλοὺς γερμανοὺς συγγραφεῖς. «Καὶ ἐὰν ἀκόμη ὁ λαὸς μας ἐπρόκειτο νὰ καταβληθῆ, τὸ ὅποιον οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν παραδέχεται, θὰ ἐξηκολούθει τὴν ἐπιδίωξιν τῶν σκοπῶν του μετὰ διπλασίου πόθου καὶ πολλαπλῆς δυνάμεως καὶ δὲν θὰ ἠσύχαζε πρὶν ἢ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του», γράφει ὁ Tranb (Der

Krieg und die Seele, σελ. 24). «Εἴτε νικήσωμεν, εἴτε ἠττηθῶμεν, ἐκ τοῦ πολέμου θὰ ἐξέλθῃ μία νέα Γερμανία, ἐσωτερικῶς μεγαλειότερα» γράφει ὁ Baetke (Der Weltkrieg und der deutsche Geist, σελ. 1).

Ἡ ἀφετηρία μου λοιπὸν εἶνε, ὅτι ὁ Γερμανικὸς λαὸς θὰ εἶνε μετὰ τὸν πόλεμον συνεχῶς μέγας καὶ ἰσχυρὸς καὶ ὅτι ἔχει αὐτοπεποίθησιν διὰ τὸ μέλλον του. Αἰσθάνομαι, ὅτι παρ' ὄλην τὴν ὑπὸ τῶν τρομερῶν δυσχερειῶν ἐξασκουμένην πίσειν, ἔμεινε παρὰ τῷ λαῷ τοσαύτη ἐνέργεια ἐλευθέρη, ὥστε μόνον ἐν μέρος ταύτης ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τὸν πόλεμον, ὅσονδήποτε καὶ ἂν ἀποβαίῃ οὗτος αἱματηρὸς. Ὁ μέγας ἀριθμὸς τῶν πεσόντων καὶ τραυματισθέντων σημαίνει φυσικὰ ἐλάττωσιν τῆς συνολικῆς δυνάμεως πρὸς ἐργασίαν, ἀλλὰ προβλέπω μίαν τοιαύτην ὑπερέντασιν τῶν ἱκανῶν πρὸς ἐργασίαν, ὥστε ἡ ἔλλειψις θ' ἀντικατασταθῇ τελείως καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐργασίας τοῦ ὄλου λαοῦ θὰ εἶνε μεγαλιότερον ἢ πρότερον. Οἱ Γερμανοὶ θὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸν εἰρηρικὸν βίον μετὰ δημιουργικῆς δυνάμεως κατὰ τὸ πλεῖστον ἀμεταχειρίστου, μετὰ νέας πείρας, μετὰ μεγίστου ἀριθμοῦ σχεδίων. Οὐδέποτε ἐπίστευσα τὰ περὶ κοσμοκρατορίας, σχέδια ὀλιγαριθμῶν Γερμανῶν, ἐν τούτοις δὲν δύναμαι νὰ παραβλέψω τὴν συνεχῆ πρὸς ἐξάπλωσιν δυνάμιν τῆς Γερμανίας. Ὁ κόσμος δὲν δύναται νὰ γερμανοποιηθῇ ἀλλὰ παντοῦ, καθ' ὄλην τὴν ὑφήλιον θὰ ἐπικρατοῦν οἱ Γερμανοὶ διὰ τῆς ὑπερεντάσεως ἐργασίας, διὰ τοῦ διοργανωτικοῦ αὐτῶν πνεύματος, διὰ τῆς σκέψεως των καὶ αἱ Δυνάμεις τῆς Συνεννόησεως δὲν θὰ δυνηθοῦν πάντοτε νὰ τοὺς ἐμποδίσουν σοβαρῶς εἰς τοῦτο

Πρὸς τούτοις εἶμαι τῆς γνώμης ὅτι ὁ παρὼν παγκόσμιος πόλεμος εἶνε τοιαύτης φύσεως, ὥστε πρέπει νὰ ἀποτελέσῃ τὸ ὄριον μεταξὺ δύο μεγάλων περιόδων τῆς ἱστορίας τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ διὰ τοῦτο εἶνε μεγάλης σημασίας δι' ἐκεῖνον ὅστις προσπαθεῖ νὰ κατανοήσῃ πῶς τὴν ἀρχομένην νέαν περίοδον, νὰ προσέξῃ ἐγκαίρως τὰ σημεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὑποδεικνύουν τὴν ὑπαρξίν καὶ τὴν μορφήν τῆς ἐμφανίσεως τῆς νέας περιόδου.

Τὰ ἄμεσα ἀποτελέσματα καὶ ἡ πείρα προηγουμένων πολέμων πρέπει νὰ προκαλέσουν πρὸ παντὸς τὴν προσοχήν μας. Μετὰ τὸν πόλεμον 1870—71 ἀπεδείχθη ὅτι εἰς πολλοὺς μαχητὰς κατέστη ἀδύνατον νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὴν ἡρεμον ἐνεργητικότητα τῶν χρόνων τῆς εἰρήνης καὶ ὅτι κατέπεσαν πνευματικῶς. Τοιαῦται ἐξαιρετικαὶ περιπτώσεις ἀσφαλῶς θὰ σημειωθοῦν καὶ τώρα καὶ ἐν γένει θ' ἀναφυοῦν μέγιστα δυσκολίαι ἐν τῇ προσπάθειά τῆς ἐπαναφορᾶς τῆς κοινωνικῆς ζωῆς εἰς τὸν συνήθη δρόμον της. Τὸ Κράτος καὶ ἡ κοινότης παρουσιάζονται τώρα ὡς κηδεμόνες τῶν ἀτόμων, εἰς τὸ μέλλον ὅμως πρέπει ὡς βάσις νὰ ληφθῇ πάλιν ἡ αὐτεπάργεια τῶν ἀτόμων.

Εἰς ποῖον βαθμὸν θ' ἀναλάβουν τὸ Κράτος καὶ ἡ Κοινότης τὴν οἰκονομικὴν ἐργασίαν εἰς τὸ προσεχὲς μέλλον, δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ προῖδωμεν. Κατὰ τὸν πόλεμον, τὴν τιμητικὴν θέσιν κατέχει ὁ πολιτικῶς σοσιαλισμὸς, καὶ πολλοὶ σοσιαλδημοκρατικοὶ καὶ ριζοσπάται ἐλπίζουν ἀπὸ τοῦδε μίαν συνεχῆ ἐπέμβασιν ἐκ μέρους τοῦ Κράτους καὶ ἐν μονοπόλιον τοῦ Κράτους εἰς ἔκτασιν ἀφάνταστον. Πιθανὸν εἶνε ὅτι θὰ συναφθῇ κρατερὰ πάλη μεταξὺ τῶν ὁπαδῶν τῶν ἰδιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, καὶ τῶν τοῦ πολιτικῶς σοσιαλισμοῦ ἐλπίζω ὅμως, ὅτι αἱ κατὰ τὸν πόλεμον διοργανώσεις δὲν θὰ καταλήξουν εἰς ἀνάληψιν τῆς οἰκονομικῆς ἐργασίας ὑπὸ τοῦ Κράτους καὶ τῶν Κοινοτήτων.

Ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν, νομίζω ὅτι πρέπει νὰ ἐξάρω δύο τινα : Ἐν πρώτοις τὴν ἐνίσχυσιν τῆς μοναρχικῆς ιδέας. Ἡ Γερμανία ὑπῆρξεν ἀνεκαθεν κακὸν ἔδαφος πρὸς καλλιέργειαν τοῦ δημοκρατισμοῦ καὶ ὡς πρὸς τὸν τελευταῖον τὰ πράγματα θὰ χειροτερεύσουν μετὰ τὸν πόλεμον. Ἐνας λαὸς δὲν λησμονεῖ εὐκολα ὅτι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ μεγάλου κινδύνου εἶδε τοὺς ἡγεμόνας του νὰ τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἀμύνης τῆς χώρας. Ἡ ἰσχύς τοῦ αὐτοκράτορος, τῶν βασιλέων καὶ τῶν ἡγεμόνων θὰ περιβληθῇ διὰ νέας αἰγλης καὶ εἰς τοῦτο συντελεῖ ἡ ἐπιτακτικὴ συνείδησις τῆς ἀνάγκης μιᾶς ἰσχυρᾶς ἐνιαίας κυβερνήσεως. Ἐξ ἄλλου ὑποθέτω ὅτι ἡ ἐξέλιξις θὰ εἶνε ριζικὴ καὶ ὡς πρὸς ἐν ἄλλο σημεῖον. Ἐννοῶ τὴν κοινωνιολογοπολιτικὴν. Ἀναγνωρίζεται γενικῶς ὅτι ἡ ἀρίστη ποιότης τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ ἐξηγεῖται ἐν μέρει διὰ τῆς εὐφυίας καὶ τῶν ἀρίστων συνθηκῶν τοῦ βίου τῆς ἐργατικῆς τάξεως ἐν Γερμανίᾳ, καὶ ὅτι εἰς τοῦτο τὰ μέγιστα συνετέλεσε ἡ σοσιαλιστικὴ πολιτικὴ τοῦ Κράτους, δημιουργήσασα τὰς προϋποθέσεις ταύτας. Αἱ μεταρρυθμιστικαὶ ἀπαιτήσεις ὑπερβαίνουσι κατὰ πολὺ, τὰς πρὸ τοῦ πολέμου τοιαύτας καὶ προαισθάνομαι ὅτι θὰ καταβληθῇ σημαντικὴ ἐργασία πρὸς λύσιν σοσιαλιστικῶν ζητημάτων. Ἐκ τῶν πρώτων θὰ τεθῇ βεβαίως τὸ ζήτημα τῶν ἀέργων ἔλλειψις ἐργασίας, τὸ ὅποιον κατὰ τὸν πόλεμον τοσαύτας παρέσχεν ἀνησυχίας.

Ἐν Γερμανίᾳ ἀνταλλάσσονται ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου σκέψεις περὶ τοῦ μέλλοντος καὶ ἕκαστος ἐλπίζει νὰ ἴδῃ πραγματοποιούμενα τὰ ἀτομικά του ιδεώδη. Ἡ ἐνότης τοῦ λαοῦ ἐνεποίησε μεγάλην ἐντύπωσιν καὶ συχνὰ ἀκούει εἰς τὴν γνώμην ὅτι ἡ κομματικὴ διαπάλη ἐξέλιπε διὰ παντός : «Δὲν εἰξεύρω πλέον κόμματα, εἰξεύρω μόνον Γερμανοὺς» εἶπεν ὁ Κάιζερ. Περιττὸν βεβαίως νὰ προσθέσω ὅτι αἱ ἐλπίδες αὗται δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν. Ὑπὸ τὰς κανονικὰς συνθήκας αἱ κομματικαὶ διαμάχαι δὲν εἶνε κακαί, ἀλλὰ μόνον ὁ ἐκφυλισμὸς τούτων. Διὰ

τήν γενικήν ανάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν εἶνε ὠφέλιμον νὰ μετρώσι τὰς δυνάμεις τῶν διαφορᾶν ἰδέαι.

Ἄλλοι περιμένουν καὶ ἐλπίζουν θρησκευτικὴν ἀναγέννησιν. Ὁ πόλεμος ἀνατρέπει τὰ πάντα· πολλὰ θεωρία κατέπεσαν, ὁ πολὺς ἐγωισμὸς ὑπέστη μείωσιν, ὁ λαὸς πιστεύει ἀκραδάντως, ὅτι αἱ ἰδεολογικαὶ ἀξίαι εἶνε μεγαλειτέρας σημασίας, ἢ τὰ προσωπικὰ πλεονεκτήματα τῶν ἀτόμων, ἢ καὶ αὐτὴ ἡ ζωὴ. Μερικοὶ συγγέουν τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα μὲ τὰ θρησκευτικόν, νομίζοντες ὅτι ὁ Θεὸς θὰ γίνῃ Γερμανός, ἢ, ὅτι διὰ τὴν Γερμανίαν θ' ἀναγνωρισθῇ ἰδιαιτερός Θεός. Μία συλλογὴ θεῶν κηρυγμάτων φέρει τὸν τίτλον : «Περὶ τοῦ Γερμανικοῦ Θεοῦ» καὶ ἓνας καθηγητῆς γράφει : «Ὁ Τσάρος εἶπεν εἰς τὸν λόγον τοῦ πρὸς τοὺς βουλευτάς, ὅτι ὁ Θεὸς τῆς Ρωσσίας εἶνε μέγας. Τὸν γνωρίζομεν αὐτὸν τὸν Θεόν, εἶνε ὁ Θεὸς τῶν δεσποτῶν καὶ τῶν δούλων. Ὁ Θεός, ἐν ὀνόματι τοῦ ὁποίου ἐξεκίνησαν διὰ τὸν πόλεμον αἱ στρατιὰι τῆς Γερμανίας, εἶνε ἓνας ἄλλος Θεός».

Ὁ Γερμανικὸς λαὸς εἶνε ἀσφαλῶς ἀρκετὰ ὑγιής, ὥστε νὰ μὴ τραπῇ γενικῶς ἢ ἐπὶ πολὺ πρὸς τὴν μυστικοπαθῆ ταύτην διεύθυνσιν, ἢ δὲ ἰσχυρότερα θρησκευτικότης, ἢ τις θὰ ἐξακολουθήσῃ ἴσως ἐν καιρῷ εὐρήνης θὰ εἶνε ἡρεμότερα καὶ βαθυτέρα.

Καὶ αἱ γυναῖκες ἔχουν πολλὰς ἀπαιτήσεις ἐκ τοῦ μέλλοντος. Ἡ βοήθειά των ὑπῆρξεν ἀναγκαία εἰς μεγαλειτέραν ἔκτασιν, ἢ ὅσον θὰ ὑπέθετέ τις προηγουμένως. Ἡ σκέψις ἐνιαυσίας θητείας τῶν γυναικῶν πρὸς πρακτικὴν ἐξάσκησιν εἰς οἰκιακὴν οἰκονομίαν, βρεφοκομίαν, νοσοκομίαν, ζαπτικὴν κλπ., εὐρίσκει πολλὰς ὁπαδούς. Δι' ἐμέ, ἀνεξαρτήτως τῶν ἀνωτέρω, διὸ γεννᾶται ἀμφιβολία ὅτι ἡ πεῖρα τοῦ πολέμου νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς μέχρι τοῦδε γερμανικῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς θέσεως τῆς γυναικὸς ἐν τῇ κοινωνίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς περὶ κοινωνίας ἀντιλήψεως τῆς γερμανίδος γυναικός.

Αἱ περὶ τοῦ μέλλοντος σκέψεις τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ εἶνε τόσον βαθεῖαι, ὅσον καὶ εὐρεῖαι. Τὰ ἀνωτέρω εἶνε ἀρκετὰ διὰ νὰ δώσουν μίαν ἀμυδρὰν ἰδέαν τοῦ εἶδους τῶν σκέψεων τούτων.

(Μετάφρασις Δ. Γ.)

Dr Karl Hildebrand
(Μέλος τῆς Σουηδικῆς Βουλῆς)

Η ΔΕΣΠΟΙΝΙΣ ΙΤΣΑ

[Διήγημα τοῦ Οὔγγρου συγγραφέως Φράνς Έρτσεν]

Ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ χοροῦ ἤρχοντο οἱ μαλακοὶ τόνοι ἐνὸς ἀλαφροῦ βάλτσεν ἔξω στὸ κῆπο.

Κάτω ἀπὸ τὰ ὀδοντωτὰ φύλλα μιᾶς φοινικιάς ἐκάθητο οἱ δύο τους μὲ οἰκειότητα. Κανεὶς δὲν τοὺς ἐνοχλοῦσε. Ὅλη ἡ κοινωνία τῶν λουτρῶν ἦταν πεπεισμένη ἀπὸ καιρὸ τώρα, ὅτι καμμιά ἀνθρώπινη δύναμι δὲν μπορούσε νὰ χωρίσῃ αὐτὸ τὸ ζευγάρι καὶ τὸ ἄφινε, λοιπόν, μεγαλόψυχα μονάχο του. Ὅταν ἐπρόβαλε καμμιά φορὰ πίσω ἀπὸ τῆς κουρτίνης τῆς πόρτας ἓνα ἀναμμένο πρόσωπο κοριτσιοῦ, ἐξηφανίζετο πάλι· στὴ στιγμὴ μ' ἓνα χαμόγελο στὰ χεῖλη, ποῦ ἔλεγε πολλὰ πράγματα.

«Τὴν ἐβδομάδα ποῦ μᾶς ἔρχεται θὰ φύγω», ξαναεἶπε τρίτη φορὰ τώρα ὁ κύριος Μπένι. Αὐτὴ τὴ φορὰ ἐπρόσθεσε : «Δὲν λυπᾶσαι λιγάκι, Ἰτσα ;»

Ἡ Ἰτσα τοῦ ἔρριξε ἓνα ἐκπληκτο, γελαστὸ λοξὸ βλέμμα, ποῦ ἐφαίνετο ὡς νὰθελε νὰ πῇ : «Ἐπὶ τέλους περιμένεις νὰ σοῦ κάμω ἐρωτικὴ ἐξομολόγησι ;»

«Λιγάκι λυποῦμαι», ἀπεκρίθη διστακτικά.

«Ἄχ, Ἰτσα, δὲν ξέρετε τί κακὸ μοῦ κάνει, ποῦ θὰ σᾶς ἀφήσω».

Κατὰ τᾶλλα ὁ κύριος Μπένι δὲν ἦταν πάντα τόσο κουτός· μονάχα ὁ ἔρωσ τὸν εἶχε κάμη κουτό. Τὸ ἀγαποῦσε πολὺ, αὐτὸ τὸ ὄμορφο, τὸ μαλακὸ κορίτσι· ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς σαιζὸν τώρα ποῦ ἔκανε κόρτε. Ἄλλὰ ὅλο τὸ κόρτε του ἦταν, ὅτι ἔβαζε καθμέρα στὴ κουμπότρουπά του ἓνα μισοανθισμένο τριαντάφυλλο. Τὸ κορίτσι δὲν ἄφινε νὰ περάσῃ καμμιά μέρα χωρὶς νὰ θαιμάσῃ τὸ ὠραῖο λουλουδί. Ὁ κύριος Μπένι τῆς ἐπρόσφερε κάθε φορὰ εὐγενικὰ τὸ τριαντάφυλλο καὶ ἡ Ἰτσα τὸ ἔβαζε ὑστερα ὡς τὸ βράδυ στὸ στῆθος της. Αὐτὸ ἦταν ὄλο. Γιὰ τοὺς θερμοαιμοτέρους ἀνθρώπους μιὰ μικρολογία, γι' αὐτούς, ποῦ ἦταν ἡρεμώτεροι, μιὰ ἐρωτικὴ ἀνταπόκρισι.

«Ίτσα, δὲν ξέρετε διόλου τί κακὸ μού κάνει, ποῦ θὰ σᾶς ἀφήσω».

Πάλι ἐκείνο τὸ ἐκπληκτο, γελαστὸ λοξὸ βλέμμα. Ἄλλὰ τώρα αὐτὸ τὸ βλέμμα ἐφαίνετο πῶς ἤθελε νὰ πῆ : «Κουτέ, θὰ μ' ἀφήσης, λοιπόν, ἐδῶ ; Πάρε με μαζί σου !»

Τὸ κορίτσι εἶχε σήμερα, καθὼς συνηθίζουν νὰ λένε, μιὰ πολὺ καλὴ μέρα. Στὸ μαλακὸ σὰν τὸ γάλα φῶς τῆς ἠλεκτρικῆς λάμπας ἦταν περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλη φορὰ νόστιμη.

Τώρα τῆς ἔπεσε ἡ βεντάγια της μὲ τὰ φτερά τοῦ κύκνου ἀπὸ τὰ γόνατά της στὸ παρτέτο. Ὁ κύριος Μπένι ἔσκυψε νὰ τὴν πάρῃ καὶ τὰ μάτια του ἔμειναν κολλημένα στὸ ἀτλαζωτὸ παπουτσι τοῦ κοριτσιοῦ. Καλοκαίμιο, ὁμορφο ποδαράκι. Ἡ σόλα τοῦ παπουτσιοῦ ἦταν λεπτὴ σὰν φύλλο χαρτιοῦ. Δηλαδή μονάχα ἡ σόλα τοῦ ἐνὸς παπουτσιοῦ. Ἄλλὰ ἡ σόλα τοῦ ἄλλου — ;

Ὁ κύριος Μπένι ἐτρόμαξε. Ἡ σόλα τοῦ ἄλλου παπουτσιοῦ, ἄχ, εἶνε τόσο χονδρὴ σὰν τὸ μικρὸ του δάχτυλο !

Κουτσαίνει !

Ξέρετε τὸ συναίσθημα, ποῦ συνταράσσει τὸν ἄνθρωπο, ὅταν γρατσουνίζει κάποιος μὲ τὸ πιρουνι τοῦ στοῦ πιάτο ἀπὸ πορσελάνα ; Λοιπόν, μιὰ παρόμοια ἀνυπόφορη δυσαρμονία ἐτρέπτησε τὴν καρδιὰ τοῦ κυρίου Μπένι. Ἡ Ίτσα κουτσαίνει !

Τῆς ἔδωσε ἄφωνος τὴ βεντάγια. Ἡ φτωχὴ Ίτσα κάτι θὰ κατάλαβε, γιατί ἔσυρε γοργὰ τὴ μύτη τοῦ παπουτσιοῦ της κάτω ἀπὸ τὸ φόρεμα καὶ ἐκύτταξε τὸν λατρευτὸ της κορφαὶ στὸ πρόσωπο. Δίχως ἄλλο θὰ ἐδιάβασε κάτι : σ' αὐτὸ τὸ λυπημένο πρόσωπο, γιατί ἄξαφνα ἐχλώμιασε.

Μιὰ στιγμή ἔμεινε καθισμένη στὴ θέσι της ντροπιασμένη καὶ μὲ ὑγρὰ μάτια, ὕστερα ἐσηκώθη ταραγμένη καὶ παρακάλεσε ψιθυριστὰ τὸν κύριο Μπένι νὰ τὴν ξαναπάρῃ στὴ μητέρα της.

Τὸ βράδυ στὸ γεῦμα ὁ κύριος Μπένι ἤπιαε λιγάκι παραπάνω σαμπάνια. Μ' ὅλα ταῦτα ὅμως ἔβλεπε προστά του πάντα τὸ τρομερὸ ὀρθοπεδικὸ παπούτσι. Νὰ μὴν εἶχε παρατήρησι ἐνωρίτερα αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα τῆς Ίτσας ! Καὶ ἔπρεπε μάλιστα νὰ τὸ εἶχε παρατήρησι ἀπὸ καιρὸ, γιατί τὸ κορίτσι δὲν ἐχόρευε ποτὲ καὶ δὲν ἐπήγαινε σὲ μεγάλες ἐκδρομές. Ὅταν τὰ ἄλλα κορίτσια μὲ ἀναμμένο πρόσωπο καὶ ἀνασηκωμένο φουστάνι ἔτρεχαν πίσω ἀπὸ τὴν μπάλα τοῦ κρόκε στὸ πάρκο τῶν λουτρῶν, τὰ ἐκύτταξε κάτω ἀπὸ τῆς καμάρες τῆς βίλλας μὲ ζήλεια γεμάτη πόνου.

Μετὰ τὰ μεσάνυχτα ἐπήγαν στὸ σπíti. Ὁ κύριος Μπένι δὲν μπόρεσε νὰ μὴ προσφέρῃ τὸ μπράτσο του στὴν Ίτσα. Τώρα μόλις παρετήρησε τί ἰδιαίτερο, κλονιστὸ ἦταν τὸ βράδιμα της. Προσέτηρα βέ-

βαια θὰ εὔρισκαν αὐτὸς καὶ οἱ ἄλλοι νόστιμο τὸ παράξενο περπάτημα τῆς Ίτσας. Νεαρὰ κορίτσια ἐπιχειροῦσαν μάλιστα νὰ τὸ μιμηθοῦν. Ἄλλὰ τώρα τὸν ἔκανε νευρικὸ αὐτὸ τὸ ἀλαφρὸ, ρυθμικὸ σείσιμο.

Ὁ κύριος Μπένι περπάτησε πολλὴ ὥρα ἀπάνω - κάτω στὸ δωμάτιό του. Ἀφοῦ ἐκάπνισε ὅλη τὴ προμήθεια τῶν τσιγαρέττων του, ἄρχισε νὰ ἐννοῆ, ὅτι δὲν μπορεῖ μὲ κανένα τρόπο νὰ πάρῃ γυναίκα τὴν Ίτσα. Ἐλπιεῖτο τὸ κορίτσι καὶ συνάμα ἐθύμωνε μαζί του. Ἡ Ίτσα δὲν ἐφέρθη σ' αὐτὸν τίμια. Μποροῦσε βέβαια νὰ τὸ νοιώσῃ, ὅτι ἔχει σοβαρὰς προθέσεις καὶ μ' ὅλα ταῦτα τοῦ ἔκρυψε τὸ ἐλάττωμά της.

Τώρα ἔβλεπε καθαρά, ὅτι ἡ Ίτσα καὶ ἡ μαμὰ της τοῦ εἶχαν ἀρχίσι συστηματικὸ κυνήγι.

☆☆

«Φυσικὰ κουτσαίνει ἡ καυμένη ἡ Ίτσα», εἶπε τὴν ἄλλη μέρα ὁ γέρο γιαιτρός τῶν λουτρῶν. «Μιὰ ἀπρόσεκτη ὑπερέτρια τὴν ἔρριξε χάμιον, ὅταν ἦταν μωρὸ».

«Αὐτὴ τὴν ὑπερέτρια ἔπρεπε νὰ τὴν βάζανε φυλακί», ἐμουρμούρισε ὁ κύριος Μπένι.

«Καὶ τώρα δὲν εἶνε καὶ τόσο ἄσχημα τὰ πράγματα, ἀλλὰ ὅταν θὰ μεγαλώσῃ τότε θὰ γίνῃ ἐντελῶς κουτσή, ἡ καυμένη !»

☆☆

Ἡ συντροφιά ἔκαμε μιὰ ἐκδρομὴ στὰ βουνά. Ὅταν οἱ νέοι, ποῦ ἐπήγαιναν μπροστὰ ἀπὸ τὸ μικρὸ карабάνι, ἔφθασαν στὰ ριζὰ τοῦ βουνοῦ, εἶδαν ἀπέναντι, στὸ φειδωτὸ μονοπάτι τοῦ βράχου, ν' ἀνεβαίνουν μικροσκοπικὰ ἄτομα φορτωμένα μὲ μπασσαβιόλα καὶ τύμπανο. Ἦταν ἡ μπάντα τῶν ἀτσιγγάνων, ποῦ ἐπροπορεύετο.

Ὁ κύριος Μπένι ἐπήγαινε μὲ τὴ Τέρκα, τὴ νεώτερη ἀδερφή τῆς Ίτσας. Ἡ Τέρκα ἔνα φιλάρεσκο φιντανάκι, μόλις εἶχε βγῆ ἀπὸ τὸ σχολεῖο. Ἦταν ὁμορφη, πολὺ εὐκίνητη καὶ τῆς ἄρεσε πολὺ νὰ κἀνῃ θόρυβο ἦταν ἡ προσωποποίησις τῆς ἀκμῆς στὴν ὅλη ἀνάπτυξι της καὶ τῆς μυρωμένης νεότητος. Ἀνέβαινε στὰ κατσάβραχα μὲ τὴ χάρι νύμφης τοῦ δάσους καὶ τὴ σταθερότητα ζαρκαδιοῦ καὶ ἐστέκετο μὲ ἀνεμίξον φόρεμα καὶ μὲ χαρούμενες φωνὲς στὴν ἄκρη τῶν γκρεμῶν.

Ὁ κύριος Μπένι ἐχαίρετο ποῦ τὴν ἔβλεπε. Ὅστερα ἐγύριζε καὶ ἐκύτταξε μὲ λύπη τὴν Ίτσα, ποῦ ἐβάδιζε ἀκόμα κάπου ἐκεῖ κάτω στὸν κάμπο ἀκουμπησμένη στὸ μπράτσο τοῦ γέρου γιαιτροῦ. Δὲν τοῦ ἦταν εὐχάριστο ποῦ ἔλαβε μέρος στὴν ἐκδρομὴ ἡ κόρη παρὰ τὴν συνήθειά της. Ὑπώπτευε, ὅτι αὐτὸ εἶχε γίνῃ γιὰ δική του χάρι.

Όταν έφθασαν στο βουνό άκουσαν τους τόνους τής μουσικής των τσιγγάνων. Οί νέοι ήθελαν να δείξουν, ότι δεν είχαν κουρασθή από τον επίπονο δρόμο και άρχισαν να χορεύουν ζωηρότατα.

Η Τέρκα έστριφογύριζε με άστραφτερά μάτια στη χλόη και ο κύριος Μπένι εκύτταζε μαζί με τους άλλους θεατάς. Στην αρχή γεμάτος θαυμασμό, ύστερα με καταφανή συγκίνηση, εκύτταζε το κορίτσι, που έχορευε τέλος έδειξε δυσαρέσκεια. Έκείνη έχορευε τον Τσάρντας με φωτιά, σχεδόν με πάθος. Το πρόσωπό της είχε κοκκινήσει, τα μαλλιά της είχαν λυθῆ και το φόρεμά της ήταν τσαλακαμένο. Καθώς την άγκάλιαζε ο χορευτής της και είχε ρίξει προς τα πίσω το κεφάλι, μ' ένα τόσο γυναικείο χαμόγελο στα χείλη, μπορούσε να χρησιμεύση για μοντέλο μιās νεαρῆς βαρκίδος.

Σ' αυτό το μεταξύ η Ίτσα περπατούσε ήρεμα με το κόκκινο λινό φόρεμά της και με το μεγάλο ψάθινο καπέλλο της κάτω από τα πανύψηλα έλατα στην άκρη του δάσους. Η ιδέα, ότι αυτό το κορίτσι δεν έχορευε ποτέ ένα τέτοιο χορό έφερνε στον κύριο Μπένι μιὰ θαυμασία γαλήνη.

Ύστερα η συντροφιά κατ' επίμονη άπαιτήσει τής Τέρκας άρχισε να παίξει το τόπι στην όχθη τής λίμνης. Ο Μπένι δεν θέλησε να λάβη μέρος στο παιχνίδι, αλλά η Τέρκα άπλούστατα τον διέταξε να την άκολουθήσει. Στο κορίτσι άρεσε πολύ που βρήκε τέλος ένα σοβαρό καθαλιέρο και συνάμα ένιωθε ζωηρή κλίσι, όπως η περισσότερες μικρότερες αδερφές, να πάρη εκείνον, που έκανε κόρτε στη μεγαλύτερη αδερφή της.

Κάποιος επέταξε πολύ δυνατά τα ψήλου το τόπι και αυτό έκαμε ένα μεγάλο τόξο αποπάνω από τα κεφάλια και έχάθη ανάμεσα στις κορφές των δένδρων τής άκρης του δάσους.

«Ίτσα, πήγαινε να το πιάσης, αν μπορῆς!» εφώνησε η Τέρκα με προκλητικό τόνο.

Η Ίτσα έστηρίζετο σ' ένα κορμό δένδρου και εκύτταζε το παιχνίδι. Μια στιγμή έδίστασε, ύστερα έσήκωσε λιγάκι τον ποδόγυρό της και διηυθύνθη στο δάσος με μικρά αλλά επιδέξια πηδήματα. Κανείς δεν την άκολούθησε. Τῆς άφησαν εύχαρίστως τῆ δόξα να φέρη πίσω το τόπι.

Επέρασαν λίγες στιγμές. Η συντροφιά ώρησε στα καλάθια με τα τρόφιμα, ένῳ ο κύριος Μπένι έπήγε αγάλια προς το δάσος. Εφοβήθη για την Ίτσα. Κατά τον ύπολογισμό του το τόπι δεν θα είχε πάη μακρυνά. Το κορίτσι έπρεπε να το είχε βρῆ τώρα και να είχε γυρίσει κι' όλας.

Ένῳ έβάδιζε μέσα στα δένδρα άκουσε ένα αλαφρό μικρό στενα-

γμό. Και σε λίγο είδε την Ίτσα, όλίγα βήματα μακρυνά από το χρωματιστό τόπι γονατισμένη στη γῆ το πρόσωπό της είχε την έκφραση του πόνου και τῆς άτελεισίας.

Ο κύριος Μπένι κατάλαβε τί είχε συμβῆ. Το κορίτσι θέλησε ν' άποδείξει, ίσως θέλησε να του άποδείξει ακριβώς αυτού, ότι δεν ήταν σακάτισσα, καθώς την ένόμιζαν γενικῶς και έτρεξε να πιάσει το τόπι με όλη την ένταση των άσθενικών μυώνων της. Αλλά μόλις το έπλησίασε, έχασε τῆς δυνάμεις της έπεσε καταγῆς σαν κατακουρασμένο λάφι. Έξαντλημένη, άτελεισιμένη, ντροπισαμένη!

«Ίτσα!» τῆς ειπε ο κύριος Μπένι με συγκινημένη φωνή. Την έπλησίασε για να την βοηθήσει.

Η πίκρα, που είχε σωριασθή στη ψυχή της τόσο καιρό, έξέσπασε όρημητική τώρα.

«Εγώ η σακάτισσα, ω, εγώ η σακάτισσα!» ωλόλυξε.

Ο κύριος Μπένι την έπιασε άπαλά από το χέρι για να την σηκώσει.

«Μην κλαῖτε, Ίτσα!»

Το γλωμό κεφάλι του κοριτσιού ξεγυρισε άνίσχυρο στον ώμο του.

«Εγώ η σακάτισσα!» ξαναείπε άτελεισιμένα.

«Ίτσα - ίσα γι' αυτό σ'ς αγαπῶ!»

Με έκπληξι και δυσπιστία τον εκύτταξαν τα δακρυσιμένα μάτια τῆς Ίτσας. Αλλά ο κύριος Μπένι δεν μπόρεσε να τῆς σταματήσει τα δάκρυα κατ' άλλον τρόπο, παρά με το να σκῆψη και να τῆ φιλήσει.

(Μετάφρασις Δημητρίου Χατζοπούλου)

ΕΘΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ

Υπάρχει μία κατηγορία αισθητικο - διανοητικών, ή όποία φαντάζεται και θεωρεί την τέχνην σχεδόν ως φαινόμενον μεμονωμένον και αὐθύπακτον, ως κάτι τὸ όποιον δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τίποτε, δὲν σχετίζεται μὲ τίποτε, καὶ τὸ όποιον μόνον, ἀνάμεσα εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, δὲν ἔμπορεῖ ν' ἀποτελέσῃ κρίκον εἰς τὴν ἄλυσον ἥτις συνέχει ὅλα τὰ φυσικὰ πράγματα.

Διὰ τοὺς αισθητικοδιανοητικούς αὐτούς φαίνεται ὅτι ἡ δημιουργικὴ ἰδιοφυία δὲν εἶνε παρὰ μία αὐτοτελὴς δύναμις, ἐκδηλουμένη, ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς φύσεως καὶ ἀντλοῦσα τὴν ὑπόστασιν τῆς μόνον ἀπὸ τὴν ψυχὴν τοῦ καλλιτέχνου, χωρὶς τίποτε νὰ ἐπιδρᾷ ἐπ' αὐτῆς, ὅπως δυνηθῆ νὰ τῆς προσδώσῃ τὸν ἕνα ἢ τὸν ἄλλον χαρακτήρα—εὐρίσκεται, δὲ ἔξω τόπου καὶ χρόνου.

Τὴν μετὰφυσικὴν αὐτὴν ἀντίληψιν ἔσχε νὰ τὴν συναντήσω μέχρι τοῦδε πολλάκις, κυρίως μετὰξὺ τῶν ὁπαδῶν τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ εἰς τὴν τέχνην. Ἀντιθέτως, αἱ ὁπαδοὶ τοῦ νασιοναλισμοῦ (ἐθνικοφροσύνης) εἰς τὴν τέχνην, ἀληθινώτεροι καὶ φυσικώτεροι, ἀναζητοῦν μίαν τέχνην συνδεομένην περισσότερον μὲ τὴν φύσιν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς φυλῆς.

Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ καλλιτεχνικοῦ κοσμοπολιτισμοῦ νομίζουσι, μετὰξὺ τῶν ἄλλων, ὅτι ἡ τέχνη ποῦ ἐμπνέεται ἀπὸ τὰς πηγὰς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἐθνικὴν παράδοσιν, καθιστᾷ στενώτερα τὰ ὅρια τῆς ἐνεργείας τῆς καὶ περιορίζει τὴν ἀποστολὴν τῆς εἰς μικρὸν κύκλον. Φρονοῦν ἀκόμη (καὶ τοῦτο εἶνε φυσικὴ συνέπεια τῶν ἀρχῶν τῶν) ὅτι αἱ καλλιτεχνικαὶ μεγαλοφυΐαι δὲν ἀντιπροσωπεύουσι τὴν συνολικὴν ἔκφρασιν τῆς ψυχῆς ἐνὸς ἔθνους, ἀφοῦ εὐρίσκονται, ἔξω πάσης ἐπιδράσεως περιβάλλοντος καὶ φυλῆς. Ἴδου λ.χ. τί γράφει ὁπαδὸς τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ εἰς τὴν τέχνην, ὁ Γάλλος συγγραφεὺς Ρομαίν Ρολλάν : Ἡ μεγάλη ὑπεροχὴ σήμερον εὐρίσκεται μόνον εἰς τὸ ἄφθονον, εἰς τὴν προσωπικότητα, ὄχι εἰς τὰ ἔθνη καὶ θὰ ἦτο μεγάλη πλάνη νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι αἱ μεγαλοφυΐαι εἶνε οἱ πιστοὶ καὶ τέλειοι ἀντιπροσωπευτικοὶ τύποι τῶν ἔθνῶν ἀπὸ τὰ ὁπαῖα προῆλθον. Πρὸς ὑποστήριξιν δὲ τῆς ἰδέας αὐτῆς ὁ Ρομαίν Ρολλάν ἀναφέρει τοὺς πρὸς τὸν Ἐλκερμαν, κατὰ τὸ 1827 λόγους τοῦ Γκαίτε :

«Ἐθνικὴ φιλολογία δὲν σημαίνει πλέον τίποτε. Ἐγγίζει ὁ καιρὸς τῆς παγκοσμίου φιλολογίας καὶ ὁ καθεὶς ὀφείλει σήμερον νὰ ἐργασθῆ διὰ νὰ ἐπιταχύνῃ τὴν ἔλευσιν τοῦ καιροῦ αὐτοῦ».

Δὲν γνωρίζω ὑπὸ ποῖον πνεῦμα εἶπε τὰ ἀνωτέρω ὁ Γκαίτε καὶ κατὰ ποῖον τρόπον τὰ ὑπεστήριξε. Ἀντιλαμβάνομαι ὅμως ὅτι ὁ Ρολλάν ποῦ προανέφερα, καθὼς καὶ ὅλοι οἱ ὁπαδοὶ τοῦ κοσμοπολιτισμοῦ εἰς τὴν τέχνην, βασίζονται ἐπὶ μιᾷ παρεξηγήσεως καὶ δὲν ἐννοοῦν πῶς ἀντιλαμβάνονται ἀνωτέρα τινες καλλιτεχνικαὶ ἀντιλήψεις τὴν ἐθνικὴν τέχνην, ὅταν ὁμιλοῦν περὶ αὐτῆς. Διότι ὅσοι αἰσθάνονται ὅτι ἡ τέχνη ὀφείλει νὰ ἔχῃ ἐθνικὸν χαρακτήρα (καὶ τότε μόνον ἡ τέχνη εἶνε ἀληθινή) δὲν ἐννοοῦν νὰ ὑποστηρίξουν τὸν τοπικισμὸν καὶ τὸ «couleur locale» καὶ τὰ πλέον κτυπητὰ ἐκεῖνα ἐξωτερικὰ γνωρίσματα, τὰ όποία μᾶς χαρίζει ἡ λαϊκὴ ἔμπνευσις εἰς τὰς πρωτογενεῖς ἐκδηλώσεις τῆς, ἀλλ' ἐννοοῦν ὅτι οἱ δημιουργοὶ ὀφείλουσι νὰ δανεισθοῦν τὸν θεμελιώδη ρυθμὸν, τὴν οὐσίαν τῶν λαϊκῶν ἐμπνεύσεων, εἰς τὰς όποίας ἀνητανκλάται ἡ ἐθνικὴ ψυχὴ, καὶ ν' ἀνυψωθοῦν ἐκεῖθεν πλάττοντες μὲ τὴν βοήθειαν καὶ τῶν μάλλον νεωτεριστικῶν μέσων ἀνωτέραν καὶ παγκοσμιώτεραν τέχνην καὶ ἀναζητοῦντες νέας, εὐγενεστέρας μορφάς. Συμφώνως μὲ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν, περιορισμοὶ εἰς τὴν ἐθνικὴν τέχνην δὲν ὑπάρχουσι. Μήπως ἡ ἐθνικὴ τέχνη εἶνε μόνον εἰς τὸν τόπον τῆς γεννήσεώς τῆς ἀναληπτὴ, καὶ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τύχῃ παγκοσμίου ἐπιδοκιμασίας ; Καὶ ὅταν μίαν τέχνην ἐκπηγάξῃ ἀπὸ τὰ βαθύτατα τῆς ψυχῆς μιᾷς φυλῆς, μέσα εἰς τὴν όποίαν φανερώναται καὶ δύναται νὰ εἶνε αἰσθητὴ καὶ ἀντιληπτὴ ἀπὸ κάθε ἄλλην φυλὴν δὲν ὑπηρετεῖ ὅτι ἀνώτερον καὶ εὐρύτερον ἔμπορεῖ κανεὶς ν' ἀπαιτήσῃ καὶ δὲν εὐρίσκεται ἐντὸς τῶν ὁρίων τοῦ ἀληθινοῦ περιορισμοῦ τῆς ;

Παντοῦ ὅπου ἐφανερώθησαν καλλιτεχνικαὶ μεγαλοφυΐαι τὸ ἔργον τῶν ἔφερε βαθῆα τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐθνικότητος, ἀλλοῦ περισσότερον κτυπητὰ καὶ ἀλλοῦ περισσότερον ὑπολανθάνοντα. Τί ἄλλο εἶνε ἡ τέχνη τοῦ Παλαιστρίνα κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Ἀναγεννήσεως παρὰ ἡ καλλιτεχνικὴ ἔκφρασις μιᾷς θρησκευτικῆς ἰδέας, ἡ όποία ἀντιλήσασα ζωὴν ἀπὸ τοὺς πρώτους Χριστιανικούς ὕμνους ποῦ ἤχησαν μέσα εἰς τὴν μυστικὴν ἀτμοσφαῖραν τῶν κατακομβῶν, καὶ ἀφοῦ ἐπέβησεν ἀπὸ ἕνα προαδευτικὸν τῆς τέχνης δρόμον, ἔφθασεν εἰς τὸν κολοσσὸν τῆς ἀναπτύξεώς τῆς ; Καὶ τί ἄλλο ἦσαν οἱ ὕμνοι τῶν πρώτων Χριστιανῶν παρὰ μίαν λαϊκὴν καὶ πρωτογενεῖς ἔκφρασιν τῆς ψυχῆς μιᾷς Φυλῆς ; Τὸ δὲ ἔργον τοῦ παλαιστρίνα ἂν συμβολίζῃ τὸ ἄκρον μέτρον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργικότητος μιᾷς φυλῆς διὰ μέσου τῶν αἰώνων, εἶνε καὶ μένει ἀκόμη ἕνα εὐαγγέλιον τέχνης διὰ κάθε φυλὴν καὶ σχολὴν, εἶνε δῆλα δὴ παγκοσμίου ἐπιβολῆς. Καὶ τὸ ἔργον τοῦ Ριχάρδου Βάγνερ τί ἄλλο εἶνε παρὰ ἕνα τέλειον δείγμα μιᾷς τέχνης ἡ όποία ἐνῶ μὲ τὰ ἐντονώτερα

χρώματα αντικατοπτρίζει όλα τὰ χαρακτηριστικά μιᾶς φυλῆς ἔχει παγκόσμιον ἐνδιαφέρον. Ἄλλὰ — θὰ ἰσχυρισθοῦν οἱ ὀπαδοὶ τῆς παγκοσμιοτήτος τῆς τέχνης, ὁ Βάγνερ ὁ ὁποῖος ἔγραψε τὴν μουσικὴν τοῦ μέλλοντος ἐξῆλθε τῶν ὁρίων τῆς ἐποχῆς του. Ἴδου λοιπὸν ὅτι ἓνας μέγας καλλιτέχνης ἔμπορεῖ νὰ μείνῃ ἔξω πάσης ἐπιδράσεως καὶ νὰ εὐρεθῇ εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς συγχρόνους του. Ναί! Ἄλλ' ἐρωτῶ: Ἄν ἔμπορῇ ἓνας καλλιτέχνης διὰ τοῦ ἔργου του νὰ ἐξέλθῃ τῶν ὁρίων τῆς ἐποχῆς του εἶνε ὅμως δυνατόν νὰ ἐξέλθῃ τοῦ αἰσθήματος τῆς φυλῆς, ἢ ὅποια τὸν ἐγέννησε;

Ἔβλεπε ἀναμφισβήτητον ὅτι μερικαὶ μεγάλαὶ διάνοιαι προτρέχουν τῆς ἐποχῆς των. Καὶ ὁ Βάγνερ εἶνε ἐκ τῶν μεγαλειτέρων σχετικῶν παραδειγμάτων.

Ἄλλ' αἱ προδρομικαὶ αὐταὶ μεγαλοφυΐαι δὲν εἶνε παρὰ κλάδοι προτεταμένοι καὶ ἐξέχοντες ἐνὸς δένδρου, σκλάβοι ὅμως συνεχόμενοι πρὸς τὸν κορμὸν του καὶ ἀντλοῦντες ἀπὸ τὰς αὐτὰς ρίζας χυμὸν καὶ ζωὴν. Ἔτσι καὶ ἡ τέχνη τοῦ Βάγνερ ἐνῶ ἐξέρχεται τῶν ὁρίων τῆς ἐποχῆς τῆς, ἀντλεῖ δύναμιν καὶ ζωὴν ἀπὸ τὰς βαθεῖας ρίζας τῆς Γερμανικῆς φυλῆς, ἢ δὲ γερμανικότης αὐτῆς παρ' οὐδενὸς ἀμφισβητεῖται.

Τί δὲ νὰ εἶπῃ κανεὶς περὶ τῆς ἀθανάτου ἀρχαίας Ἑλληνικῆς τέχνης; Ποῖος δύναται νὰ τῆς ἀρνηθῇ τὸν ἐθνικὸν χαρακτήρα; καὶ ποία τέχνη ὑπῆρξε περισσότερον («παγκοσμία») ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν;

Ἐνα ἀξιοζήλευτον παράδειγμα ἐθνικῆς κατευθύνσεως μᾶς δίδει ὁ Σολωμὸς. Τὸ παράγγελμά του: «Ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς ἄς στηλωθῇ εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐθνικότητος καὶ ἄς ὑψώνεται κάθετῶς εἶνε ἓνα εὐαγγέλιον διὰ τοὺς νεοέλληνας ποιητὰς, ἐνῶ δὲ φανερώνει ὀλόκληρον τὸ νόημα τῆς τέχνης τοῦ ποιητοῦ τῶν («Ἐλευθέρων Πολιορκημένων») ὁρίζει γενικώτερα τὴν μεγάλην τέχνην κάθε ἐποχῆς καὶ κάθε φυλῆς.

Ἡσθάνθη βαθειὰ ὁ Σολωμὸς ὅτι, ἡ τέχνη διὰ νὰ εἶνε μεγάλη καὶ ἀληθινὴ πρέπει νὰ ἀντλή ζωὴν καὶ δύναμιν ἀπὸ τὰς ἀγνάς πηγὰς τῆς ἐθνικῆς ζωῆς καὶ ὅτι ὅσον καὶ ἂν ὑψωθῇ ὑπεράνω αὐτῶν, πάντοτε πρέπει νὰ τὴν συνδέῃ πρὸς αὐτὰς ἕκασ βαθὺς ἑσωτερικὸς δεσμὸς. Ἔτσι ἐσκέσθη καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν ἀντίληψιν ἐβάδισε τὸν ἐθνικὸν του δόμον ὁ Ζακύνθιος ποιητῆς, ὅλαί του δὲ αἱ προσπάθειαι ἔτειναν εἰς τὸ νὰ πλουτίσουν καὶ ἐνισχύσουν μέσα του τὸ ἐθνικὸν του περὶ τέχνης ἰδανικόν. Καὶ τὸ ἀποδεικνύει ἡ μεγάλη ποσοστὴ καὶ ἀγάπη τὴν ὅποιαν εἰδείξε πρὸς τὴν δημοτικὴν ποίησιν μόνις ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατριδα του ἐξ Ἰταλίας, ὅπου εἶνε μεταβῆ πρὸς συμπλήρωσιν τῶν μελετῶν του. Κι ἄλλο λέγει ἡ Πολυλάς εἰς τὰ Προλεγόμενα τῆς ἐκδόσεως τῶν «Ἐυρισκουμένων Δ. Σολωμοῦ».

«Σὲ λίγῳ διάστημα χρόνου ἐπῆρε τὸ πνεῦμά της ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ

λαοῦ μας καὶ ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ τραγούδια, τὰ ποῖα ἤδη ἐφρόντιζε νὰ συνάξῃ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος».

Τὸ ἀποδεικνύουν ἀκόμη αἱ ἀγῶνες του διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς γλώσσης τοῦ λαοῦ ἀπέναντι τῆς σχολαστικῆς παραδόσεως, τὴν ὅποιαν τόσον δυνατὰ ἐμαστίγωσεν εἰς τὸν Διάλογόν του.

Τὸ ἀγνὸν Ἑλληνικὸν αἶσθημα τὸ ὅποιον ἐθέρμαινε τὴν ψυχὴν τοῦ Σολωμοῦ ἦτο τόσον ἰσχυρὸν ὥστε τίποτε δὲν κατώρθωσε νὰ τὸ νοθεύσῃ — οὔτε αὐτὴ ἡ πλουτεῖς του διαμονὴ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὅπου κατὰ βάθος ἐσπούδασε τὴν φιλολογικὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν, εἰς τὴν ὅποιαν ἐπεζογράφει καὶ ἐστιχοῦργεῖ ἐξόχως. Καὶ ὁ Σολωμὸς μᾶς ἀφήκεν ὄχι μικρὰν ἐργασίαν Ἰταλιστί.

Ἄλλὰ τὴν ἠσθάνθη ὁ Σολωμὸς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν; Ὁχι βέβαια. Εἰς κἄποια προλεγόμενα, τὰ ὅποια ἔγραψα εἰς μετάφρασίν μου τοῦ Σολωμικοῦ «Ἐγκωσίου τοῦ Φωσκόλου», λέγω μεταξὺ ἄλλων:

«Ὁ Σολωμὸς, νομίζω, ὅτι δὲν ἐδημιούργησεν εἰς τὴν Ἰταλικὴν γλῶσσαν μολοντί ἦτο βαθὺς αὐτῆς γνώστης, — μοῦ φαίνεται ὅτι τοῦ ἔλειπε τὸ αἶσθημα — ἢ καλλίτερα ὁ Ἰταλισμὸς. Τὴν ἰδέαν μου δὲ αὐτὴν μὲ ἔκαμε τὴν τιμὴν νὰ παραδεχθῇ ὁ Καλοσγούρος εἰς μίαν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν διευθυντὴν τοῦ περιοδικοῦ «Διώνυσος». Καὶ καθίσταται φανερόν ὅτι λέγω ἀρκεῖ νὰ παραβάλῃ κανεὶς τὸν ποιητικὸν καὶ πεζὸν λόγον τοῦ Σολωμοῦ μὲ τὸν πεζὸν καὶ ἔμμετρον λόγον τῶν μεγαλειτέρων λογογράφων τῆς Ἰταλίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, τοῦ Φωσκόλου, τοῦ Μαντζῶνη, τοῦ Θωμαζέο. Ὁ Σολωμὸς ἐμπρὸς εἰς τοὺς μεγάλους αὐτούς, καθὼς γράφω εἰς τὰ προλεγόμενα τοῦ προανέφερα, ἦτον «ὁ Ἕλληνας, ὁ ξένος, ὁ ὁποῖος ἔμαθε μίαν ξένην γλῶσσαν, τὴν Ἰταλικὴν, καὶ τὴν ἔμαθε ἰσχυρὰ βάθος, ἀλλ' ἔμεινε πάντοτε ξένος».

Θαυμάσιον αὐτὸ παράδειγμα ἐθνικῆς ὑποστάσεως ψυχῆς ἐνὸς μεγάλου καλλιτέχνη, ὁ ὁποῖος ἐνῶ δέχεται ὅλα τὰ φῶτα μιᾶς ξένης μορφώσεως, ὑποτάσσει αὐτὰ εἰς τὸ ἰδανικὸν τῆς τέχνης του διὰ νὰ τὴν πλουτίσῃ καὶ ὄχι διὰ νὰ τὴν νοθεύσῃ. Καὶ τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ Σολωμὸς. Ὁλον τὸ πολύτιμον φορτίον σοφίας καὶ τέχνης ποῦ ἔφερε μαζὺ του, φεύγων ἀπὸ τὴν πατριδα τοῦ Δάντη, τοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς μέσον πλουτισμοῦ διὰ τὸ ἰδανικὸν ποῦ εἶχε καὶ ποῦ ἔμεινε πάντοτε καθαρὸν καὶ ἀνθρευτὸν, δηλαδὴ ἐθνικόν. Δὲν πιστεύω νὰ ὑπάρχῃ μία βαθύτερα καὶ ὑγιεινέτερα ἀντίληψις τέχνης ἀπὸ αὐτῆν. Ὅταν δὲ ὁ Σολωμὸς ἔγραψεν ὅτι «ὁ θεμελιώδης ρυθμὸς τῆς τέχνης πρέπει νὰ στηλωθῇ ἐπὶ τὸ κέντρον τῆς ἐθνικότητος καὶ νὰ ὑψώνεται κάθετῶς» ἐννοοῦσε ὅπως εἶπα καὶ ἀνωτέρω, γράφων διὰ τὴν ἀνύψωσιν αὐτῆν, ὅτι ἡ τέχνη, φεύγουσα ἀπὸ τὰ ἐθνικὰ πρότυπα, καὶ μὲ τὴν βοήθειαν τῶν εὐγενεστέρων καὶ ἀπὸ ὅλας τὰς σχολὰς παραδεδεγμένων τεχνικῶν καὶ ἐπιστημονικῶν μέσων ἀνεβαίνουσα εἰς ἓνα

ὕψηλότερον ἐπίπεδον, γίνεται καὶ παγκοσμίου ἐπιβολῆς. Ὡστε ἐσυμφωνοῦσε καθ' ὅλα μὲ ἐκείνους οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ἰδιαιτέραν τῶν ἀντίληψιν, θέλουν ἢ τέχνη νὰ εἶνε παγκοσμία, μὲ τὴν οὐσιώδη ὅμως διαφορὰν ὅτι διὰ τὸν Σολωμὸν ἢ τέχνη ὀφείλει μὲν νὰ εἶνε παγκοσμία, ἀφοῦ πρῶτα ὅμως λουσθῆ εἰς τὰς ἀγνάς πηγὰς τοῦ ἐθνισμοῦ.

Τὸ περίεργον δὲ εἶνε ὅτι ὁ Ρομὲν Ρολλάν, τὸν ὁποῖον ἔφερα ὡς παράδειγμα τῶν ὁπαδῶν τῆς παγκοσμιότητος τῆς τέχνης, ἐνῶ λέγει ὅτι εἰς αὐτὴν δὲν ὑπάρχουν παρὰ προσωπικότητες καὶ ὄχι ἔθνη, εἰς ἓνα ἄλλο σημεῖον συνιστᾷ εἰς τοὺς Γάλλους μουσουργοὺς νὰ ταξειδεύουν κάθε τόσο εἰς τὴν Γερμανίαν διὰ ν' ἀκούσουν καλὴν μουσικὴν καὶ καλὰς ἐκτελέσεις. «Θὰ εἶνε αὐτὸ μία καλὴ μουσικὴ ὑγιεινὴ — γράφει — καὶ δὲν διατρέχον τὸν κίνδυνον νὰ γυρίσωμεν ἀπ' ἐκεῖ ὀλιγώτερον Γάλλοι. Γενικῶς δὲν ὑπάρχει κανένας κίνδυνος δι' ἓνα λαὸν πόσον δυνατὸν καὶ πῶς σὺν ἀτομικὸν σὰν τὸν ἰδικὸν μας νὰ πλουτισθῆ μὲ ὅλας τὰς ξένας ἐπιδράσεις. Ἡ προσωπικότης μας (ὡς φυλῆς καὶ ὡς ἔθνους, ἐννοεῖ ἐδῶ βέβαια, ὁ Ρολλάν) εἶνε πολὺ δυνατὴ καὶ σχηματισμένη κατόπιν σειρᾶς αἰῶνων ὥστε νὰ μὴ διατρέξῃ τὸν κίνδυνον τοῦ νὰ χαθῆ».

Πῶς, λοιπόν, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχουν ἔθνη εἰς τὴν τέχνην, καθὼς λέγει πρὶν ὁ Ρολλάν, ἀλλὰ μόνον προσωπικότητες, πῶς ὁμιλεῖ κατωτέρω περὶ δυνατῆς ἀτομικότητος τῆς Γαλλικῆς φυλῆς ποῦ δὲν εἰμπορεῖ νὰ νοθευθῆ ἀπὸ τὰς ξένας ἐπιδράσεις; Ἀναγνωρίζει λοιπόν ὁ Ρολλάν ἐδῶ ἀτομικότητα καὶ χαρακτῆρα εἰς τὴν τέχνην, μ' ἄλλους λόγους ἐθνικότητος; Εἶνε φανερὴ ἡ ἀναίφασις, καὶ εἶνε φανερόν ἀκόμη τὸ πόσον στενοχωρεῖται καὶ ταλαντεύεται ἡ σκέψις ὅταν ὑποστηρίζει τὴν ἀρχὴν τοῦ κ. Ρολλάν.

Εἰς τὴν σειρὰν τῶν ἀπαντήσεων στὸ ζήτημα ποῦ εἶχε θέσῃ πρὸ ἐτῶν τὸ περιοδικὸν «Mereure de France» ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ Γερμανικοῦ πνεύματος, εὐτυχῶς, διαβάξω στὸ προκείμενον λογικωτέρας καὶ πειστικωτέρας γνώμας, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἰδιαιτέρας μὲ εὐχαριστεῖ ν' ἀναφέρω μίαν τοῦ μουσουργοῦ Βενσάν ντ' Ἐντύ, ὁ ὁποῖος μὲ θαυμαστὴν εἰλικρίνειαν πνεύματος γράφει. — «Ἐμπορεῖ ποτε ὁ καλλιτέχνης — στὸ πείσμα ὅλων τῶν ἐπιδράσεων — νὰ παράγῃ ἄλλο τι ἀπὸ τὴν τέχνην ποῦ φέρει μέσα του; Μήπως τάχα ἓνας Γάλλος μουσουργός, γράφων μὲ τὴν βοήθειαν τῆς Ἰταλικῆς τεχντροπίας, θὰ εἰμπορέσῃ νὰ παράγῃ ἄλλο πρᾶγμα τὸ ὁποῖον νὰ μὴν εἶνε Γαλλικὴ μουσικὴ; — Βλέπε Ὀμπέρ καὶ Χερβόλδ. — Καὶ ποῖος εἰμπορεῖ νὰ ἐμποδίσῃ ἓναν Ἰταλὸν ποῦ μεταχειρίζεται τὴν Γερμανικὴν τεχντροπίαν, νὰ γράψῃ μουσικὴν οὐσιαστικὰ Ἰταλικήν;»

Συμβαίνει τώρα ὅτι κατώτερα καὶ ἄγονοι καλλιτεχνικαὶ φίλτεις (καὶ εἶνε οἱ περισσότεροι εἰς τὴν τέχνην) ἀνίκανοι νὰ δεχθοῦν τὴν ἠχῶ

τῆς ἐθνικῆς ψυχῆς ποῦ γύρω τῶν πάλλεται καὶ νὰ τὴν ἐκφράσουν εἰς ἄξια ἔργα τέχνης, ἀκολουθοῦν δουλοπρεπῶς καὶ κατὰ βῆμα τοὺς μεγάλους τῆς τέχνης ἀντιπροσώπους. Καὶ — καθὼς λέγει ὁ Σολωμὸς καυτηριάζων τοὺς μιμητὰς τοῦ Φωσκόλου εἰς τὸ Ἐγκώμιον — «κάνοντας σκαλοπάτια τὶς ἐξωτερικὰς μορφὰς τῆς τέχνης του, ἐλπίζον μὲ αὐτὰς ν' ἀνέβουν στὸ ἐσωτερικὸ νόημα τῆς». Εἶναι αὐτοὶ οἱ ψυχροὶ καὶ ἄγονοι μιμηταί, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον εἶνε ἐντελῶς περιττὸν καὶ συχνὰ βλαβερόν, καὶ οἱ ὅποιοι, ἀκολουθοῦντες, ὡς εἶπα, τὸν δρόμον ποῦ ἀνοίξε μὰ οἰαδήποτε καλλιτεχνικὴ μεγαλοφυΐα, ὑποτάσσονται τυφλὰ εἰς αὐτὴν, δίδοντες εἰς τὴν λέξιν ἐπίδρασις τὴν ἐννοίαν τῆς μιμήσεως, καθὼς λέγει κάπου ὁ Κλαύδιος Ντὲ Μπουσσύ. Καὶ εἶνε ἄπειροι οἱ παράσιτοι αὐτοὶ τῆς τέχνης ποῦ ὄχι μόνον εἶνε χιλιάκις κατώτεροι ἀπὸ τὰ πρότυπα ποῦ ἀντιγράφουν, ἀλλὰ δὲν ἔχουν κανένα χαρακτῆρα οὔτε καὶ καμμίαν ἐθνικότητα. Τάχα νὰ εἶνε αὐτοὶ τὸ ἰδανικὸν τῆς τέχνης τῶν ὁπαδῶν τῆς παγκοσμιότητος; Πολὺ πῶ φοβοῦμαι, ἂν ὄχι δι' ὅλους, ἀλλὰ τοῦλάχιστον διὰ πολλοὺς.

Ἐγὼ εἶμαι ἐξ ἐκείνων οἱ ὅποιοι παραδέχονται ὅτι ἢ κάθε καλὴ ἐπίδρασις εἰς τὴν τέχνην εἶνε πλοῦτος καὶ κέρδος δι' αὐτὴν, φθάνει νὰ μὴν ὑπερβῆ ἓνα ὠρισμένον ὄριον ἔξω ἀπὸ τὸ ὁποῖον θὰ ἐνόθευε καὶ θὰ ἔχανε τὸν ἐθνικὸν τῆς χαρακτῆρα. Ἐνα τοιοῦτον κακὸν ἔπαθον εἰς τὰ τελευταῖα χρόνια οἱ καθ' ὅλον τὸν κόσμον ὁπαδοὶ τῆς σχολῆς τοῦ Βάγνερ, τοῦ κολλοσσοῦ αὐτοῦ, μέσα εἰς τὸ γιγάντιον ἔργον τοῦ ὁποῖου ἢ κάθε ἀδύνατη καὶ ἀσθενικὴ καλλιτεχνικὴ ἀτομικότης παθαίνει ἀποσύνθεσιν καὶ ἐξάτμισιν. Καὶ τὸ κακὸν τῆς βαγνερικῆς δουλείας ἔφθασε εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε νὰ χρηθῆ ἀναγκαῖον νὰ τεθοῦν αἱ βάσεις ἐθνικῶν ἐταιρειῶν (καὶ τί ἄλλο παρὰ ἐθνικῶν;) ὅπως εἶνε ἡ Schola Cantorum εἰς τὸ Παρίσι, διὰ τὴν μελέτην καὶ τὴν ἐπιστροφὴν εἰς μίαν ἐθνικὴν αὐτόχθονα μουσικὴν, σ' ἓνα εἶδος protectionisme καθὼς λέγει ὁ Κάμιλλος Μωκλαίρ, διότι, ὅπως ὁ ἴδιος ἀκόμα λέγει, — «ἡ σχολὴ μας ἀπέδειξεν ὅτι ἔχει δικαίωμα ζωῆς. Εἰμποροῦμεν δέ, χωρὶς νὰ ἐλαττώσωμεν τὴν ἀξίαν τοῦ Βάγνερ, νὰ δηλώσωμεν ὅτι ὁ βαγνερισμὸς δὲν εἶνε μία αἰσθητικὴ ποῦ εἰμπορεῖ νὰ μεταδοθῆ στὸ Γαλλικὸν μας πνεῦμα, οὔτε νὰ ἀφομοιωθῆ μὲ αὐτό». Διὰ τὸ ἴδιον ζήτημα τῆς ὑπερβολικῆς καὶ κίταστρεπτικῆς ἐπιδράσεως καὶ μιμήσεως, γράφει καὶ ὁ Ἀλβέρτος Λαβινιάν, παροτρύνων τοὺς νέους Γάλλους συνθέτας νὰ προσπαθῆσουν, πρὸ παντὸς ἄλλου, νὰ διατηρήσουν εἰς τὴν γαλλικὴν τέχνην, τὰς χαρακτηριστικὰς ιδιότητες ποῦ ὑπῆρξαν πάντοτε ἢ δόξα καὶ ποῦ εἶνε ἡ διαύγεια, ἡ ἀδρότης καὶ ἡ εἰλικρίνεια τῆς ἐκφράσεως.

«Μὲ αὐτὰ τὰ μέσα εἶνε ὁ μόνος τρόπος νὰ εἶνε κανεὶς φυσικὸς καὶ νὰ δημιουργήσῃ διὰ τὸν ἑαυτὸν ποῦ ἔνα ἰδιαίτερον ὕφος, μίαν προσωπικότη-

τα. Διότι όσάκις θελήσουν ν' απομακρυνθουν από τας παραδόσεις τής φυλής, θα κατανηρήσουν αδέξιοι μιμηταί και αντιγραφείς, και θα ομοιάζουσι με εκείνους που με κόπον μιλουσι μίαν ξένην γλώσσαν, με γελοίαν προφοράν».

Δίπλα τώρα εις τας σχολάς τής ψυχράς και άγόνου μιμήσεως, ύπήρξαν και άλλαι που είχαν την δύναμιν, μολοντί εδέχθησαν την ξένην επίδρασιν, να κρατήσουν τας εθνικάς των παραδόσεις. Είς την Ιταλίαν π. χ. ένα αξιοζήλευτον παράδειγμα του είδους αυτού είνε ο Βέρδης (Οθέλλος, Φαλοστάφ), ο Μπόιτο, ο Περόζης κ.τ.λ. εις το έργον των οποίων αναγνωρίζει κανείς την έξευγενισμένην μόν αλλά πάντα Ιταλικήν μελωδήν. Το αξιολογώτατον όμως παράδειγμα εθνικής κατευθύνσεως εις την τέχνην το αντιπροσωπεύει ή γεμάτη σφρίγγος και ζώην νεωτέρα σχολή των Ρώσων γασιοναλιστών, από τον Γκλίγκα ως τον Μουσούρσκι, τον Μποροντιν και τον Ρίμσκυ - Κορσακόφ, εις τὰ έργα των οποίων ένω είνε αισθητή ή ξένη επίδρασις, κυριαρχεί όμως άνθροπος ο εθνικός χαρμηκτήρ. Το ότι δε ή τέχνη που άγωνίζεται και προσπαθεί να μείνη έξω από το αισθημα τής φυλής από την όποίαν βγαίνει δεν έχει ζώην και αξίαν, το αποδεικνύει το ότι ή Ρωσική μουσική σχολή, ήρχισε να έχη σημασίαν και δύναμιν από την στιγμήν που Ρώσοι μουσουργοί ήρχισαν να εμπνέωνται από τὰς πηγὰς τής εθνικής ζωής, είνε δε πολύ κατώτερον και σχεδόν ασήμαντόν το έργον εκείνων που ήκολούθησαν αντίθετον δρόμον.

Και μήπως αν έλθωμεν και εις την ιδικήν μας καλλιτεχνικήν ζώην δεν συμβαίνει το ίδιο; Πότε ήρχισε να έχη σημασίαν και αξίαν ή τέχνη μας παρά από την εποχήν που ή ποίησις και ή φιλολογία μας ήρχισεν να λαμβάνουν ζώην και δύναμιν από τον λαόν και από την εθνικήν παράδοσιν;

Η ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΝΑΣΙΟΝΑΛΙΣΜΟΥ

Η μουσική, μία μεγάλη τέχνη και μία μεγάλη επιστήμη, διὰ να φθάση εις το σημείον που εύρίσκειται σήμερα, έπέρασεν από πολλά στάδια και από πολλές φάσεις. Μεγάλαι δημιουργικαί διάνοιαι την έπλούτισαν με τὰ τοιμηρότερα και ανώτερα τεχνικά μέσα και την άνύψωσαν εις ύπεροχον σημείον μεταξύ των άλλων τεχνών. Διὰ δ μέγισ αυτό έργον συνετέλεσαν διάφορα μέσα, και πρώτα ή εύρεσις και ή καλλιέργεια τής άρμονίας εις τον μεσαιώνα, που τής έχάρισεν όλον τον άστείρευτον πλούτον τής πολυφωνίας, δεύτερον ή τέχνη τής αντιστίξεως, που έδωσε δύναμιν, ζώην και κίνησιν εις την πολυφωνίαν και τρίτον, ή επιστήμη

τής φούγκας που είνε ένα τέλειον μουσικόν δράμα, τρόπον τινά, το κλειδί δε κάθε συνθέματος διὰ τον δημιουργόν.

Είς ένα εν τούτοις πράγμα ή μουσική ή ακλόνητον πείσμα έμεινεν ακίνητος, ώσαν μαρμαρωμένη, και δεν εδέχθη καμμίαν αλλαγήν και καμμίαν τροποποίησιν προς το καλλίτερον και το εύρύτερον, και τουτο είνε ή παράδοσις του διατονικού συστήματος, το σύστημα δηλαδή του σχηματισμού των δύο κλιμάκων, τής mineure και τής majeure. Είς τὰς δύο αυτάς κλιμάκας ώργίασεν επί αιώνας ή μουσική όλου του κόσμου, αι μουσικαί δε μεγαλοφυαί εις τὰς διαφόρους εποχὰς εις αυτάς και μόνον έστηρίχθησαν διὰ να εκφράσουν τον κόσμον αυτών. Η προσκόλλησις όμως αυτή εις ένα πάντοτε και πτωχόν σύστημα κλιμάκων συνετέλεσεν ώστε, αν εις το κολλοσιαϊον δημιουργικόν έργον που μάς παρουσίασεν ως τώρα ή μουσική, υπάρχουν ουσιώδεις διαφοραί ύφους, δείγμα έντόνου και ξεχωριστής προσωπικότητος του ένός ή του άλλου μουσουργού, ύπάρχει όμως και κάτι τι το ομοειδές, κάτι το ομοιόμορφον εις την μελωδικήν και άρμονικήν έντύπωσιν που πρέπει να αποδοθῆ εις το ότι μελωδία και άρμονία βγαίνουν πάντα από ένα και μόνον πάντοτε όμοιον διατονικόν σύστημα. Και τουτο είνε πτώχεια και περιορισμός.

Δι' αυτόν τον λόγον, πολλοί νεώτεροι θεωρητικοί συνιστούν σήμερα εις τους νέους συνθέτας την μελέτην και άλλων συστημάτων, με την έλπίδα ότι από αυτήν πάντα κάποια ωφέλεια ειμφορεί να προέλθη διὰ την μουσικήν που ήρχισε να παθαίνει εξάντλησιν και μαρασμόν, σφιγτοδεμένη μέσα εις τὰ στενά όρια των δύο κλιμάκων τὰς οποίας ανέφερα. «Είνε ανάγκη—γράφει ο Λαβινιάν—να μελετηθουν αι ξένα κλιμάκας και να γίνουν γνωσταί. Και ίσως εις την επιστροφήν και την χρῆσιν όλων των θησαυρών τής ένορχηστρώσεως, θα στηριχθῆ εις προσεχές μέλλον ή εξέλιξις τής μουσικής».

Και ο Νταουκουντραί γράφων διὰ την ανατολικήν μουσικήν λέγει — «Η εύρωπαϊκή πολυφωνική μουσική, περιορισμένη εις την αποκλειστικήν χρῆσιν των δύο κλιμάκων, τής majeure και τής mineure θα δυνηθῆ να έλευθερωθῆ τέλος από την μακροχρόνιον αιχμαλωσίαν.

Καριές τής απελευθερώσεως της αυτής θα ήτον να προυθεύση εις τους εύρωπαϊους μουσουργούς εκφράσεις και μέσα όλως διόλου νέα και χρώματα που άκόμη δεν συνητήθησαν εις την μουσικήν χρωματοπινακίδα».

Ηρχισεν λοιπόν να έννοηται, ότι διὰ να αποκτήση νέον σφρίγγος και νέαν δύναμιν ή παγκοσμία μουσική, είνε ανάγκη να δεχθῆ και την συνδρομήν άλλων τονικων συστημάτων, των οποίων πλουσία και μοναδική πηγή είναι ή μουσική τής ανατολής και ιδιαίτερος ή ιδική μας μουσική που έχει ένα ξεχωριστόν και έντονον χρώμα μεταξύ όλων των άλλων, ως και εις άλλα κεφάλαιον θα έχω την εύκαιρίαν εύρύτερα ν' αναπτύξω.

Δέν εἶνε τολμηρὸν λοιπὸν, νὰ εἰπῇ κανεὶς ὅτι ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἐξέλιξις τῆς μουσικῆς εἰς τὸ μέλλον, ὅπως καὶ πολλοὶ σύγχρονοι θεωρητικοὶ τὸ προλέγουσιν, κατὰ πολὺ θὰ στηριχθῇ καὶ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν νασιοναλιστῶν μουσουργῶν ποῦ εἰς τὰς διαφόρους καὶ μουσικῶς ἀνεκμεταλλεύτους φυλάς θὰ πάρουν ἀπὸ τὴν ἀγνήν ψυχὴν τοῦ λαοῦ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ χρῶμα τῆς πρωτογόνου τέχνης του διὰ νὰ ἀνυψώσουν μετὰ αὐτὰ τὸ καλλιτεχνικὸν τῶν ἔργων. Καὶ αὐτὸ ποῦ γράφω, ἤρχισε ἐν μέρει ἀπὸ καιροῦ νὰ γίνεταί, εἶγε δὲ εἰς ὅλους γνωστὸν τὸ πόσον ἐπέδρασαν εἰς ὅλας τὰς σχολὰς μερικαὶ ἐξαιρετικαὶ φυσιογνωμίαι νασιοναλιστῶν εἰς τὴν μουσικὴν, ἀρκεῖ ν' ἀναφέρω ἐξ αὐτῶν τὸν Γκριγκ, ποῦ ἐμπνευσμένος ἀπὸ τὰς νορβηγικὰς λαϊκὰς μελωδίας, ἔδωσε εἰς τὸ ἔργον του μίαν ξεχωριστὴν ἔκφρασιν τὴν ὁποίαν τὴν ἀναγνωρίζει καὶ ὁ πλέον ἀδαῆς εἰς τὴν μουσικὴν. Καὶ ἄς σημειωθῇ ἐδῶ ὅτι αἱ νορβηγικαὶ μελωδίαι δὲν φαίνεται ὅτι βγαίνουν ἀπὸ ἓνα σύστημα ποῦ συγκρούεται μετὰ τὸ γνωστὸν γενικῶς εὐρωπαϊκόν, ἢ πρωτοτυπία τῶν δέ, τὴν ὁποίαν ἤξερε μετὰ τὸσον λεπτὴν τέχνην νὰ ἐκμεταλλευθῇ ὁ Γκριγκ, ὁφείλεται μᾶλλον εἰς τὴν γραμμὴν καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τῆς μελωδίας καὶ εἰς τὴν μορφήν τῆς δράσεως καὶ τοῦ ρυθμοῦ. Καὶ ἐδῶ εἶνε ἀνάγκη νὰ εἰπῶ ὅτι εἰμπορεῖ νὰ ἐπηρεάσουν τὴν παγκοσμίαν μουσικὴν ὄχι μόνον οἱ νασιοναλισταὶ ἐκεῖνοι ποῦ ἐμπνέονται ἀπὸ μίαν λαϊκὴν μουσικὴν ποῦ στηρίζεται εἰς ἓνα διαφορετικὸν σύστημα κλιμάκων, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνοι ποῦ δημιουργοῦν ἐπάνω εἰς τὸ πνεῦμα μιᾶς λαϊκῆς μουσικῆς, ἢ ὁποία ἐνῶ δὲν διαφέρει εἰς τὸ διατονικὸν σύστημα ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴν, παράγει πλῆθος νέων ἐντυπώσεων μετὰ τὴν ἰδιόρρυθμον μελωδίαν τῆς καὶ μετὰ τοὺς νέους ρυθμούς τῆς. Ἡ μουσικὴ τοῦ Γκριγκ μᾶς πείθει περὶ αὐτοῦ καὶ περισσότερον ἀκόμα ἢ νεώτερα μουσικὴ τῶν Ρώσων νασιοναλιστῶν, ποῦ φέρει τὸσον ἔντονα τὸ χρῶμα καὶ τὸσον βαθειὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐθνικῆς λαϊκῆς ψυχῆς.

Ἡ ἀποστολὴ λοιπὸν τῶν νασιοναλιστῶν μουσουργῶν εἰς τὴν παγκόσμιον τέχνην θὰ εἶνε χρήσιμος καὶ γόνιμος, ὁ ἐργασμὸς τῶν δέ, χωρὶς νὰ ἔχω βέβαια τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ φέρῃ μίαν ἐπανάστασιν εἰς τὴν ἐν γένει μουσικὴν, εἰμπορεῖ ὅμως νὰ τῆς ἀνοίξῃ νέους ὁρίζοντας καὶ νὰ τῆς δώσῃ νέαν ἔκφρασιν καὶ νέαν ζωὴν.

(Ἀκολουθεῖ)

Γ. Δαμπελέτ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ

Τὸ ἐν τοῖς «Ἑλληνικοῖς Χρονικοῖς» δημοσιευθὲν μικρὸν ἄρθρον μου περὶ Ἑλληνικῆς μουσικῆς, φαίνεται ὅτι προὐκάλεσε ποιάν τινα συγκίνησιν εἰς τοὺς κύκλους τινῶν ἐκ τῶν Ἑλλήνων συνθετῶν καὶ τινῶν ἐκ τῶν μουσικολογούντων. Οὕτω ὁ ἐν Παρισίοις μουσικὸς συνεργάτης τῆς «Ἑσπερίας» κ. Π. Πετρίδης ἔγραψεν ἐπ' αὐτοῦ «παρατηρήσεις τινὰς καὶ συμπληρωματικὰς — ὡς γράφει — ἐπεξηγήσεις». Ὁμολογῶ, ὅτι δὲν ἠδυνήθην νὰ ἐννοήσω τί ζητεῖ καὶ τί θέλει νὰ εἴπῃ ὁ κ. Πετρίδης. Διότι ὅπως εἰς ὅλα τὰ μέχρι τοῦδε δημοσιευθέντα ἄρθρά του, οὕτω καὶ ἐν τῷ τοῦ 27οῦ ἀριθμοῦ τοιοῦτω βλεπῶ πλείστης ἀντιφάσεως καὶ ἀντιγνωμίας.

Ἄλλ' ἐβράδυνα ἴσως νὰ δηλώσω, ὅτι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς δὲν συζητῶ. Διότι ὡς ἐν τῇ τελευταίᾳ περὶ Ἑλληνικῆς μουσικῆς διαλέξει, μου διεκήρυξα, θεωρῶ ματαίαν πᾶσαν περὶ ταύτης συζητήσιν μεθ' οἰουδή τινος, ὡς μόνον ἐφόδια προβάλλοντος γνώσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς καὶ μόνον ταύτης.

Ἀπὸ τριακονταετίας περίπου περὶ τὴν ἐν γένει Ἑλληνικὴν μουσικὴν ἐνασχολούμενος, οὐδέποτε παρέλειψα εὐκαιρίαν ἢ περίστασιν, καθ' ἣν, ἀφορμῆς διδομένης, νὰ μὴ γράψω ἢ νὰ μὴ ὁμιλήσω δημοσίᾳ, ἐκθέτων σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως τὰς ἰδέας καὶ τὰς γνώμας μου. Θεωρῶ λοιπὸν ἀνιάρων καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τῶν παρακολουθοῦντάς με νὰ ἐπαναλαμβάνω ἐκάστοτε ὅσα ἐν τόμοις ὀλοκλήροις κεῖνται γεγραμμένα, ἐκ τῶν ὁποίων τινὰ, κατὰ σύμπτωσιν τοῦλάχιστον, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχωσιν ἀνιγνωσθῇ ὑπὸ τῶν ἀξιούντων νὰ ἔχωσι τὸν λόγον ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς. Οὕτως ὁ λόγος, δι' ὃν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἐννοῶ νὰ συζητήσω ἐπὶ ζητήματος σχεδὸν ἐξαντληθέντος ἐν ταῖς κατὰ καιροὺς συζητήσεσιν. Ἄν δὲ γράφω τὰς ὀλίγας παύτας γραμμὰς ἐξ ἀφορμῆς τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Πετρίδου γραφέντων, πράττω τοῦτο οὐχὶ διὰ νὰ συζητήσω, ἀλλ' ἀπλῶς διὰ νὰ ὑποδείξω εἰς αὐτὸν ὅποσον ἀσθενῆς τυγχάνει ἢ βᾶσις, ἐφ' ἧς στηρίζεται τὰς σκέψεις του, γράφων ἐκάστοτε περὶ Ἑλληνικῆς μουσικῆς.

Καὶ πρωτίστως ἀντικρούω, ὡς οὐδαμοῦ δυναμένην νὰ στηριχθῇ, τὴν γνώμην, τὴν μορφήν μᾶλλον, ὅτι «ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἐννοεῖ τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων συνθετῶν, διότι στερεῖται, ἐπαρκοῦς μουσικῆς μορφώσεως». Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ποσῶς δὲν ἔχει ἀνάγκην εἰδικῆς διαπαιδαγωγήσεως, ἵνα καταστή ἱκανὸς νὰ ἐννοῇ μουσικὴν ξένην πρὸς τε τὴν ψυχὴν καὶ

πρὸς τὰ ὠτά του. Καὶ μόνον αὕτη ἡ βαρυτάτη κατ' αὐτοῦ μομφὴ εἶναι ἰκανὴ νὰ καταρρίψῃ τὴν γνώμην τῶν τὰ τοιαῦτα ἰσχυρίζομένων, οἵτινες, ἀσφαλῶς γινώσκοντες, ὅτι πρόκειται περὶ μουσικῆς ὄλως ξένης πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν, ζητοῦσιν ἀφελεστὰ νὰ προπαιδεύσωσιν αὐτὸν διὰ τῆς ἐκμάθησews τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς, ἵνα, γινώστη πλέον ταύτης, δύνηται νὰ ἐννοῇ τὴν εἰς αὐτὸν σεβριζομένην καθαρῶς Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς Ἑλληνικῆς τοιαύτης.

Ὅχι! Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς διόλου δὲν ἔχει ἀνάγκην διαπαιδαγωγῆσεως καὶ προπαιδείας πρὸς ἐκμάθησιν μουσικῆς ὄλως ξένης πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὰς παραδόσεις αὐτοῦ. Ἀλλὰ καὶ οἰοσδήποτε ἄλλος λαὸς δὲν θὰ ἦτο ἄξιος ἑαυτοῦ, ἂν διπαιδαγωγείτο, νὰ ἐκμάθῃ ξένην πρὸς αὐτὸν μουσικὴν, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ περιφρονῇ τὴν ἐθνικὴν του μουσικὴν. Διὰ τοῦτο θεωρῶ ἀστοχὸν τὴν γνώμην τοῦ μουσικοῦ συνεργάτου πῆς «Ἐσπερίας», ὅτι πλειστάκις Εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ἀπέκρουσαν ἐν ἀρχῇ ὠρισμένας μουσικὰς συνθέσεις, πρὸς ὁποίας ὁμως κατόπιν ἠγάπησαν καὶ ἐξέσπασαν εἰς θερμὰς ὑπὲρ αὐτῶν ἐκδηλώσεις καὶ διαδηλώσεις. Οἱ λαοὶ οὗτοι δὲν ἐκλήθησαν νὰ ἀκούσωσι καὶ νὰ κρίνωσι ξένην πρὸς αὐτοὺς μουσικὴν, ἀλλ' ἐκλήθησαν νὰ ἀκούσωσι καὶ νὰ κρίνωσι μουσικὴν ἰδικὴν των. Ἔτι δὲ περισσώτερον ἐπιβαρυντικὸν διὰ τοὺς συνθέτας τῶν ἀποκρουσθειῶν συνθέσεων εἶνε, καθὼς τὰ ἔργα αὐτῶν ἀποδοκιμάσθησαν ὡς μουσικὴ, οὐχὶ ξένη πρὸς τοὺς ἀποδοκιμάσαντας λαοὺς, ἀλλ' ὡς μουσικὴ ἰδικὴ των, τοῦ τόπου των, τοῦ ἔθνους των. Ἐν ᾧ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὁ τοσοῦτον ἀδασανίστως χαρακτηριζόμενος ἀδιπαιδαγωγῆτος μουσικῶς ὑπὸ τῶν νομιζόντων, ὅτι ὑπὸ τὸν ἥλιον οὐδεμία ἄλλη μουσικὴ τέχνη ὑπάρχει, πλὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς, ἀποδοκιμάζει τὰς σεβριζομένας εἰς αὐτὸν συνθέσεις, διότι ἀκριβῶς εἶνε ξέναι, χάριν δημοκρατίας διαφημιζόμεναι ὡς Ἑλληνικαί. Αὕτη εἶνε ἡ διαφορὰ.

Μουσικὴ, ἦ τις — ὡς ἀφελεστὰ διατείνονται τινὲς τῶν Ἑλλήνων συνθετῶν — προέρχεται ἐκ τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς, πρέπει πρωτίστως νὰ συγκινήσῃ αὐτὴν παύτην τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν. Πῆν στιγμὴν δὲ καθ' ἣν ἡ Ἑλληνικὴ ψυχὴ οὐ μόνον μένει ἀσυγκίνητος, ἀλλὰ καὶ ἀποδοκιμάζει τὴν πρὸς αὐτὴν ψευδῶς παριστωμένην ὡς μουσικὴν Ἑλληνικὴν, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ τρανωτέρα ἀπόδειξις, ὅτι οἱ λεγόμενοι Ἕλληνες οὗτοι συνθέται εἰς οὐρανὸς τοξεύουσι, νομιζόντες, ὅτι τὴν Ἑλληνικὴν ψυχὴν καὶ ζωὴν ἀναπαριστῶσι διὰ τῶν λεγομένων Ἑλληνικῶν συνθέσεών των, ἐν ᾧ αὐταὶ οὔτε κατὰ κεραίαν τυγχάνουσιν Ἑλληνικαί, ἀλλ' οὔτε ὡς ψευδεῖς καὶ ἀπομιμήσεις πῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς τεχντροπίας καὶ παραδόσεως δύναται νὰ χαρακτηρισθῶσιν.

Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εὐχαρίστως ἀκούει τὴν Εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν, ὅπως καὶ οἰανδήποτε ἄλλην μουσικὴν. Ἀλλ' ὅταν θέλῃ νὰ ἀκούσῃ Εὐ-

ρωπαϊκὴν μουσικὴν, εἴτε κλασικὴν εἴτε ἐλαφρὰν, καμμίαν δὲν ἔχει ἀνάγκην νὰ ἀκούῃ λ.χ. τὸν «Πρωτομάστορα», Γνωρίζει νὰ ἀκούῃ τὸν Βάγνερ, τὸν Βετόβεν, τὸν Μπάχ . . . τὸ Λέχαρ καὶ τοὺς τόσους ἄλλους Εὐρωπαϊκοὺς μουσουργούς. Ἀλλ' ὅταν οἱ λεγόμενοι Ἕλληνες συνθέται ἔχωσι κίνδυνον ἀποδοκιμασίας, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς μετὰ καρτερίας θέσεις των πρέπει νὰ ἔχωσι καὶ τὴν εἰλικρίνειαν νὰ λέγωσι πρὸς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν, ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ Ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἀλλὰ περὶ Εὐρωπαϊκῆς τοιαύτης, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς, ὅτι ἡ μουσικὴ των αὕτη εἶνε γεγραμμένη ὑπὸ Ἑλλήνων, ἢ ἐπὶ Ἑλληνικῆς ὀπωσδήποτε ὑποθέσεως. Τότε δὲ καὶ οἱ συνθέται τῶν τοιούτων ἔργων οὐδένα θὰ διατρέχωσι κίνδυνον ἀποδοκιμασίας, καὶ ὁ Ἑλληνικὸς δὲ λαὸς μετὰ καρτερίας θὰ ἀνέχηται τὰς Βαγνεριζούσας τρικυμίας καὶ τὰς βροντὰς καὶ τὰς ἀστραπάς, ὅπως καὶ αὐτὰ τὰ οὐρλιασμάτα ἀκόμη τῶν μαϊστόρων πρὸς τὴν πρωτομαίστορά των.

Ὡστε, προκειμένου περὶ ἔργων οὐδὲ πόρρωθεν σχετιζομένων πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μουσικὴν, δὲν πρέπει νὰ φαίνηται παράδοξον εἰς τὸν μουσικὸν συνεργάτην τῆς «Ἐσπερίας», ὅτι ὄντως «καθηγηταὶ τινες δύνανται νὰ γνωρίζωσι περισσότερα καὶ καλύτερα ἀπὸ τοὺς ὄντως οἰκτρῶς ναυαγήσαντας Ἕλληνας συνθέτας».

Ἄλλ' ἐκεῖνο, ὅπερ προέχει, δὲν εἶνε, ἂν ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς δύναται ἢ δὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ τὰ ἔργα τῶν Ἑλλήνων συνθετῶν, ἢ ἂν δεῖται διαπαιδαγωγῆσεως πρὸς τοῦτο καὶ προπαιδείας. Τὸ προέχον εἶνε, ἂν τὰ ἔργα τῶν συνθετῶν ἐκεῖνων, οἵτινες ἐμμόνως ζητοῦσι νὰ διαφημίσωσι καὶ νὰ ἐπιβάλωσι ταῦτα ὡς μουσικὴν Ἑλληνικὴν, ἂν ὄντως ἀποτελῶσιν Ἑλληνικὴν μουσικὴν, ἢ οὐ. Καὶ ἐρωτῶ : Τίς τῶν Ἑλλήνων συνθετῶν ἠδὲ δόκησεν, εἴτε κατεδέχθη νὰ μελετήσῃ ποτὲ τὴν καθόλου Ἑλληνικὴν μουσικὴν ; Ἀπολύτως οὐδεὶς ! Ἄν ἡ μουσικὴ γραφὴ παρέχῃ εἰς αὐτοὺς τὴν εὐκολίαν νὰ ἀναγινώσκωσιν ὅσα ἐπαιτοῦντες λαμβάνουσιν ἐκάστοτε παρὰ τοῦ δεινοῦ ἢ τοῦ ἄλλου μουσικὰ θέματα, εἶνε δυνατόν νὰ λογισθῇ τοῦτο ὡς γνώσις τῆς τέχνης τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς ; Ἐπὶ τέλους τόσον δὰ ἀδέσποτον πρᾶγμα εἶνε αὕτη ἡ τοσοῦτον παιδαριωδῶς ὑποτιμωμένη τέχνη καὶ τεχντροπία τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, ὥστε οἱ κύριοι οὗτοι συνθέται νὰ θεωρῶσι περιττὴν πᾶσαν ἐπ' αὐτῆς προπαιδειαν καὶ μελέτην ; Καὶ δὲν ἔχω ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπολύτως ὑπὲρ ἑμαυτοῦ τὸ δίκαιον, ἂν, ἀντιστρέφων ὅτι ὁ κύριος μουσικὸς τῆς «Ἐσπερίας» συνεργάτης ἔγραψεν, εἶπω, ὅτι οὐχὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαός, ὁ διαγινώσκων κάλλιστα καὶ ἐκτιμῶν τὴν μουσικὴν αὐτοῦ, ἀλλ' οἱ λεγόμενοι Ἕλληνες συνθέται καὶ οἱ ὁμοφρονούντες αὐτοῖς, εἶνε ἀνάγκη νὰ προπαιδευθῶσι καὶ διαπαιδαγωγηθῶσιν ἐπὶ μακρόν, οὕτως ὥστε, ἐμμανθάνοντες ὀπωσδή-

ποτε τὴν τέχνην τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, νὰ δύνανται νὰ λέγωσιν ὅτι ἐργάζονται ὡπωσούν ἐπὶ ταύτης ;

Ὅτι τοῦτο πρέπει νὰ γίνῃ οὐδεμία χωρὶ ἀμφιβολία. Ἄλλ' ἔχουσιν ἀρά γε τὴν αὐταπάρνησιν οἱ ἐκ τῶν Ἑλλήνων συνθετῶν ἐκείνοι τοῦλάχιστον, οἵτινες διὰ παντοίων μεθόδων καὶ τρόπων, οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὴν ἀληθῆ καλλιτεχνίαν ἐχόντων, προσπαθοῦσι νὰ πείσωσι τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, ὅτι αἱ συνθέσεις αὐτῶν ὑπὸ ἔποψιν μουσικῆς εἶνε Ἑλληνικαί ; Ἡ μέχρι τοῦδε πορεία πᾶν ἄλλο μαρτυρεῖ. Διὰ τοῦτον δ' ἀκριβῶς τὸν λόγον πᾶσα ἐμφάνισις συνθέσεων αὐτῶν, ὡς Ἑλληνικῶν δῆθεν, οὐ μόνον οἰκτρὰν πάντοτε ἀποτυχίαν θὰ σημειοῖ, ἀλλὰ καὶ θὰ καταρρίπτῃ αὐτοὺς ἐπὶ περισσότερον ἐν τῇ συνειδήσει τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, κρατυνομένου ἐπὶ μᾶλλον ἐν τῇ ἰδέᾳ, ὅτι οἱ τοιοῦτοι συνθέται εἶνε ἐντελῶς ἀδιόρθωτοι, καὶ ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἦνε ἀλγθεῖς καλλιτέχνη, ἐκείνοι οἵτινες μετ' ἐνόχου ἐπιμονῆς καὶ μετὰ τοσοῦτου θράσους παριστῶσιν ὡς λευκὸν τὸ μέλαν.

Δι' ὑστάτην λοιπὸν ταύτην φαρὰν παροτρύνω τοὺς κυρίους τούτους νὰ ἀφήσωσι κατὰ μέρος τὴν περὶ «ἐλευτέρας δημιουργίας» χαριτόβρυτον φιλοσοφίαν ἧσαν καὶ τὰς τόσας ἄλλας ἀσυστάτους καὶ ὑπόπτου προελεύσεως θεωρίας των, τὰς ὁποίας ἀδιακόπως κοπανίζουσι διὰ νὰ προσενηθώσιν ἐνῷπωσιν εἰς τὸ νοῆμον κοινόν, νὰ πᾶσωσι ἐκλαμβάνοντες τὸν Ἑλληνικὸν λαόν τοσοῦτον ἀφελῆ, νὰ ἀφίσωσι κατὰ μέρος τὰ παχέα λόγια καὶ τὰ ἐν Ρόδῳ πηδήματα καί, ψυχραίμως ἀντιμετωπίζοντες τὴν σκληρὰν πραγματικότητά, νὰ θελήσωσιν ἐπὶ τέλους νὰ διδαχθῶσι τὴν τέχνην τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς, τῆς τελείως εἰς αὐτοὺς ἀγνώστου.

Κ. Α. Ψάχος

Καθηγητῆς τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς
ἐν τῷ Ὄρειῳ Ἀθηνῶν

ΤΑ ΕΠΤΑ ΜΑΣ ΟΠΛΑ

Τὸ μηνιαῖον περιοδικὸν «Nord und Süd» δημοσιεύει ὑπὸ τὸν τίτλον τοῦτον πραγματικῶν τοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τοῦ Μονάχου διακεκριμένου καθηγητοῦ καὶ δημοσιολόγου Στεῖν, ὅστις ὡς ἐξῆς περιγράφει τὰ ὅπλα διὰ τῶν ὁποίων ἡ Γερμανία ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτῆς :

«Τὸ ἡμῖς τῶν κατοίκων τῆς ὑδρογείου, συμπεριλαμβανομένων τῶν κιτρίνων καὶ μαύρων, ἐπεστρατεύθη ὑπὸ τῶν Ἄγγλων, ὅπως καθιστάξωσι τὰ δύο μεγάλα Κράτη τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης. Δὲν ἀπέκοψαν μόνον τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα, ἀλλὰ μᾶς ἐστέρησαν καὶ τῆς τιμῆς.

Ζητοῦν νὰ ἀποδείξουν εἰς τὸν λοιπὸν κόσμον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον μᾶς ἀπέμύωσαν, ὅτι μαχόμεθα δι' ἀτίμων ὄπλων.

Ἡ ἀλήθεια πρόκειται νὰ καταπνιγῇ, ἡ εὐγλωττία τῆς εἰδησεογραφίας νὰ διαστραφῇ, διὰ νὰ πιστεύσῃ, τὸ κοινὸν τῶν οὐδετέρων Κρατῶν, τὸ ὁποῖον μονοπωλιακῶς τροφοδοτεῖ ἡ Ἀγγλία μὲ τὰ καλώδιά της, ὅτι χρησιμοποιοῦμεν δηλητηριώδη βέλη. Καὶ ὅμως τὰ ὄπλα μας, πρὸ τῶν ὁποίων τὸ ἡμῖς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους τρέμει, εἶναι τόσοσιν καθαρὰ καὶ ἡ ἀσπίς μας τόσοσιν ἀκηλίδωτος, ὥστε νὰ παραστάμεν εἰς τοὺς μεταγενεστέρους καὶ πρὸ τοῦ δικαστηρίου τῆς παγκοσμίου ἱστορίας τόσοσιν καθαροί, ὅσον ἐπιτρέπεται νὰ περιμένῃ τις εὐλόγως ἀπὸ ἓνα λαὸν ποῦ ἐγέννησεν ἓνα Λειβνίτιον, καὶ ἓνα Κάντιον, ἓνα Φίχτε καὶ ἓνα Χέγκελ, ἓνα Λέσσιγκ καὶ ἓνα Σίλλερ, ἓνα Χάινε καὶ ἓνα Γκαῖτε, ἓνα Μότσαρτ καὶ ἓνα Μπετόβεν, ἓνα Μένδελσον καὶ ἓνα Βάγνερ, ἓνα Χέλμολτς καὶ ἓνα Ζέππελιν.

Τὸ πρῶτον ὄπλον μας εἶναι τὸ καλύτερον δίκαιον. Δὲν ἐπιζητοῦμεν κατακτήσεις ἀλλ' ὑπερασπιζόμεν ἐν δικαίᾳ ἀμύνην τὸ πατριον ἔδαφος. Δὲν μᾶς ὠθεῖ τὸ ἐλατήριον τῆς ἐκδικήσεως, ὡς τοὺς Γάλλους, οὔτε ἡ ἐδαφικὴ ἀδηφαγία, ὅπως τοὺς Ρώσους, οὔτε ὁ φθόνος, ὡς τοὺς Ἄγγλους, ἀλλ' ἡ αὐστηρὰ ὑπαγόρευσις τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυντηρήσεως. Ἐπὶ 44 ἔτη ἀντέστημεν εἰς πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς ἐκμηδένισιν τῶν κληρονομῶν μας ἐχθρῶν, διότι δὲν ἐπεθυμοῦμεν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν, ἀλλὰ νὰ διατηρήσωμεν τὰ κεκτημένα καὶ νὰ ἐργασθῶμεν ἐν εἰρήνῃ. Ἀκόμα καὶ κατὰ τὸ ἔτος 1905, ὅτε ἡ Ρωσσία ἐκεῖτο παράλυτος καὶ ἠδυνάμεθα νὰ τῆς καταφέρωμεν τελειωτικὸν πλήγμα, παρητήθημεν γενναιοφρόνως τῆς εὐθηρῆς ταύτης δάφνης, διότι τὸ ξίφος μας ἠκονίζομεν πρὸς ἀμυνὰν μας μόνον καὶ ὄχι πρὸς ἐπίθεσιν. Καὶ ὅταν ἡ Ἀγγλία κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Μπόερς εἶχε σχεδὸν ἀποκάμει καὶ εὐρίσκετο εἰς τὴν «ἐξοχὸν ἀπομόνωσιν» της, ἥτις ἠπέλει νὰ τὴν καταστρέψῃ, δὲν ἐπελήφθημεν τῆς εὐκαιρίας νὰ δεχθῶμεν τὴν συμμαχίαν ἧν μᾶς προσέφερον ὁ Τσαμίπερλαν καὶ μοιράσωμεν οὕτω μετὰ τῆς Ἀγγλίας τὴν παγκόσμιον κυριαρχίαν, ἀλλ' ἐκρατήσαμεν τὸ ξίφος εἰς τὴν θήκην, διότι δὲν ἠθέλομεν νὰ ἐξαπολύσωμεν ἓνα παγκόσμιον πόλεμον πρὸς ἐπέκτασιν τῆς δυνάμεώς μας παρὰ μόνον χάριν τοῦ ἀναμφισβητήτου δικαίου μας. Ἡ Γερμανικὴ Λευκὴ βίβλος, ἡ Ἀγγλικὴ κωνὰν καὶ ἡ φαιὰ τοῦ Βελγίου ἀπέδειξαν μετ' ἀκαταγωνίστων επιχειρημάτων διὰ πάντα μὴ τυφλόττοντα, ὅτι εἰς τὴν τελευταίαν ἀκόμη στιγμὴν εἴμεθα πρόθυμοι νὰ φεισθῶμεν τῆς Γαλλίας, ἐὰν ἡ Ἀγγλία παρέμενεν οὐδετέρα. Ἄλλ' ἡ Ἀγγλία εἶχεν ἤδη καταπατήσῃ τὸ δίκαιον. Ἡ Βελγικὴ οὐδετερότης, ὡς ἤδη ἐπισημῶς διεπιστώθη, εἶχεν ἀπὸ πολλοῦ ἐγκαταλειφθῆ ὑπὲρ τῆς Ἀγγλίας. Ὁ Σερ Ἐδουαρδ Γκρέυ μετὰ τοῦ Ἰσοβόσκου καὶ τοῦ Ποανκαρέ ἀπὸ μακροῦ χρόνου εἶχον προσχεδιάσει

τὸν παρόντα πόλεμον καὶ εἶχον ἐν αὐτῷ περιπλέξει τὸν ἀτυχῆ βασιλέα Ἀλβέρτον, ὅστις ἐκουσίως ἐθυσίασεν εἰς Συνεννόησιν τὴν οὐδετερότητα τῆς χώρας του. Εὐτυχῶς τὸ παιγνίδιον τοῦτο τὸ προεἶδομεν ἐγκαίρως.

Ἡ δολοφονία τοῦ διαδοχικοῦ ζεύγους τῆς Αὐστρίας ἦτο μόνον μία εὐκαιρος ἀφορμή, ὅχι ὁμως καὶ πραγματικὴ τοῦ παρόντος πολέμου. Οὔτε εἰς τὰ γραπτὰ οὔτε εἰς τὰ ἄγραφα δίκαια τοῦ πολιτισμοῦ ὄλων τῶν ζωνῶν καὶ χρόνων, ὑπάρχει ἀνώτερος τίτλος δικαίου πρὸς πόλεμον, ἀπὸ τὴν ἄμυναν. Καὶ ἐπειδὴ ἡμεῖς ἐσύραμεν τὸ ξίφος ἀναγκασθέντες πρὸς ἄμυναν, δυνάμεθα νὰ θεωροῦμεν ὡς κυριώτατον καὶ πρῶτον ὄπλον μας τὸ καλύτερον δίκαιον. Μένει καὶ θὰ παραμείνη αἰωνίως ἰσχύον τὸ γναμικόν: «Ἐν εἶνε ἐκεῖνο ὅπερ ὠφελεῖ: ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ παραμένει: τὸ δίκαιον!»

Δεύτερον ὄπλον μας κατὰ τὴν κοσμοϊστορικὴν ταύτην περὶ ὑπάρξεώς μας ἢ μὴ ὑπάρξεως πάλιν, εἶναι ἡ ἀνωτέρα ἠθικὴ μας. Τὸ ὅτι ἡ Ρωσσία δὲν στερεῖται ἠθικῆς καὶ ὅτι ἡ Γαλλία εἶναι ἀνήθικος δὲν χρειάζεται νὰ ἐπιμείνη τις ἀπέναντι τοῦ περιστατικοῦ, ὅτι ἡ μὲν Ρωσσία ὡς τόπον ἐξουσίας τῆς ἔχει τὴν Σιβηρίαν, ἡ δὲ Γαλλία ἔχει ἀπὸ δεκαετηρίδων ἤδη τὸ Παρίσι, ὡς «ἠθικὴν» Σιβηρίαν τῆς. Δὲν ὁμιλοῦμεν περὶ τῶν Σερβικῶν δολοφονιῶν, Βασιλέων καὶ Διαδόχων, παρὰ μόνον πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ: *par nobile fratrum*. Ἡ Ρωσσία παραμένει ἀπὸ ἑκατονταετηρίδων ἢ ἔφανσαις πάσης διαφθορᾶς, τῶν πολιτικῶν δολοφονιῶν, τῶν προγκρόμ, τῆς διοικητικῆς ἐξουσίας εἰς τὴν Σιβηρίαν. Οἱ Παρίσιοι παραμένουν ἀπὸ τοῦ μεσαίωνα ἢ μεγάλη σχολὴ τῆς ἀνηθικότητος, τῶν κληρονομικῶν ἀμαρτημάτων καὶ τῶν ἐκφύλων ροπῶν. Ἄλλ' ἢ Ἄγγλια! Τί γίνεται ἢ Ἀγγλικὴ «moralitas»; Ποῦ ὑπάρχει πιστοποιουμένη ἢ θεωρία τοῦ «ἀγγλικοῦ αἰσθήματος» τοῦ ὁποῦ τὸν ὀρισμὸν ἐδημιούργησεν ὁ Ἀδάμ Σμῖθ; Οἱ Ἄγγλοι ἔσχον ποτὲ ἓνα ἠθικοπολιτικὸν θησαυρὸν «magna charta καὶ habeas corpus acta». Ἄλλ, οἱ Ἄγγλοι διαρκούντος τοῦ πολέμου, φαίνεται νὰ ἔχουν χρεωστάσιον τόσον ἐπὶ τῆς ἀληθείας, ὅσον καὶ ἐπὶ τῆς ἠθικῆς. Ἐσταμάτησαν τὴν ἠθικὴν ἀμοιβήν.

Καθὼς ἐξώθησαν εἰς Ἀντβέρτην τοὺς Βέλγους πρὸς αὐτοκαταστροφὴν, κατεπάτησαν τὸ διεθνὲς δίκαιον, ἀπειλοῦντες μάλιστα νὰ παραλύσουν τοὺς οὐδετέρους διὰ τῆς τοποθετήσεως ναρκῶν ἐπὶ τοῦ παρθμοῦ τῆς Μάγχης: ὅπως διαπράττουσι προδοσίας τῶν φυλῶν, συγκεντρώνοντες ἀπὸ ὄλον τὸν κόσμον ἀγρίους καὶ βαρβάρους, μαύρους καὶ κίτρινους διὰ νὰ ἐκμηδενίσουν τὸν γερμανικὸν ἐκείνον πολιτισμὸν ὑπὸ τοῦ ὁποῦ ἐξετράφησαν εἰς τὴν μουσικὴν εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ εἰς τὰς τέχνας — πάντα ταῦτα ἀποτελοῦν ἀνόσιον βανδαλισμὸν. Τὸ τρίτον μας ὄπλον εἶναι τὸ ἔστω καὶ οὐχὶ ἄνευ φθόνου παρ' ὀλοκλήρου τοῦ

κόσμου ἀναγνωριζόμενον, «ἢ ὑπεροχὴ τῶν στρατευμάτων μας» κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν καὶ ἀέρα. Καὶ δὲν εἶμαι μὲν ἀρμόδιος νὰ ὁμιλήσω περὶ τῆς ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως ὑπεροχῆς μας ταύτης, ἀλλὰ πάντως, πρόκειται νὰ ἀποκαλυφθῶσι τὰ ψυχολογικὰ ἐλατήρια τοῦ ἰσχυροτάτου τούτου ὄπλου μας. Ὅτι χαρακτηρίζει τὰ στρατεύματά μας δὲν εἶναι ἡ κτηνώδης ὑπακοὴ αἱ ἀθλητικαὶ ἀσκήσεις ὅπως παρὰ τοῖς Ἄγγλοις, οὐδέ, τέλος, ἡ ἀπὸ τριῶν ἡδὴ δεκαετηρίδων συστηματικῶς ὑποκεντωμένη εὐαισθησία παρὰ τοῖς Γάλλοις, ἀλλ' ἡ πειθαρχομένη θέλησις πρὸς νίκην, τὸ βαδίζειν πρὸς τὸν πόλεμον μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ πεποιθήσεως περὶ τοῦ ὅτι εἰς τὸν ἱερὸν τοῦτον πόλεμον δὲν ὑπάρχουν ταπεινὰ ἐλατήρια ἐκ μέρους μας, ἀλλ' ἡ ἀκατάσχετος ἄθησις τῆς ἐθνικῆς αὐτοσυντηρήσεως. Ἡ εἰς τὴν πολιτικὴν ἐφαρμοσθεῖσα «κατηγορηματικὴ ἐπιταγὴ» τοῦ Καντίου, ἀποτελεῖ τὸ κυριαρχοῦν ἔμβλημα διὰ τὰ στρατεύματά μας τῆς ξηρᾶς τῆς θαλάσσης καὶ τοῦ ἀέρος, — ὅτι ἦτο ἄλλοτε διὰ τοὺς Ἑβραίους ἢ στήλη τοῦ πυρός. Ἐμεθε ἀνίκητοι, οὐχὶ διότι ὄχυροῦμεθα ὑπὸθεν τεχνικῶς κατασκευαζομένων τάφρων καὶ χαρακωμάτων, ἀλλὰ διότι ὡς εἰς τὰ στρατεύματά μας κυριαρχεῖ μία καὶ μόνη θέλησις πρὸς νίκην, θέλησις ὁμοία πρὸς φρούριον, τὸ ὁποῖον δύναται νὰ ἀντιμετωπίσῃ καὶ τηλεβόλον τῶν 42. Οἱ ἐχθροὶ μας, ὅπως καταμερίζονται εἰς πολυγλωσσίαν οὔτω καὶ εἰς συμφέροντα ἀλληλοσυγκρουόμενα, τὰ στρατεύματά μας, τοῦναντίον, ὡς ἔχουν ἐνιαῖα τὰ παραγγέλματα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν, οὔτω ἔχουν καὶ ἐνιαῖον τὸ συμφέρον νὰ νικήσουν ἢ νὰ ἀποθάνουν. Τὸ λυσιτελέστερον ὄπλον ὁμως πρὸς διατήρησιν τῆς ἰδίας ὑπάρξεως καὶ τῆς ἐθνικῆς ἀκεραιότητος ἦτο καὶ θὰ παραμείνῃ πάντοτε: ἐνότης ἐν τῷ σκέπτεσθαι, αἰσθάνεσθαι, καὶ πράττειν. Εἰς τὸ δεῖγμα τοῦτο τῆς ἐνότητος 120 ἑκατ. ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι θέλουν τὸ αὐτὸ, θὰ νικήσωμεν ἐν τέλει: ἀπέναντι τῶν 320 ἑκατ. ἀνθρώπων τοὺς ὁποῖους διακρίνουν πολυσχιδεῖς, ἀλληλοδιασταυρούμεναι ἀντιτιθέμεναι καὶ ἀλληλθαναιρούμεναι, προθέσεις καὶ θελήσεις.

Τὸ τέταρτον ὄπλον μας εἶναι «ἢ εἰς τὸ ἔπακρον ἀνεπτυγμένη τεχνικὴ νὰ πετώμεν διὰ τῶν Ζέππελιν καὶ νὰ νικῶμεν διὰ τῶν Κρουπ εἰς τὴν Λιέγην, εἰς τὸ Ναμποῦρ εἰς τὴν Ἀντβέρταν εἰς τὸ Λίλλην καὶ εἰς τὸ Ρέιμς. Αἱ πρόοδοί μας εἰς τὴν φυσικὴν καὶ τὴν χημείαν εἰς τὴν μηχανικὴν τέχνην εἰς τὴν ὄπλουργικὴν εἰς τὴν στρατηγικὴν καὶ τακτικὴν, εἰς τὴν ἀστρονομίαν καὶ τὴν γεωγραφίαν, μᾶς παρεσκεύασαν τὰς σημερινὰς νίκας: Παρ' ἡμῖν τὸ πρῶτον ἀνεπτύχθη ἡ τέχνη τοῦ πολέμου εἰς ἐπιστήμην. Τούτου ἕνεκα ἔγραψα προηγουμένως εἰς ἄλλο τεῦχος, τονίζων ἰδιαίτερος τὴν πολεμικὴν μας ἀξίαν. Εἰς τὸν παγκόσμιον τοῦτον πόλεμον δὲν ὀφρασίξει ὁ ἀριθμὸς, ἀλλ' ἡ διανοητικότης. Ἐάν ποτε οἱ λόγοι τοῦ Βάκωνος: «Τὸ γινώσκειν εἶναι δύναμις», ὑπῆρξαν ἀληθεῖς,

ἡμέρον, εἶνε εἴτερ ποτε. Ἐάν νικήσωμεν σήμερον θὰ ὀφείλωμεν τὴν νίκην ταύτην, ὄχι μόνον εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ἡρωϊκῶν ἡγετῶν αὐτῶν μὲ τὸν Αὐτοκράτορα ἐπὶ κεφαλῆς κατὰ πρότερον λόγον εἰς τὴν γερμανικὴν ἐπιστήμην καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν τέχνην Κρούπ καὶ Ζέππελιν ποῦ μᾶς ἐξωμάλυναν τὸν δρόμον. Αὐτοὶ κατέστησαν δυνατὰς τὰς ἀστραπιαίας ἐπιτυχίας. Ἐάν δὲν ἐπετυγχάνομεν τὴν ἄλωσιν φρουρίων μετ' ἀστραπιαίας ταχύτητος ἢ πλειονότης τῶν οὐδετέρων θὰ ἐστρέφετο πρὸς τὴν Ἀντάντ καὶ θὰ συνεπολέμει μετ' αὐτῆς. Αὐτὸ θὰ ἦτο ἡ καταστροφή μας ἢ ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων στηριζομένη πολεμικὴ τεχνικὴ μας ἐπετέλεσε τὸ μεγαλύτερον θαῦμα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, τὴν ἄλωσιν τοῦ ἐτέρου ἐκ τῶν μεγαλύτερων φρουρίων τοῦ κόσμου—τῆς Ἀντβέρπης,—εἰς ὀλιγίστας ἡμέρας. Οἱ μεταγενέστεροι θὰ διηγούνται μετὰ θαυμασμοῦ τὴν ἐνδοξον ταύτην πράξιν τῆς γερμανικῆς πολεμικῆς ἐπιστήμης. Ἡ πτώσις τῆς Ἀντβέρπης ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τοῦ τέλους τοῦ μονοπωλίου τῆς Ἀγγλικῆς θαλασσοκρατορίας. Τὸ μεγαλοῦργημα τοῦτο ὀφείλομεν βεβαίως εἰς τὰ τηλεβόλα τῶν 42 καὶ εἰς τοὺς ἀνιχνευτικούς πλόας τῶν Ζέππελιν.

Τὰ ὄπλα ταῦτα παρίστανται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ παρατηρητοῦ ὡς ἡ ἐφηρμοσμένη ἐπιστήμη, ὡς χάλυψ καὶ σίδηρος καταστάσα μαθηματικὴ. Ἐάν λοιπὸν εἰς τὴν λυσοῶδη ταύτην πάλην, ἐναντίον τοῦ ἡμίσεος τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ἐξέλθωμεν τελειωτικῶς νικηταί, τότε ἡ γερμανικὴ ἐπιστήμη θὰ καταλάβῃ προέχουσαν θέσιν διὰ χροσῶν γραμμιάτων.

«Τὸ πέμπτον ὄπλον ἀποτελεῖ τὸ ἀπαράμιλλον ὀργανωτικὸν ἄλαντον ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν πρωσοικὴν ἐκείνην πειθαρχίαν, τῆς ὁποίας ἡ σκληρότης διαρκούσης τῆς εἰρήνης ἔδωκεν ἴσως πολλάκις λαβὴν εἰς παράπονα, ἀλλὰ τῆς ὁποίας τὸ μεγαλεῖον διαρκούντος τοῦ πολέμου πολλαχῶς ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν. Ἀπὸ τὸν παντοιοτρόπως κακιζόμενον «μilitarισμόν» θέλωμεν ζητήσῃ πάντες συγγνώμην διὰ τὴν ἀδικον ἐπίκρισιν. Δὲν μᾶς ἔσωσεν ἡ γερμανικὴ διπλωματία, ἐάν ἡ νίκη πρόκειται νὰ φανῇ πρὸς ἡμᾶς εὐμενῆς, ἀλλ' ὁ τοσοῦτον κατηγορηθεὶς «πρωσοικὸς militarισμός».

Ἄπαντες οἱ ἐχθροὶ μας τρίξουν τοὺς ὀδόντας καὶ θέλουν νὰ ἀπολυτρώσουν τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ ἀπαίσιον τοῦτο φάσμα τοῦ militarισμοῦ Ἄλλ' ἡμεῖς δοξάζομεν τὸν θεὸν διότι ἔχομεν αὐτόν. Διότι ὁ militarισμὸς οὗτος δὲν σημαίνει μηχανικὸν τι ἄθροισμα, ἀλλ' ὡς ἔχομεν ἦδη πεῖσθῃ, ἀνωτέραν ὀργανωτικὴν δασκαλοδαγωγίαν τῶν στρατευμάτων μας καὶ πειθαρχοῦσαν θέλησιν. Militarισμὸς σημαίνει : Τὴν ὑπάτην βαθμίδα τῆς ὀργανωτικῆς μας ἰκανότητος. Ἡ γερμανικὴ σοσιαλιστικὴ δημοκρατία εἶναι κατὰ βάθος τόσοσιν στρατιωτικῶς ὀργανωμένη ὅσον καὶ τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον. Διότι τὸ μυστικὸν ὄπλον τῶν ἐπιτυχιῶν

μας, αἱ ὁποῖαι προεκάλεσαν τὸν φθόνον ὄλου τοῦ κόσμου, εἶναι ἡ τάξις, ἡ ἀνατροφή, ἡ ἀκριβεία, τὸ μέτρον ἐν παντί, ἡ ἀφοσίωσις πρὸς τὸ καθήκον ἐν ἐνὶ λόγῳ : «ἡ πειθαρχία». Ἐκαστος γνωρίζει ἀκριβῶς τί ὀφείλει καὶ ποῦ ἀνήκει. Διὰ τοῦτο αἱ πρῶται μας μεγάλαι ἐπιτυχία ἦσαν ἡ ἐπικρατήσασα ἀπαραδειγματίστος κινητοποιήσις, συντελεσθεῖσα μετ' αὐτομάτου οἰονεὶ ἀκριβείας καὶ ὑπολογισμοῦ, θαυμασίως καταστροφθέντος. Ὑπῆρξαμεν πανέτοιμοι. Ἡ ἐπιμελητεία, αἱ ὑγειονομικαὶ ὑπηρεσίαι κ.λ.π., ἦσαν ἀπὸ ἐτῶν κανονισμένα μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας μέχρι τῶν τελευταίων λεπτομερειῶν. Οὐδὲν χάος, ὡς ἐν Γαλλία, ἀλλὰ κόσμος. Οὐχὶ σύστημα δωροδοκίας ὡς ἐν Ρωσσία, ἀλλὰ καθαροὶ χεῖρες. Καὶ διὰ τοῦτο ἠδυνήθην νὰ εἶπω προηγουμένως : ὅτι, ἐπετέλεσε τὸ γενικὸν μας Ἐπιτελεῖον οὐδὲν ἄλλο ἦτο παρὰ ἐφηρμοσμένη ἐπιστήμη, ζῶσα μαθηματικὴ, μεταβληθεῖσα εἰς στρατόν. Ἡ ὀργανωτικὴ αὐτὴ ἰκανότης, ἥτις ἐπέτρεψεν εἰς τὸ γερμανικὸν ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν νὰ προσεγγίσουν τὸ πρότερον εἰς μακρὰν ἀπόστασιν εὐρισκόμενον παγκόσμιον Ἀγγλικὸν ἐμπόριον, μᾶς προσεπόρισεν μὲν τὴν θανάσιμον ἐχθραν τῆς Ἀγγλίας, μὴ δυναμένης οὔτε τὰς ἀνωτέρας τεχνικὰς σχολὰς μας, οὔτε τὰς ἐμπορικὰς τοιαύτας νὰ ἀπομιμηθῇ, ἀλλ' ἀντὶ τούτου νὰ ἀνομολογήσῃ, τὸν ἐμπνέοντα τὸν τρόμον σεβασμόν, πρὸ τῆς γερμανικῆς ἐπιμελείας, εὐθύτητος καὶ δεξιότητος, εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν καθ' ὄλον κίνησιν. Ἀλλὰ μήπως δὲν ὀφείλομεν μεγάλα εἰς τὸν ὀικονομικὸν ὀργανωτὴν μας, τὸν μέγαν σιωπηλὸν Havenstein, ὅστις ἀπέδειξεν, ὡς ἄλλος Μόλτκε, θαυμάσιον ὀικονομικὸν στρατηγικὸν πνεῦμα ;

«Τὸ ἕκτον ὄπλον μας εἶνε ὁ ἐνιαῖον τῆς γλώσσης» εἰς τὰ στρατιωτικὰ παραγγέλματα, τὰ ἐξικνούμενα ἀπὸ τῆς Βαλκανικῆς μέχρι τοῦ Καλαί. Τώρα ἠδυνήθησαν νὰ ἐκτιμήσουν καὶ νὰ ἀντιληφθοῦν αἱ ἐθνότητες τῆς Αὐστροουγγρικῆς Μοναρχίας τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν γερμανικῶν στρατιωτικῶν παραγγελιῶν. Οἱ ἐχθροὶ μας ἀποτελοῦνται ἀπὸ στρατόπεδον Ζουάβων, Ἰνδῶν, Ὀττεντότων, Τουρκῶν, Μαύρων, Κιτοίκων, ἐνῶ ἡμεῖς μετὰ τῶν συμμάχων μας ἀκούομεν τὰ στρατιωτικὰ παραγγέλματα μιᾶς μόνον γλώσσης, τῆς Γερμανικῆς. Πῶς ὁ Ἄγγλος, ὁ οὐιλῶν μόνον τὴν γλώσσάν του, συνεννοεῖται μετὰ τοῦ Γάλλου, ὅστις ἀρνεῖται ὑπεροφιάλως νὰ μάθῃ ἄλλην ἀπὸ τὴν μητρικὴν του γλῶσσαν, αὐτὸ ἡμποοῦν νὰ τὸ ἐξηγήσουν οἱ ἐχθροὶ μας μεταξὺ τῶν. Ἡ βαβυλωνιακὴ αὐτὴ σύγχυσις μεταξὺ τῶν διαφόρων τούτων φυλῶν θὰ ἔγη φθοροποιὸν ἐπίδρασιν, ὅσον ἀφοῶ τὸς Γάλλους. Ἡ θεία τιμωρία, ὅπως κατὰ τὴν πυρογοποιάν τῆς Βαβέλ, σημαίνει καὶ ἐδῶ «καὶ ἐσύγχυσεν ὁ Θεὸς τὰς γλώσσας αὐτῶν !». Ἐάν ἐκάστη στρατιωτικὴ ἐπιτυχία ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐνότητα τῆς ἡγεσίας, ἥτις γνωρίζει τί ζητεῖ, ἐξηγεῖται ἦδη ἢ ἐκ τῆς διγλωσσίας τῶν συστημάτων διηγετικῆς ἀ-

στοχία, ἢ παρατηρηθεῖσα μεταξὺ Ζόφρ και Φρέντζ, μεταξὺ Γαλλικῶν και Ἀγγλικῶν στρατευμάτων, συνεννοουμένων πρὸς ἄλληλα μόνον διὰ χειρονομιῶν. Τί μέλλει νὰ γίνεται λοιπὸν μὲ τὰς ἀγρίας ὁρδὰς, τὰς ὁποίας συνεκέντρωσαν Ἀγγλία και Γαλλία διὰ νὰ τὰς βοηθήσουν ἐν τῇ ὑψίστῃ δοκιμασίᾳ των ; Ὁ κυρίαρχος Ἀγγλικὸς λαὸς θέλει πληρῶσαι ἀδρῶς τὸ ὅτι ἐκίνητοποίησε τὴν Ἀνατολὴν ἐναντίον τῆς Δύσεως και ἀπεκάλυψεν εἰς τοὺς τέως δούλους του πόσον ὀλίγον ἢ Ἀγγλία εἶναι κυρία ἐν τῷ ἰδίῳ οἴκῳ. Τὸ μέγα μυστικὸν τῆς στρατιωτικῆς μειονεκτικότητος τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, ἅπερ εἶχεν ἀποκαλυφθῆ εἰς τὸν κατὰ τῶν Μπόερς πόλεμον, ἀποκαλύπτεται ἤδη ἐνώπιον ὄλου τοῦ κόσμου. Ἐπειδὴ ὅμως οἱ Ἀγγλοὶ ἐν τῇ πανουργίᾳ των ἐθεώρουν ὑβριστικὸν νὰ ἐκμάθουν τὴν γλώσσάν μας, θέλομεν τὴν καταστήσει εἰς αὐτοὺς ἤδη αἰσθητὴν θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς αὐτοὺς Γερμανιστί, ἀφοῦ ἢ Ἀντιβέρπη εὐρίσκειται εἰς χεῖράς μας.

«Τὸ ἕβδομον ὄπλον μας εἶναι: ἡ πέννα». Διότι αἱ μάχαι δὲν κερδίζονται μόνον μὲ αἷμα, ἀλλὰ και μὲ μελάνην. Ἡ Γερμανικὴ πέννα εἶνε ἐξ ἴσου ὀξεῖα και ἀπαστρόπτουσα, ὡς και τὸν Γερμανικὸν ξίφος. Κατρακυλῶντα ροῦθλια και ποταμοὶ ἀπὸ εἰκοσόφραγκα εἶνε τὸ θλιβερὸν προνόμιον τῆς Ἀντάντ. Ὁ ἐξαγορασμὸς τοῦ Παρισινοῦ τύπου εἶναι δικαστικῶς πιστοποιημένος. Ὁ Γερμανικὸς τύπος παραμένει εὔτερο τις ἄλλος ἐν τῷ κόσμῳ ἀκηλίδωτος. Ἡ ἕβδομη αὕτη δύναμις μας ἴσταται συμπαγῆς και ὁμόφωνος ὑπὲρ τοῦ Ἀυτοκράτορος και τοῦ Κράτους.

Ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τῆς ἀξίας των ὄπλων τούτων ἀνακράζομεν :
 «Ἐν τούτῳ νίκας».

Ε. Π.

ΠΟΛΙΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ : Ἡ Εἰσβολὴ

Ὁ στρατηγὸς Σαρράττ διετυμάνιζεν ἀπὸ μὴνός ἤδη, ὅτι ἤγγικεν ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ὁ μωσαϊκὸς τὴν σύνθεσιν στρατὸς αὐτοῦ θὰ ἐπεχειρεῖ τὴν ἐναντίον τῆς Γερμανοβουλγαρικῆς παρατάξεως ἐπίθεσιν ἐν Μακεδονίᾳ, και ὁ Βενιζελικὸς τύπος εὐρίσκει τὸν καιρὸν νὰ οἰκτείρῃ τὴν Ἑλλάδα ὅτι οἱ σύμμαχοι θ' ἀπέστεργαν και προσεινομένην ἀκόμη τὴν σύμπραξίν τῆς. Εἰς ἐνίσχυσιν των γνώμων αὐτῶν προσβάλλετο και τὸ γεγονός τῆς εἰς Θεσσαλονικὴν ἀποβάσεως χιλιῶν τινῶν Ρωσικοῦ και Ἰτα-

λικοῦ στρατοῦ προαναγγέλλετο δὲ ὡς προσεχῆς και ἡ ἐπαύξεις τῆς δυνάμεως τοῦ ἀρχιστρατήγου τῆς Ἀνατολῆς) διὰ μιᾶς Πορτογαλικῆς μεραρχίας : Οἱ ἐνθουσιωδέστεροι μάλιστα ἐφαντάζοντο ὅτι δὲν ἀπέχει ἡ ἡμέρα καθ' ἣν τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα θὰ ἀπώθουν τοὺς Γερμανοὺς και τοὺς συμμάχους των πρὸς τὸν Δούναβιν και πέραν τοῦ Δουναβέως.

Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἦλθον νὰ διαψεύσουν τὰς προβλέψεις αὐτάς. Ἀντὶ συμμαχικῆς ἐπιθέσεως εἶδομεν κατὰ τὴν πρώτην ἑβδομάδα τοῦ Αὐγούστου Γερμανοβουλγαρικὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν και τὰ Σερβικὰ στρατεύματα τῆς Φλωρίνης ὑποχωροῦντα εὐθὺς ἀπὸ των πρώτων συγκρούσεων. Αἱ συγκρούσεις ἐγενικεύθησαν και ἤδη τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα κατέλιπον πάσας ἐκείνας τὰς θέσεις, τὰς ὁποίας εὐφυῆς στρατιωτικῆς, κριτικῆς εἶχεν ὀνομάσει «ἐκλογικὰς» και ἤρχισαν νὰ συμπύκνωσονται πρὸς τὸ περυχαρκακωμένων στρατόπεδον τῆς Θεσσαλονίκης.

Ποῖα θὰ εἶναι τὰ τελικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἀρξαμένου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆ Βαλκανικῆς ἀγῶνος εὐκόλον δὲν εἶναι νὰ διαρῖνωσῃ τις ἀπὸ τούδε.

Βέβαιον ἐν τούτοις εἶνε ὅτι οἱ σύμμαχοι ἔσχον μίαν νέαν, ὄχι ἀνώδυνον ἐκπλήξιν και οἱ εὐεπίφοροι εἰς ἐνθουσιασμοὺς ἀπέβαλον μέρος τῆς εὐθηνῆς αἰσιδοξίας των : Ἡ Ἀντάντ δὲν ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν των κινήσεων εἰς τὴν Βαλκανικὴν και τὰ γεγονότα ἐκεῖνα διὰ των ὁποίων ἤλπιζε νὰ ἐπιρρεάσῃ τοὺς σὺδετέρους οὔτε εὐκόλα φαίνονται, οὔτε προσεχῆ. Αἱ πρὸς τὴν Σόφιαν και τὴν Βιέννην προέλασεις ἀπεδείχθησαν, πούλάχιστον ἐπὶ τοῦ παρόντος, ὄνειρα θερινῆς νυκτὸς διαλυθέντα εἰς τὰ πρώτα ῥίγη τοῦ Ἑλληνικοῦ φθινοπώρου.

Ἀπὸ Ἑλληνικῆς ἀπόψεως ὁ συγχρονισμὸς τῆς εἰσβολῆς των Γερμανοβουλγάρων πρὸς τὴν ἐπανάληψιν των κατὰ τὴν κκοχὴν τοῦ Ρούπελ δοθεισῶν γνωστῶν ἐγγράφων διαβεβαιώσεων ἀφαιρεῖ ἀπὸ ταύτης τὸν χαρακτηριστῆρα τῆς ἐπιειγδύνου :

Οἱ Γερμανοβούλγαροι εἰσβάλλουν ὑπείκοντες εἰς ἀδυσώπητον στρατιωτικὴν ἀνάγκην, ἐκλειπούσης τῆς ὁποίας θέλουσι προβῆ εἰς ἄμεσον ἐκκένωσιν των μερῶν εἰς τὰ ὁποία ἐγκατεστάθησαν. Ἄλλως τε οἱ Γερμανοὶ ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν, ὅπως περιφρουρήσουν τὸν πληθυσμὸν ἀπὸ παντὸς κινδύνου και ὅπως ἀνεχθοῦν τὴν εἰς τὰς θέσεις των παραμονὴν των Ἑλληνικῶν ἀρχῶν.

Ἡ κοινὴ γνώμη ἤκουσεν ὄχι μετὰ μεγάλης ἐκπλήξεως τὴν εἰσβολὴν εἰς τὴν ἰδέαν τῆς ὁποίας εἶχε, δυνατὰ τις νὰ εἴπῃ, συνηθίσει ἀπὸ πολλοῦ. Ἄλλως τε ἦτο εὐνόητον, ὅτι ἡ πρόσκλησις των Ἀγγλογαλλικῶν στρατευμάτων ὑπὸ τοῦ κ. Βενιζέλου κατὰ Σεπτέμβριον και ἡ ἐπιτόσους μῆνας παραμονὴ και ἐνίσχυσις αὐτῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Μακεδονίαν θὰ εἶχεν ἀναπότρεπτον ἐπακολούθημα τὴν θάττον ἢ βραδύτερον μεταβολὴν αὐτῆς εἰς πεδῖον διεθνῶς συρράξεως. Ὁ κ. Ἀρχηγὸς των

Φιλελευθέρων δὲν κατώρθωσε νὰ μεταβάλῃ ὀλόκληρον τὴν Ἑλλάδα εἰς Βέλγιον. Μετέβαλεν οὐχ ἥττον εἰς τοιοῦτον μίαν ἐκ τῶν μεγαλειτέρων τῆς ἐπαρχιῶν.

☆☆☆

Ἐκ τῆς εἰς Μακεδονίαν Γερμανοβουλγαρικῆς εἰσβολῆς θέλει πιθανώτατα τελικῶς κριθῆ καὶ ἡ τύχη τῆς φιλοδατέρου πολιτικῆς ἐν Ρουμανίᾳ. Ἐὰν, ὡς εἶναι ἀρκούντως πιθανὸν οἱ Ἀγγλογάλλοι δὲν δυνηθῶν νὰ ἀναλάβουν ταχέως τὴν ἐπίθεσιν ἐν τῷ Μακεδονικῷ μετώπῳ, ἡ Ρουμανία παρὰ τὴν ἰσχυρὰν πίεσιν τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ἐκ μέρους τῆς Ρωσίας θέλει ἀναγκασθῆ νὰ παρατείνῃ τὴν σημερινὴν πολιτικὴν τῆς ἐνόπλου ἀναμονῆς. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν στάσιν τῆς Ἑλλάδος, ὀριστικῶς φιλοδατέραν ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῆς ἀποστρατεύσεως, αὕτη νομίζομεν ὅτι δὲν πρόκειται τὸ παράπαν νὰ ἐπιρρασθῆ ἐκ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος, τὸν ὁποῖον δέον νὰ παρακολουθῆ μεθ' ὅλης τῆς δυνατῆς ψυχραιμίας καὶ κηφαιότητος: Ἡ Ἑλλάς πρέπει ν' ἀποφύγῃ πᾶσαν κίνησιν ἣτις θὰ ἡδύνατο νὰ θέσῃ εἰς κίνδυνον τὰς ληφθείσας ἐκ τοῦ στρατιωτικωτέρου τῶν Εὐρωπαϊκῶν συνδυασμῶν ἐγγυήσεις περὶ τῆς Ἑλληνικῆς ἀκεραιότητος. Ἄλλως τε νέα ἐπιστράτευσίς εἶναι ἀδύνατος διὰ λόγους τοὺς ὁποίους πᾶς τις δύναται νὰ ἐννοεῖ. Ἀδύνατος ἐν Μακεδονίᾳ ἐνεκὰ τῆς παρουσίας τῶν ξένων. Ἀδύνατος καὶ ἐν τῇ Στερεᾷ Ἑλλάδι ὅπου ἡ Γερμανία δι' αἰφνιδιαστικῆς τινος κινήσεως εἰσορμῶσα θὰ ἡδύνατο νὰ παραλύσῃ πᾶσαν τοιοῦτου εἴδους προσπάθειαν. Ἀφίνομεν τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους θὰ διέτρεχον τὰ Ἑλληνικὰ μεταγωγικὰ ἐκ τῶν Αὐστρουγερμανικῶν ὑποβρυχίων κατὰ τὴν περίοδον τῆς μεταφορᾶς τῶν ἐφέδρων νησιωτῶν εἰς τὰ κέντρα τῆς κινητοποιήσεως.

Τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν ἐν τούτοις δὲν φαίνεται ἐπιδοκιμαζῶν ὁ κ. Βενιζέλος. Καὶ διὰ συνεχῶν δηλώσεων περὶ ὀριστικῆς ἀπωλείας τῆς Δυτικῆς καὶ τῆς Ανατολικῆς Μακεδονίας ζητεῖ διὰ τρίτην φοράν νὰ ὠθήσῃ τὴν Ἑλλάδα εἰς τὸν πόλεμον — εἰς τὴν ὀριστικὴν δῆλα δὴ καταστροφὴν.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅτι δὲν θὰ ἐπιτύχῃ τοῦ σκοποῦ του καὶ ὅτι ἡ χώρα θὰ διέλθῃ καὶ ἐκ τῆς παρούσης κρίσεως, δίχως νὰ ὑποστῇ νέας μειώσεις καὶ νέας ζημίας.

Α

ΔΑΪΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΙΔΡΥΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΤΡΑΠΕΖΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΚΑΙ ΟΜΑΔΟΣ ΚΕΦΑΛΑΙΟΥΧΩΝ

Ἔδρα ἐν ΑΘΗΝΑΙΣ. — Ὑποκατάστημα ἐν ΠΕΙΡΑΙΕΙ
Κεφάλαιον Καταβληθέν : 1.500.000. — Κεφάλαιον Ἀποθεματικὸν 888.839

Διευθυντὴς **Δ. ΛΟΒΕΡΔΟΣ**

Ἔργασίαι τῆς Δαϊκῆς Τραπεζῆς. — Ταμιευτήριον. — Καταθέσεις ἐν ὄψει καὶ ἐπὶ προθεσμίᾳ. — Δάνεια ἐπὶ ἐνεχύρῳ Ὁμολογιῶν, Χρεωγράφων τοῦ Κράτους, χρυσοῦ καὶ κοσμημάτων. — Ἄνοιγμα τρεχόντων λογαριασμῶν. — Ἀγορὰ καὶ πώλησις Συναλλάγματος καὶ ξένων νομισμάτων. — Ἐξαργύρωσις ἐπιταγῶν καὶ πιστωτικῶν ἐπιστολῶν. — Ἐκδοσις ἐπιταγῶν. — Τηλεγραφικὰ ἐμβάσματα. — Προεξόφλησις ἐμπορικῶν γραμματίων. — Προκαταβολαὶ ἔναντι φορτωτικῶν. — Εἰσπράξεις γραμματίων, φορτωτικῶν κλπ. — Ἐκτέλεσις χρηματιστικῶν ἐντολῶν. — Ἀγορὰ καὶ πώλησις Ὁμολογιῶν καὶ χρεωγράφων τοῦ Κράτους. — Ἀγορὰ καὶ εἰσπράξις τοκομεριδίων. — Τμήμα πληροφοριῶν. — Ὑπηρεσία ταξιδιωτῶν καὶ ξένων. — Ἐνοικίσις διαμερισμάτων θησαυροφυλακίων.

Καὶ ἐν γένει πᾶσα συντηρητικὴ τραπεζικὴ ἐργασία.